

EVALUATIE "PROGRAMMA VERSTERKING KENNISINFRASTRUCTUUR"

De ontmoeting tussen onderwijs & onderzoek

Utrecht, oktober 2021

Maarten Kwakernaak
Anneke Brock
Maaïke van Rooijen

Inhoud

Samenvatting	3	6.3. Bouwplan: Leidraden (Guidance Reports)	42
1 Inleiding	10	6.4. Bouwplan: Platform Samen Onderzoeken	46
2 Onderzoeksaanpak	11	6.5. Bouwplan: Regionale Kennisagenda's	48
2.1. Onderzoeksstappen	11	6.6. Bouwplan: Ontmoet een onderzoeker / researchED	52
2.2. Begeleidingscommissie	14	6.7. Bouwplan: Toegang wetenschappelijke literatuur	56
3 Aanleiding en achtergrond	15	6.8. Bouwplan: Onderzoek in de onderwijsorganisatie	58
3.1. Kennis als basis voor kwaliteitsverbetering in het onderwijs	15	7 Overkoepelende resultaten van de bouwplannen en het programma	61
3.2. Functies van een effectieve kennisinfrastructuur	16	7.1. Overkoepelende resultaten	61
4 Het Programma Versterking Kennisinfrastructuur	18	7.2. Programma: ervaringen van het programmateam	64
4.1. Doel van het programma	18	7.3. Programma: ervaringen van de projectteams	65
4.2. De bouwplannen	18	8 Inzichten voor de ontwikkeling van de kennisinfrastructuur	66
4.3. Opzet van het programma	19	8.1. Een breed gedeelde beweging...	66
4.4. Rol van het programmateam	19	8.2. ...maar 'achtervolgers' lopen nog niet mee	66
5 Focus van de bouwplannen	21	8.3. Barrières in de verbinding onderzoek en onderwijspraktijk	66
5.1. De bouwplannen in de kennisinfrastructuur	21	8.4. Wat werkte in de bouwplannen?	68
5.2. Betrokkenen rond de bouwplannen	23	8.5. Wat werkte minder goed in de bouwplannen?	69
6 Resultaten van de bouwplannen	25	9 Aanbevelingen	71
6.1. Bouwplan: Landelijke Kennistafels	25	9.1. Aanbevelingen voor vervolg van de bouwplannen	71
6.2. Bouwplan: Leergang bestuurders (Leergang onderzoeksmatig besturen)	39	9.2. Aanbevelingen voor toekomstige programma's	72
		Referenties	74
		Bijlage 1: Vragenlijst bouwplannen	75
		Bijlage 2: Samenstelling begeleidingsgroep	78

Samenvatting

Het onderwijs in Nederland staat voor grote opgaven. De verdere implementatie van passend onderwijs en het creëren van gelijke kansen voor alle leerlingen zijn hier voorbeelden van. De omstandigheden rondom de coronacrisis zetten het onderwijs onverwacht voor vernieuwingsopgaven rondom digitaal en hybride lesgeven. In deze opgaven is het gebruikmaken van recente kennis uit onderzoek cruciaal en ook kleinere opgaven in de dagelijkse schoolpraktijk zijn gebaat bij *evidence-informed* werken.

In het Programma Versterking Kennisinfrastructuur' is gewerkt aan het versterken van de kennisinfrastructuur in het *primair onderwijs*. In een versterkte kennisinfrastructuur worden keuzes gemaakt op basis van wat werkt en waarom het werkt. Niet alleen maken professionals gebruik van bestaande kennis, maar onderwijs en onderzoek werken samen om nieuwe kennis te ontwikkelen en oplossingen te vinden voor problemen die in de praktijk naar voren komen (PO-Raad et al., 2019-II). Met andere woorden: er wordt toegewerkt naar *evidence-informed* werken in het primair onderwijs, om de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren.

In het programma hebben het NRO en de PO-Raad experimenteerruimte gecreëerd, om te bezien wat werkt en hoe specifieke projecten of 'bouwplannen' kunnen bijdragen aan het versterken van de kennisinfrastructuur. Daarin is aandacht voor alle facetten van een effectieve kennisinfrastructuur: vraagarticulatie, kenniscreatie, kennisorganisatie, kennisdeling en kennisbenutting (PO-Raad et al., 2019-II). Middels een evaluatieonderzoek is de voortgang en zijn de effecten en resultaten gevolgd door onderzoekers van het Verwey-Jonker Instituut. De vraagstellingen van dit evaluatieonderzoek luiden:

- Welke inzichten en resultaten levert het programma op voor de versterking van de kennisinfrastructuur voor het (primair) onderwijs?
- In hoeverre voldoen de bouwplannen aan hun eigen doelstellingen, zoals geformuleerd per bouwplan?

De bouwplannen binnen het programma

Het programma is opgezet als een (min of meer) samenhangend geheel van acht projecten of 'bouwplannen'.

Bouwplan: Kennistafels

Aan de landelijke Kennistafels worden onderwijsprofessionals (leraren, schoolleiders en bestuurders), onderzoekers (universiteiten en hogescholen), opleiders en beleidsmakers bij elkaar gebracht om in kaart te brengen wat de belangrijkste kennisvragen zijn, waar kennislacunes zitten en welk vervolgonderzoek nog nodig is. Het proces van een Kennistafel levert uiteindelijk een kennisagenda op rond een specifiek thema.

Bouwplan: Leergang bestuurders

In het bouwplan Leergang bestuurders wordt ingezet op het versterken van onderzoeksvaardigheden van schoolbestuurders. Onderzoeksmatig leiderschap wordt gezien als een belangrijke factor in het verbeteren van de onderzoekscultuur op scholen. Na ontwikkeling van de Leergang bestuurders is deze twee keer aangeboden aan een groep schoolbestuurders.

Bouwplan: Leidraden (Guidance Reports)

In het bouwplan Leidraden wordt voortgebouwd op de ervaringen in Groot-Brittannië met zogenaamde Guidance Reports, ofwel Leidraden. Leidraden zijn publicaties waarin wetenschappelijke kennis thematisch wordt gebundeld en toegankelijk en beschikbaar wordt gemaakt voor de onderwijspraktijk.

De landelijke Kennistafels zijn formeel één bouwplan, maar bestaan in de praktijk uit vier Kennistafels met een ander team, andere aanpak en uiteenlopende voortgang en resultaten. De landelijke Kennistafels zijn:

1. Kennistafel Effectief leesonderwijs
2. Kennistafel Gepersonaliseerd leren met ICT
3. Kennistafel Nieuwkomersonderwijs
4. Kennistafel Onderzoekend en Ontwerpend Leren (OOL)

Bouwplan: Onderzoek in de onderwijsorganisatie (Primoraten)

Het bouwplan Onderzoek in de onderwijsorganisatie richt zich op het uitwerken van voorbeelden van versterkte verbindingen tussen wetenschap en primair onderwijs. Vanuit dit bouwplan is een startnotitie gepubliceerd. Deze publicatie geeft inzicht in wat zij hebben geïdentificeerd als de sleutelmechanismen voor *evidence-informed* werken.

Bouwplan: Ontmoet een onderzoeker (researchED)

Het bouwplan Ontmoet een onderzoeker (ook wel: researchED) is een voortzetting van de organisatie researchED NL en richt zich op het organiseren van fysieke en digitale regionale en landelijke conferenties waar onderzoekers en leerkrachten elkaar ontmoeten. Op deze bijeenkomsten vertellen wetenschappers over waardevolle onderzoeksresultaten. Leerkrachten kunnen hun vragen voorleggen aan de onderzoekers. Door middel van presentaties en meet & greets maken onderzoekers en leerkrachten kennis met elkaar.

Bouwplan: Platform Samen Onderzoeken

Het bouwplan Platform Samen Onderzoeken is opgezet om overzicht en inzicht te creëren in samenwerkingsverbanden rondom onderwijspraktijk en onderwijsonderzoek. Gedurende het programma is het platform ook de thuisbasis geworden voor andere bouwplannen, waarop zij producten en resultaten delen. De Leeromgeving onderzoekscultuur is ondergebracht op het platform.

Bouwplan: Regionale kennisagenda's

Het bouwplan Regionale kennisagenda's is opgezet om het proces van agendavorming in het onderwijs te verbeteren. Er is een werkwijze ontwikkeld om gezamenlijk op regionaal niveau kennisagenda's op te stellen. Daarnaast zijn er verschillende regio's ondersteund in het opstellen van kennisagenda's voor het primair onderwijs.

Bouwplan: Toegang tot wetenschappelijke literatuur

Het bouwplan Toegang tot wetenschappelijke literatuur richt zich op het beschikbaar maken van wetenschappelijke publicaties voor onderwijsprofessionals in het po, vo en mbo. Ook hebben zij getracht inzicht te krijgen in waar onderwijsprofessionals tegenaan lopen in het vinden, lezen en benutten van wetenschappelijke publicaties.

Opbrengsten van de bouwplannen

Het verbeteren van de kennisinfrastructuur ten behoeve van meer *evidence-informed* werken is een grote opgave, waar een brede cultuurverandering in zowel onderwijs als onderwijsonderzoek voor nodig is. Met het Programma Versterking Kennisinfrastructuur zijn er in acht kleine, relatief kortdurende projecten betekenisvolle stappen gezet om (in de toekomst) hieraan bij te dragen.

Producten van de bouwplannen

- Drie 'Leidraden' (Guidance Reports), gereed najaar 2021
- Een artikel over sleutelmechanismen *evidence-informed* werken
- De Leergang Onderzoeksmatig Besturen
- Website Platform Samen Onderzoeken
- Website Weten wat Werkt
- Een stappenplan kennisagenda's
- Een kennisagenda in Rotterdam-Zuid (in ontwikkeling)
- Videoarchief researchED-bijeenkomsten

Kort na de opstart van het programma kregen de bouwplannen te maken met de coronacrisis. Fysieke ontmoeting was hierdoor nauwelijks mogelijk en scholen richtten de aandacht volledig op digitalisering. Ondanks deze omstandigheden wisten alle projectteams manieren te vinden om – al dan niet vertraagd – verbindingen te leggen tussen onderzoek en onderwijspraktijk.

Er waren concrete resultaten zoals praktische tools (zie kader op blz. 5), maar ook minder tastbare, ervaren effecten in de toenadering en verbinding tussen onderzoekers en onderwijsprofessionals. De bouwplannen hanteerden doelstellingen die passen bij een oriënterende, experimenterende fase. Er waren geen harde, afgebakende einddoelen, maar vooral werd ten doel gesteld om bij te dragen aan verbetering van *evidence-informed* werken en, daarmee, de kwaliteit van het onderwijs. Terugblikkend hadden de projectteams en deelnemers vaak meer willen bereiken en bestaat de wens om de projecten voort te zetten, zodat verder bewogen kan worden naar effecten die het klaslokaal bereiken. Met het ontwikkelen van de bouwplannen zijn er vooral waardevolle ontmoetingen geweest tussen koplopers uit onderzoek en onderwijspraktijk.

Inzichten voor de ontwikkeling van de kennisinfrastructuur

Er zijn een aantal inzichten opgedaan over wat er wel en wat er niet werkt in het verbinden van onderzoek en onderwijspraktijk en in het bijdragen aan de kennisinfrastructuur.

Een breed gedeelde beweging...

Zowel in de onderwijspraktijk als in de wetenschap is men ervan overtuigd dat het onderwijs beter moet en kan. Wetenschappelijke kennis is nodig of op zijn minst behulpzaam om verbeterlagen te maken. Het belang van *evidence-informed* werken lijkt doorgedrongen te zijn, althans bij de groep betrokkenen rond de bouwplannen. Deelnemers rond de bouwplannen zijn op zoek naar manieren waarop kennisbenutting moet plaatsvinden, vooral waar het gaat om het betrekken van collega's die minder veranderingsbereid zijn.

“De deelnemers zijn in het algemeen enthousiast, hoewel ook kritisch, en overtuigd van het belang.”

onderzoeker/deelnemer Kennistafel

...maar de achtervolgers lopen nog niet mee

In de bouwplannen zijn vrijwel alleen maar koplopers betrokken geweest, die de verbinding tussen onderzoek en onderwijspraktijk al eerder opzochten of al interesse hadden in verbinding. Voor het bereiken van een bredere groep zijn stappen nodig om de relevantie van *evidence-informed* werken te laten doordringen. In de groep achter de koplopers zal er minder bereidheid zijn om uit eigen beweging, vaak in vrije tijd, zich te verdiepen in de wetenschap; ook als de overtuiging bestaat dat het onderwijs gebaat zou zijn bij meer *evidence-informed* werken. Enthousiaste achtervolgers hebben daarom steun nodig van hun schoolleiders, bestuurders en (landelijke) beleidsmakers.

“In de praktijk zien we leraren die hard hollend vooruitgaan, maar ook een grote middenmoot die graag wil, maar niet weet hoe je een organisatie omdraait.”

leraar vo

Barrières in de verbinding onderzoek en onderwijspraktijk

Uit de gesprekken met de projectteams en betrokkenen rondom de bouwplannen blijkt dat er verbindingen gelegd zijn tussen onderzoek en onderwijspraktijk. Voor het leggen van deze verbindingen moesten barrières overbrugd worden. Deze barrières zijn relevant voor de volgende stap, wanneer een bredere groep onderwijsprofessionals betrokken moet worden. De vijf barrières zijn:

1. Beschikbaarheid

Wetenschappelijke publicaties zijn voor leraren meestal niet gratis toegankelijk. Via het bouwplan Toegang tot wetenschappelijke literatuur kreeg een grote groep onderwijsprofessionals toegang tot een database met

wetenschappelijke literatuur. Ook hier zijn echter niet alle relevante artikelen openbaar beschikbaar. De beschikbaarheid is daarom een blijvend obstakel voor leraren.

2. Vindbaarheid

Er is een zeer grote en eindeloos groeiende bron van wetenschappelijke publicaties in het onderwijsonderzoek. Voor leraren is relevante literatuur moeilijk vindbaar. Bouwplannen zetten eerste stappen in het 'filteren' van relevante informatie voor de praktijk, onder andere door thematische websites op te richten. Aan de andere kant is het voor de wetenschap niet altijd duidelijk welke vragen in de praktijk leven. Daar is in de bouwplannen aan gewerkt door het opstellen van (landelijke en regionale) kennisagenda's.

3. Begrijpelijkheid

Voor professionals in de onderwijspraktijk kost het tijd om zich de wetenschappelijke taal machtig te maken. Engels is bovendien de voertaal van de wetenschap, ook in het onderwijsonderzoek. Deze combinatie van wetenschappelijk taalgebruik en een vreemde taal maakt dat een eerste blik op een wetenschappelijk artikel leraren kan afschrikken. Hiervoor is 'onderzoeksgeletterdheid' nodig bij leraren en 'praktijkgeletterdheid' bij onderzoekers.

4. Toepasbaarheid

Zelfs wanneer wetenschappelijke bevindingen in begrijpelijke taal omschreven zijn, blijft het een uitdaging om de vertaling naar de dagelijkse praktijk te maken. In de bouwplannen zijn stappen gezet om wetenschappelijke kennis meer begrijpelijk en toepasbaar te maken. Dat is gedaan door het gesprek aan te gaan tussen onderzoeks- en onderwijspraktijk en door 'vertalingen' te maken van wetenschappelijke inzichten, gericht op toepassing in de praktijk. Ook zijn in de bouwplannen stappen gezet om te komen tot agendering van vragen uit de onderwijspraktijk, zodat

onderzoek kan inspelen op behoeften uit het onderwijs: ook dit is belangrijk voor toepasbaarheid.

5. Bereidheid, prioriteit en tijd

De koplopers uit onderzoek en onderwijspraktijk die betrokken waren bij de bouwplannen, investeerden veel eigen tijd en energie. Die bereidheid zal lager zijn in de bredere praktijk. Zeker in het onderwijs is tijd beperkt en prioriteiten zullen niet vanzelf bij onderzoek komen te liggen. *Evidence-informed* werken vraagt om verbreding, zodat een cultuurverandering ontstaat. Daarvoor zal er door schoolleiders en -besturen tijd vrijgemaakt moeten worden voor hun leraren.

"Als je wel alles bijhoudt, als je met visie voor de klas staat, dan ben je een eenling!"

leerkracht/deelnemer

Wat werkte in de bouwplannen?

In de bouwplannen zijn een aantal punten naar voren gekomen die werkzaam of helpend lijken in de ontmoeting tussen onderzoek en onderwijspraktijk. Deze succesfactoren zullen van belang zijn in een volgende fase.

Ontmoeting van koplopers in kleine, diverse teams

In de meeste bouwplannen is ingezet op ontmoeting tussen onderwijsprofessionals en onderzoekers. Deze ontmoeting leidde tot bewustwording van een *common ground*; een gezamenlijk bewustzijn dat het onderwijs beter kan en dat de verbinding met wetenschap hierin een belangrijke rol kan spelen. Hoewel wetenschap en onderwijspraktijk verschillende werelden zijn, zijn zij verbonden door bevoegdheid. De verschillen in werkwijze en taal werden hierdoor overbrugd in de ontmoetingen. De inkijk in elkaars wereld leidde ertoe dat er wederzijdse interesse ontstond in elkaars praktijken en een bewustzijn dat er aan beide kanten kennis verscholen ligt die zinvol is voor de ander.

Een deel van de benoemde barrières werd hierdoor overbrugd. De ontmoeting werd vaak gezien als de belangrijkste opbrengst van de bouwplannen.

"Ik ben ook verrast over hoeveel betrokkenheid en energie er was. Er was niemand die er niet met een enorme glimlach uitging: óók digitaal!"

projectleider Regionale kennisagenda's

Co-creatie tussen onderzoek en onderwijspraktijk

In de bouwplannen zijn mooie voorbeelden te zien waarin onderzoekers en onderwijsprofessionals de handen ineenslaan en gezamenlijk toewerken naar een product dat in de werkpraktijk gebruikt kan worden. Hoewel de werkzaamheid van de producten nog niet onderzocht is, werd het proces van co-creatie als waardevol ervaren. Waar leraren in elke stap betrokken waren, leidde dit ertoe dat zij zich gehoord voelden en dat er naar hun idee daadwerkelijk gewerkt werd aan een behulpzaam, toepasbaar product.

"Onderwijsprofessionals werden gehoord en gezien door de wetenschap met de inzichten die ze met ons deelden."

projectteamlid Leidraden

Illustratie met praktijkvoorbeelden werkt in het maken van vertaalslagen

In het maken van de vertaalslagen naar de belevingswereld van de onderwijsprofessional bleek het helpend om te werken met praktijkvoorbeelden. Op momenten dat er praktijkvoorbeelden werden aangedragen, begon het te leven voor de onderwijsprofessionals en werd toepasbaarheid helderder en overtuigender.

"Voor het vervolg, blijf zorgdragen voor praktijkvoorbeelden en praktijkprofessionals die betrokken zijn."

beleidsadviseur

Wat werkte minder goed in de bouwplannen?

Tegelijkertijd liepen de bouwplannen tegen knelpunten aan waar in een volgende fase ook rekening mee gehouden moet worden.

Verskillende verwachtingen: bouwplannen opgezet als experimenten, maar niet zo ervaren

De bouwplannen zijn opgezet als min of meer losstaande experimenten, met de bedoeling om effectieve projecten door te zetten en minder effectieve projecten te laten afvallen. Dit sloot niet aan bij de houding van de projectteams van de bouwplannen: zij wilden niet 'experimenteren', maar toewerken naar iets wat wél werkt. De onduidelijkheid over de voortzetting van de bouwplannen leidde tot kritische noten over hoe zinvol het was om als onderwijsprofessional of onderzoeker bij te dragen aan dergelijke 'experimentele' projecten zonder aanwijsbaar vervolg.

Ambitie sluit niet aan bij mogelijkheden: grote opgaven, kleine projecten

Verbetering van onderwijs door *evidence-informed* werken is een omvangrijke opgave. De bouwplannen waren echter kleinschalig; projectteams konden er maar beperkt tijd aan besteden. Dit heeft er mede toe geleid dat effecten nog beperkt zijn en (mogelijk) in de toekomst liggen. Ook werd er weinig ruimte gevoeld om de samenwerking op te zoeken met andere bouwplannen, terwijl de behoefte en aanleiding er wel was. Daarnaast waren er weinig of geen mogelijkheden om deelnemers te compenseren voor hun deelname. Er is daarvoor veel gevraagd van drukbezette onderzoekers en onderwijsprofessionals. Mogelijk had er een bredere groep (meer) betrokken kunnen worden als de mogelijkheid van compensatie er wel was.

Onduidelijkheid over eigenaarschap en verantwoordelijkheden borging

Er was onduidelijkheid over het eigenaarschap van de bouwplannen en de verantwoordelijkheden over borging van de projecten en hun resultaten. De projectplannen waren geschreven voordat de projectleiders startten, waardoor

er tijd nodig was om het plan eigen te maken – soms gebeurde dat ook niet volledig. Het programmateam verwachtte van de projectteams dat zij zelf een borgingsplan zouden opstellen. Bij meerdere bouwplannen was de verwachting juist dat het programmateam hiervoor zou zorgen. Hierdoor is er bij de afsluiting van het programma nog veel onduidelijk over een mogelijk vervolg van de bouwplannen.¹

“De borging heeft nog geen plaats. We hebben het er niet expliciet over gehad, want dat stond niet in het plan.”

projectleider

Samenkomst van koplopers en achtervolgers leidt tot enige frustratie

De samenkomst van koplopers uit onderzoek en onderwijspraktijk leidde tot vruchtbare ontmoetingen. De ontmoeting tussen de bredere groep van onderwijsprofessionals en onderzoekers verliep daarentegen niet altijd harmonieus. In een enkel geval bleek het kennisniveau hier zover uiteen te liggen, dat er wederzijdse frustratie ontstond. Dit schept uitdagingen voor de volgende fase, waarin niet koplopers, maar achtervolgers betrokken moeten worden.

Aanbevelingen voor vervolg van de bouwplannen

Met de bouwplannen zijn er waardevolle ontmoetingen tussen onderzoek en onderwijspraktijk geweest. In hoeverre deze ontmoetingen tot duurzame verbindingen leiden, is van een aantal zaken afhankelijk. De verbindingen moeten op de routekaart van leraren terechtkomen en hebben verder onderhoud nodig. Drie aanbevelingen geven wij daarom voor het vergroten en bestendigen van de resultaten:

¹ Voor de bouwplannen Kennistafels, Platform samen onderzoeken, Leergang bestuurders en Regionale kennisagenda's geldt dat zij hun werkzaamheden voortzetten na afsluiting van het programma. Zij mogen nog niet ingezet budget benutten tot t/m juni 2022.

1. Zet werkzaamheden voort, in samenhang met elkaar

Losstaande projecten leiden niet tot een kennisinfrastructuur. Om werkelijk impact te hebben op de kennisinfrastructuur zouden de bouwplannen meer verbonden moeten worden, bijvoorbeeld in een overkoepelende organisatie. Daar kunnen ook andere initiatieven buiten het programma aan verbonden worden, die ook streven naar *evidence-informed* werken. Zo wordt dubbel werk voorkomen, kan beter gebruikgemaakt worden van elkaars netwerk en kunnen krachten gebundeld worden om daadwerkelijke verbetering van het onderwijs te bewerkstelligen.

2. Beleg verantwoordelijkheid voor en eigenaarschap van producten van de bouwplannen

Er zijn een aantal producten opgeleverd door de bouwplannen. Na het eindigen van het programma is het niet bij alle producten duidelijk bij wie het eigenaarschap ligt en wie de verantwoordelijkheid draagt deze breed uit te zetten, de effectiviteit van de producten te monitoren en deze aan te passen op basis van feedback. De onderwijspraktijk is bovendien altijd in beweging en de wetenschap kent een onuitputbare, altijd groeiende bron van informatie. Dit vraagt om voortdurende ontwikkeling van de producten van de bouwplannen. Gebeurt dit niet, dan is er de kans dat de producten van de bouwplannen in onbruik raken, verouderen en verdwijnen. Alle investeerders in de bouwplannen, inclusief leraren die hun tijd erin staken, blijven dan teleurgesteld achter en zullen niet gemotiveerd zijn om in de toekomst nog eens deel te nemen aan dergelijke projecten.

3. Deel successen als praktijkvoorbeelden: dat werkt goed in het onderwijs

Zoals eerder vastgesteld is het delen van praktijkvoorbeelden behulpzaam in het leggen van verbindingen tussen wetenschap en onderwijspraktijk. Praktijkvoorbeelden maken het voor onderwijsprofessionals duidelijk wat onderzoeksresultaten voor hun dagelijks werk kunnen betekenen en kunnen relevante vraagstukken uit de praktijk naar de wetenschap

brengen. Dit zou ook met de resultaten van het programma moeten gebeuren. Wanneer uitkomsten en producten daadwerkelijk geïmplementeerd worden, zou het goed zijn als dit vastgelegd wordt in inzichtelijke praktijkvoorbeelden.

Aanbevelingen voor toekomstige programma's

Er zijn een aantal *lessons learned* vanuit het programma, die zinvol kunnen zijn voor toekomstige programma's. Wij geven zeven aanbevelingen voor het opzetten van programma's in de verbinding van onderzoek en onderwijspraktijk.

1. **Betrek projectteams in de ontwerpfas**

In dit programma waren projectteams veel tijd kwijt aan het zich eigen maken van de plannen. Wanneer projectteams betrokken zijn bij de planvorming, zullen zij zich de plannen eerder eigen maken, bijdragen aan de uitvoerbaarheid en kwaliteit van de plannen en meer verantwoordelijkheid voelen voor de borging.

2. **Kies voor ontwikkellijnen in plaats van experimenten**

Er is veel bevlogenheid en ervaren urgentie in het onderwijs, ook als het gaat om *evidence-informed* werken. De gekozen vorm van de bouwplannen als experimenten die kunnen slagen en doorgaan of niet slagen en stoppen, paste niet altijd bij deze bevlogenheid om samen toe te werken naar wat effectief is. Bovendien was de pilot-periode kort, zeker voor de bouwplannen die later in het programma startten.

3. **Betrek de opleidingen en praktijkonderzoekers**

Praktijkonderzoekers en opleidingen hadden een beperkte rol in het programma. Wetenschap en onderwijspraktijk zijn in wezen verschillende 'landen', met een andere cultuur en een andere taal. Praktijkonderzoekers en (leraren)opleidingen bewegen al langer tussen deze werelden en zouden in toekomstige programma's een meer prominente rol kunnen innemen.

4. **Werk liever in een kleiner aantal grote projecten, dan een groot aantal kleine projecten**

De bouwplannen waren kleine projecten en waren daardoor een 'belangrijke bijzaak' voor de projectteams. Overweeg in de toekomst om grotere projecten in te richten, met bredere taakstellingen en een groter budget.

5. **Houd rekening met compensatie voor onderwijsprofessionals en onderzoekers**

In de bouwplannen was weinig/geen ruimte voor financiële vergoeding voor deelnemers. Onderzoekers en onderwijsprofessionals investeerden vrije tijd, aangezien er niet altijd ruimte voor gemaakt kon worden in rooster en agenda. In toekomstige programma's zou compensatie gepast zijn. Idealiter bieden onderzoeks- en onderwijsinstellingen hun medewerkers ruimte om te participeren in trajecten rond *evidence-informed* werken en worden zij hierin door organisatie en ministerie gefinancierd.

6. **Stuur en stimuleer verbinding binnen programma**

Tussen de bouwplannen waren een aantal mooie verbindingen te zien. Projectleiders geven daarnaast wel aan dat er door beperkte tijd en verschillen in voortgang ook verbindingen gemist zijn. Een programma-team zou het maken van verbindingen actiever kunnen stimuleren. Dit zou de kennisinfrastructuur *binnen* het programma verbeteren.

7. **Betrek ook andere onderwijssectoren**

Het Programma Versterking Kennisinstructuur richt zich op het primair onderwijs, hoewel er door de bouwplannen soms uitstapjes gemaakt werden naar andere onderwijssectoren. Alle sectoren hebben te maken met een bepaalde afstand tussen onderzoek en onderwijs en de kennisinfrastructuur zal ook barrières tussen sectoren moeten overbruggen.

1 Inleiding

Het onderwijs in Nederland staat voor grote opgaven. De verdere implementatie van passend onderwijs en het creëren van gelijke kansen voor alle leerlingen zijn voorbeelden van deze uitdagingen. De omstandigheden rondom de coronacrisis zetten het onderwijs onverwacht voor nieuwe uitdagingen rondom digitaal en hybride lesgeven. Voor deze ontwikkelingen en voor kleinere toepassingen in de dagelijkse schoolpraktijk is het gebruikmaken van recente kennis uit onderzoek cruciaal. Tegelijkertijd vinden kennisbehoefte uit de onderwijspraktijk niet altijd (snel) hun weg naar de wetenschap. In de publicatie "Slimme Verbindingen, naar een sterke kennisinfrastructuur voor het onderwijs" (PO-Raad et al., 2019) wordt benadrukt dat samenwerking tussen partijen in onderwijs en onderzoek als belangrijkste oplossingsrichting moet worden gezien. Ook de Inspectie van het Onderwijs (2019) constateert in De Staat van het Onderwijs 2019 dat het delen van kennis tussen verschillende partijen nog niet structureel plaatsvindt en dat er veel kansen liggen in de samenwerking tussen onderzoek en onderwijs.

De verschillende sectororganisaties in het onderwijs (PO-Raad, VO-raad, MBO Raad, Vereniging Hogescholen en VSNU) hebben als doel gesteld dat in het Nederlandse onderwijs aan een kennisinfrastructuur gebouwd wordt om de samenwerking tussen onderwijs en onderzoek te versterken. Deze kennisinfrastructuur moet bijdragen aan meer *evidence-informed* werken in het onderwijs. Dat wil zeggen: meer gebruik maken van wetenschappelijke inzichten om de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren.

In de ontwikkelagenda 'Lerend onderwijs voor een lerend Nederland' (PO-Raad et al., 2019-II) worden concrete activiteiten voorgesteld om de kennisinfrastructuur te verbeteren in het *primair onderwijs*. Deze concrete activiteiten of 'bouwplannen' moesten zowel afzonderlijk als in samenhang met elkaar

aan *evidence-informed* werken bijdragen. Deze bouwplannen trekken allen op een andere manier verbindingen tussen onderzoek en onderwijspraktijk. Zij zijn ondergebracht in het Programma Versterking Kennisinfrastructuur, in lijn met de strategische agenda van de PO-Raad (PO-Raad, 2017) en het Bestuursakkoord primair onderwijs.

Middels een evaluatieonderzoek is de voortgang en zijn de effecten en resultaten gevolgd door onderzoekers van het Verwey-Jonker Instituut. Voorliggend document is het resultaat van dit evaluatieonderzoek.

Er zijn twee vraagstellingen geformuleerd in dit onderzoek:

Welke inzichten en resultaten levert het programma op voor de versterking van de kennisinfrastructuur voor het (primair) onderwijs?

In hoeverre voldoen de bouwplannen aan hun eigen doelstellingen, zoals geformuleerd per bouwplan?

2 Onderzoeksaanpak

Om antwoord te geven op de onderzoeksvragen, is gebruikgemaakt van zowel kwalitatieve als kwantitatieve methoden. Een visualisatie van de onderzoeksstappen is hiernaast weergegeven.

2.1. Onderzoeksstappen

Om antwoord te geven op de onderzoeksvragen, is een evaluatieonderzoek uitgevoerd, waarin zowel kwalitatieve als kwantitatieve methoden zijn toegepast. De onderzoeksstappen worden in deze paragraaf toegelicht.

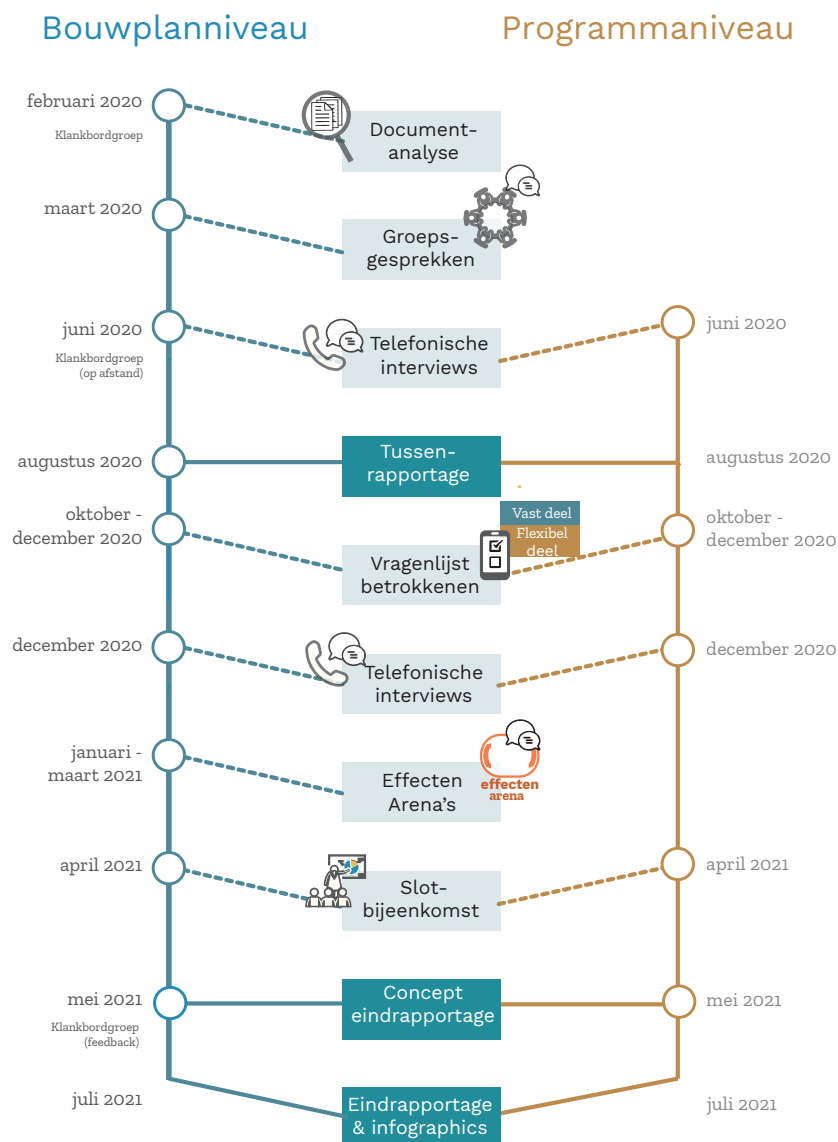
Documentanalyse

Het onderzoek startte met een met een literatuurscan van internationale, wetenschappelijke artikelen over de verbinding onderwijs/onderzoek, om een beeld te krijgen van de bestaande kennis. Deze bestaande kennis heeft input geboden voor het ontwerp van de instrumenten in de volgende fases van het onderzoek. Daarnaast hebben wij de startdocumenten van de bouwplannen bestudeerd, om inzicht te krijgen in de doelstellingen, de (beoogde) deelnemers en informatie over de huidige stand van zaken, aangezien het programma al gestart was ten tijde van de opstart van deze evaluatie.

Groepsgesprekken rondom doelstellingen en motivaties en stand van zaken bouwplannen

Om inzicht te krijgen in de doelstellingen van de bouwplannen en de motivatie van de projectteamleden om deel te nemen aan het bouwplan, zijn groepsgesprekken met de bouwplannen gevoerd rondom dit thema. Aanvankelijk was het de bedoeling om 8 groepsgesprekken te organiseren. Eén van de

Figuur 1: onderzoeksproces

bouwplannen – de Kennistafels – bleek in de praktijk uit vier los verbonden projecten te bestaan. Om deze reden zijn met de Kennistafels aparte gesprekken gevoerd en zijn er 11 'startgesprekken' georganiseerd.

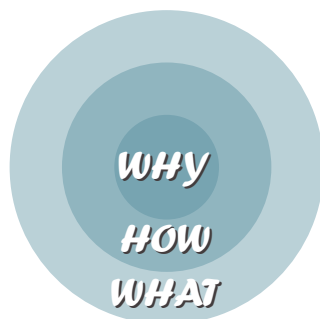
Bij de gesprekken waren steeds de projectleider en één of meerdere teamleden aanwezig. Het eerste gesprek vond plaats in maart 2020 en vond in hybride vorm plaats. De hierop volgende gesprekken vonden digitaal plaats, in verband met de coronacrisis.

Opzet van de gesprekken

Er is gebruikgemaakt van een semi-structureerde interviewgids, geïnspireerd op de principes van de Golden Circle van Simon Sinek (Sinek, 2011). Deze benadering zet het 'Waarom' centraal: waar bewegen de betrokkenen naartoe met het bouwplan: wat is het doel, welke motivatie zit erachter? Bijzondere aandacht is besteed aan eventuele verschillen in hoe de achterliggende doelen beleefd of geïnterpreteerd worden door betrokkenen. In het gesprek is specifiek aandacht besteed aan de functies van een effectieve kennisinfrastructuur, zoals omschreven in de publicatie "Slimme Verbindingen, naar een sterke kennisinfrastructuur voor het onderwijs" (zie ook 3.2).

Vervolgens bespraken wij de 'Hoe': met welke benadering, welke werkwijze hopen de betrokkenen zich naar het doel te bewegen? Tot slot bespraken we de praktische kant van het bouwplan ('Wat'): hoe krijgt het bouwplan vorm in concrete acties?

Figuur 2: Golden Circle van Sinek (2011)

De gesprekken zijn voorbereid met informatie die al voorhanden was vanuit beschikbare documenten, zodat er geen tijd verloren ging aan het benoemen van reeds beschikbare informatie. Het resultaat was inzicht in de doelstellingen en motivaties vanuit verschillende perspectieven en inzicht in de voortgang op dat moment.

Telefonische voortgangsinterviews projectleiders (programmaniveau, bouwplanniveau)

In de tweede helft van 2020 zijn telefonische interviews gevoerd met projectleiders van de bouwplannen. In deze interviews is aandacht besteed aan de verbindingen tussen de verschillende bouwplannen en de bijdrage van het overkoepelende programma aan de werkpraktijk. De volgende onderwerpen stonden centraal:

- Hoe de doelen van het bouwplan zich hebben ontwikkeld.
- Hoe de uitvoer van de bouwplannen verloopt.
- Waar de uitdagingen liggen, waar het juist goed gaat.
- Welke relaties er bestaan er met andere bouwplannen en hoe deze zich ontwikkelen.
- Wat de bijdrage van het programma is aan het bouwplan.
- Welke vragen de opdrachtgever zelf zou willen meenemen in de vragenlijsten.

Vragenlijstonderzoek - bouwplanniveau

In de periode december 2020 tot augustus 2021 is een vragenlijst verstuurd aan een brede groep deelnemers rond de bouwplannen. Het doel van deze vragenlijst was te inventariseren in hoeverre de betrokkenen verandering/effect ervaren als gevolg van de uitvoer van de bouwplannen. Gezien deze doelstelling is de vragenlijst pas later in het onderzoeksproces uitgezet en het moment van uitzetten is afgestemd op de voortgang van de individuele bouwplannen.

De vragenlijst kent een vaste basis: deze vragen worden bij elk bouwplan binnen het programma gesteld. Daarnaast kent de vragenlijst een flexibel gedeelte waarin vragen gerelateerd aan het betreffende bouwplan gesteld worden. Op deze manier kan enerzijds op uniforme informatie verzameld worden en anderzijds wordt project-specifieke informatie over de voortgang en doelbereiking vergaard. In de vragenlijst stonden opnieuw de functies van een effectieve kennisinfrastructuur centraal (zie ook 3.2).

Voor het versturen van de vragenlijst is gebruikgemaakt van Survalyzer. Dit programma biedt een breed spectrum aan mogelijkheden waar het gaat om complexe structuren in vragenlijsten.

De respons van de vragenlijst bleek beperkt. De bouwplannen zijn om verschillende redenen – waaronder de coronacrisis, de hack bij NWO en vertraging in het samenstellen van projectteams – laat gestart of liepen vertraging op en het aantal ‘deelnemers’ (buiten het projectteam) bleek beperkt. In totaal hebben er 81 personen de vragenlijst gestart. 66 personen vulden de volledige vragenlijst in.

Tabel 1: respons op de vragenlijst

Bouwplan	N (bij vraag 1)	N (volledige vragenlijst)
Kennisagenda's	4	3
Kennistafels Nieuwkomers	4	3
Leergang Bestuurders (Leergang onderzoeksmatig besturen)	14	11
Kennistafel Effectief Leesonderwijs	18	14
Kennistafel Gepersonaliseerd leren met ICT	12	11
Guidance Reports	18	17
OOL	11	7
Platform Samen Onderzoeken	0	0
Totaal	81	66

De bouwplannen Ontmoet een onderzoeker (researchED), de Leergang bestuurders en Toegang tot wetenschappelijke literatuur hebben zelf een vragenlijst uitgezet. Hierin zijn ook vragen opgenomen voor dit evaluatieonderzoek. De respons bij de bouwplannen Ontmoet een onderzoeker en Toegang tot wetenschappelijke literatuur lag hoger. Dit is verklaarbaar, doordat deze bouwplannen een brede, doch beperkt betrokken groep deelnemers kennen. Bij Ontmoet een onderzoeker gaat het om deelnemers van grote, regionale bijeenkomsten. Bij Toegang tot wetenschappelijke literatuur gaat het om gebruikers van een zoekmachine/database voor wetenschappelijke artikelen. De Leergang bestuurders heeft ervoor gekozen om een kortere, kwalitatieve vragenlijst uit te zetten onder deelnemende schoolbestuurders.

Tabel 2: respons op afwijkende vragenlijsten

Bouwplan	N (bij vraag 1)	N (volledige vragenlijst)
Leergang bestuurders	5	5
Ontmoet een onderzoeker (researchED)	43	43
Toegang tot wetenschappelijke literatuur	2452	1656

EffectenArena

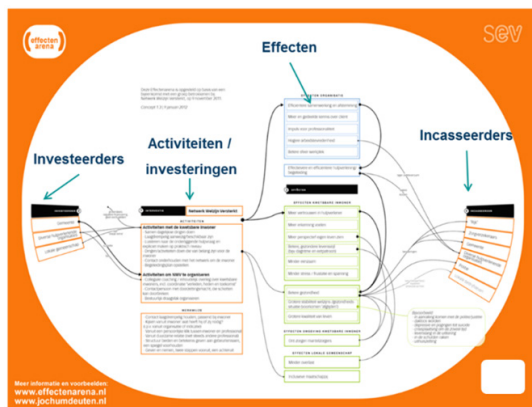
In de eerste helft van 2021 zijn groepsgesprekken georganiseerd. Voor deze groepsgesprekken is gebruikgemaakt van het evaluatie-instrument EffectenArena. De EffectenArena is een instrument voor *dialogisch evalueren* op projectniveau (het niveau van de individuele bouwplannen). Betrokkenen rond een initiatief gingen met elkaar in gesprek over het mechanisme waarmee door inzet, investering en activiteiten uiteindelijk effecten zijn ontstaan op verschillende niveaus. De systematiek nodigt uit tot het exploreren van ervaren effecten *in relatie tot* gemeten/meetbare effecten.

Normaal gesproken vinden er fysieke bijeenkomsten plaats, waarin betrokkenen gezamenlijk het vel van de EffectenArena vullen. Samen vullen ze de

'veranderingssystematiek' in: de samenhang tussen investeringen, activiteiten en effecten. In verband met de coronacrisis moesten deze gesprekken online plaatsvinden. Er is daarom een semigestructureerde vragenlijst opgesteld, gebaseerd op de systematiek van de EffectenArena.

Figuur 3: Het werkblad EffectenArena

Tijdens de bijeenkomst zijn de effecten van het bouwplan gedurende de sessie zo door de betrokkenen zelf blootgelegd, onder leiding van een gespreksleider van het Verwey-Jonker Instituut. Op verzoek van de projectteams is ook aandacht besteed aan toekomstige effecten, omdat veel bouwplannen zich in de laatste fase

van het programma nog in een oriënterende, voorwaardenscheppende fase bevonden.

De gesprekken duurden ongeveer 2 uur. Er namen tussen de drie en de acht personen deel. Naast projectteamleden sloten er altijd andere betrokkenen aan, waaronder leraren, onderzoekers, lectoren, hoogleraren en beleidsmedewerkers.

Interview programmamateam

Gedurende het onderzoek merkten de onderzoekers dat het perspectief van het programmamateam ontbrak in de evaluatie. Dit perspectief is wel waardevol voor de onderzoeksvragen. Er is daarom een aanvullend groepsinterview gevoerd. De volgende onderwerpen stonden centraal:

- Beeld van het programma en doelstellingen.
- Functie en taakverdeling in het overkoepelende programma(team).

- Betrokkenheid programmamateam bij individuele bouwplannen.
- Rol van het programmamateam in het verbinden van bouwplannen.
- Wijzigingen in het programma sinds de start en de rol van de coronacrisis.
- *Lessons learned* in de opzet van het programma.

Slotbijeenkomst: verificatie en ontwikkeling (programma- en bouwplanniveau)

Het onderzoeksproces sloot af met een brede, online slotbijeenkomst, waarbij afgevaardigden van alle bouwplannen waren vertegenwoordigd. In deze bijeenkomst zijn de voorlopige, overkoepelende resultaten van het onderzoek voorgelegd. De deelnemers hebben de mogelijkheid gekregen hierop te reageren. Op basis van de feedback van de projectteamleden zijn de conclusies op punten bijgesteld en is data opnieuw bekeken, om zeker te zijn dat de conclusies juist zijn.

In het tweede gedeelte van de bijeenkomst is er in twee deelsessies besproken in hoeverre er borgingsplannen bestaan voor de bouwplannen en wat zij nog nodig hebben om er vervolg aan te geven en de bouwplannen in te bedden in de instelling of het samenwerkingsverband (duurzaamheid kennisinfrastructuur). De resultaten van dit gedeelte van de bijeenkomst zijn gebruikt in de richtinggevendende adviezen richting de PO-Raad (zie hoofdstuk 8).

2.2. Begeleidingscommissie

Rond dit onderzoek is een begeleidingscommissie gevormd van deskundigen op het snijvlak van onderzoek en onderwijspraktijk. Zij zijn betrokken bij de opstart van het evaluatieonderzoek, hebben feedback geleverd op de vragenlijst voordat deze werd uitgezet en hebben tot slot feedback gegeven op de concept-eindrapportage. De samenstelling van de begeleidingscommissie is te vinden in Bijlage 2.

3 Aanleiding en achtergrond

Het Programma Versterking Kennisinstructuur bouwt voort op bestaande kennis over hoe het onderwijs gebaat is bij een sterke kennisinstructuur en een duurzame verbinding tussen onderzoek en onderwijs. In dit hoofdstuk bieden wij enige achtergrond bij de principes van het programma.

3.1 Kennis als basis voor kwaliteitsverbetering in het onderwijs

Gebruik maken van (wetenschappelijke) kennis is een belangrijk element als het gaat om kwaliteitsverbetering. Zoals Cooper et al. (2009) aangeven:

“Using research evidence should lead to more informed policy, higher-quality decisions, more effective practices, and, in turn, improved outcomes. As has been demonstrated many times in various areas of social policy, when practices based on custom or ideology are replaced with practices based on evidence, better results follow.”

Dit geldt ook voor het onderwijs. Uit een recent literatuuroverzicht blijkt dat leerkrachten vooral gebruikmaken van hun praktische kennis en ervaringen. Hoewel die natuurlijk waardevol zijn, liggen er kansen in het verbinden van onderzoek en praktijk. De afstand tussen onderzoek en onderwijspraktijk wordt al jaren erkend, maar een overbrugging lijkt er in de praktijk nog niet te zijn (Van Schaik et al., 2018).

Per sector in het onderwijs zijn verschillen te benoemen waarom de realisatie van een kennisfractuur problematisch is. In het algemeen wordt benoemd dat

er een gebrek aan tijd is, mede door het lerarentekort. Maar ook is het opnemen en gebruiken van kennis geen vanzelfsprekendheid in de onderwijspraktijk (Wetenschappelijke Raad voor Regeringsbeleid, 2013). Bovendien zijn leraren soms handelingsverlegen wanneer gaat om het toepassen van onderzoek in de praktijk, zoals blijkt uit onderzoek in het Verenigd Koninkrijk naar *evidence-informed* lesgeven (Coldwell et al., 2017). Ook academisch geschoolde, startende leraren in het primair onderwijs geven aan dat ze hun onderzoeksvaardigheden geen plaats kunnen geven (Coenen et al., 2021). Zij ervaren daardoor een gebrek aan doorgroeimogelijkheden, wat niet ten goede komt aan de aantrekkelijkheid van het beroep (Doolaard et al, 2018; Broeks et al, 2018, PO-Raad et al., 2019-II). Maar ook aan de onderzoekskant kan de aansluiting beter gezocht worden. Er wordt bijvoorbeeld kennis opgeleverd die in de praktijk niet direct toepasbaar is (SIA & NRO 2018).

Er zijn uiteenlopende artikelen geschreven over de manier waarop de kloof tussen de onderzoek en onderwijspraktijk overbrugd kan worden. Zo presenteren Broekkamp en Van Hout-Wolters (2006) in hun literatuuroverzicht naar de kloof tussen onderwijs en onderzoek vier modellen, waaronder het *Evidence Based Practice Model*, als oplossingsrichtingen waardoor de verbinding van deze twee werelden versterkt kan worden. Ze doen geen uitspraken over de geschiktheid van de modellen, maar benadrukken vooral dat onderzoek en praktijk elkaar kunnen versterken.

In een ander literatuuroverzicht wordt vooral benadrukt dat ingezet moet worden op partnerschap en gelijke relaties tussen beide partijen (Van Schaik et al., 2018). In een advies om het educatieve aanbod en vraag beter op elkaar te laten afstemmen, benadrukt ook de Onderwijsraad (2019) dat er geïnvesteerd zou moeten worden in co-creatie. Ook in 2014 adviseerde de Onderwijsraad om toegang tot de kennisinstructuur te organiseren door kenniscirculatie te bevorderen, waarbij onder andere wetenschappelijke literatuur toegankelijk

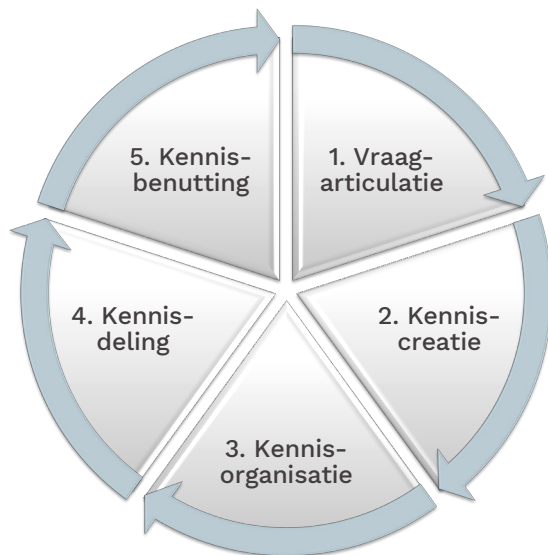
zou moeten zijn voor professionals uit de praktijk, en hogescholen verbindingen moeten leggen tussen onderwijs, onderzoek en de beroepspraktijk.

3.2. Functies van een effectieve kennisinfrastructuur

In de publicatie "Slimme Verbindingen, naar een sterke kennisinfrastructuur voor het onderwijs" (PO-Raad et al., 2019) wordt benadrukt dat een effectieve kennisinfrastructuur een cyclische combinatie van functies faciliteert. In een sterke kennisinfrastructuur moet er aandacht zijn voor alle afzonderlijke functies, alsmede de verbinding daartussen. De afzonderlijke functies betreffen:

- Vraagarticulatie
- Kenniscreatie
- Kennisorganisatie
- Kennisdeling
- Kennisbenutting

Figuur 4: Functies van een effectieve kennis infrastructuur

Vraagarticulatie

Voor onderzoek is het formuleren van kennisvragen noodzakelijk. Onderzoekers kunnen deze baseren op hun eigen bevindingen en de internationale ontwikkelingen, maar juist ook op vragen die uit de praktijk naar voren komen. Daarnaast kunnen beide partijen elkaar ondersteunen, bijvoorbeeld bij het toetsen van vragen (en uitkomsten) in de praktijk. Tot slot leveren antwoorden op vragen vaak juist weer nieuwe vragen op (zie kennisbenutting).

Kenniscreatie

Samenwerking en uitwisseling komen duidelijk naar voren in kenniscreatie. De opbrengsten van onderzoek, praktijkkennis en goede voorbeelden van onderwijsprofessionals worden idealiter met elkaar gecombineerd. Professionals die in meerdere werelden actief zijn en deze kunnen verbinden, zoals een docent die ook actief deelneemt aan een onderzoek, kunnen als *boundary crossers* een belangrijke rol spelen (Akkerman & Bakker, 2011).

Kennisorganisatie

Cruciaal in de kennisinfrastructuur is dat kennis voor alle partijen toegankelijk en toepasbaar is. Dat betekent dat enerzijds onderwijsprofessionals hun weg kunnen vinden naar deze kennis en het kunnen beoordelen en toepassen. Aan de andere kant weten onderzoekers hoe ze hun resultaten naar de praktijk kunnen brengen zodat onderwijsprofessionals ze ook echt kunnen gebruiken.

Kennisdeling

Het delen van kennis zou op lokaal, regionaal en landelijk niveau moeten plaatsvinden, waarbij zowel lokale samenwerkingsverbanden als regionale academische werkplaatsen landelijk opgeschaald kunnen worden. Scholen en professionals kunnen hiervan leren wat werkzame mechanismen zijn, maar het kan ook leiden tot nieuw onderzoek dat bruikbaar is voor de praktijk.

Kennisbenutting

Kennisbenutting is het ultieme doel van de gehele kennisinfrastructuur, waarin de verschillende onderdelen bij elkaar komen en kennis gebruikt wordt om de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren. Als de onderwijspraktijk de kennis inzet, de praktijk verandert en nieuwe vragen opkomen, is er sprake van een goed functionerende kennisinfrastructuur (PO-Raad et al., 2019-II).

Het Programma Versterking Kennisinfrastructuur in het onderwijs bouwt voort op deze verbindingen, door in verschillende projecten of 'bouwplannen' aandacht te besteden aan deze vijf functies van een effectieve kennisinfrastructuur.

4 Het Programma Versterking Kennisinstructuur

In de ontwikkelagenda 'Lerend onderwijs voor een lerend Nederland' (PO-Raad et al., 2019) is een perspectief geschetst om onderwijs en onderzoek dichterbij elkaar te brengen door het versterken van de kennisinstructuur in het onderwijs:

"De kennisinstructuur voor het Nederlandse onderwijs heeft als doel om de relatie tussen onderwijsonderzoek en de praktijk van het onderwijs te versterken. Daartoe worden vraagarticulatie, kenniscreatie, kennisorganisatie, kennisdeling en kennisbenutting gefaciliteerd."

PO-Raad et al., 2019.

4.1. Doel van het programma

Het doel van het programma is bijdragen aan het versterken van de kennisinstructuur in het primair onderwijs. Met een versterkte kennisinstructuur moeten alle leerlingen kwalitatief hoogwaardig onderwijs krijgen en is het onderwijs goed toegerust voor de toekomst. Keuzes worden gemaakt op basis van wat werkt en waarom dat zo is. Niet alleen maken professionals gebruik van bestaande kennis, maar onderwijs en onderzoek werken samen om nieuwe kennis te ontwikkelen en oplossingen te vinden voor problemen die in de praktijk naar voren komen (PO-Raad et al., 2019-II).

Voor het programmteam is het doel om *bij te dragen* aan de kennisinstructuur, maar de mate waarin is vooraf niet vastgelegd. Op zijn minst wil het programma bijdragen aan netwerkvorming binnen en tussen de praktijken van primair onderwijs en onderzoek.

"Het is experimenteerruimte, kijken hoever je in een korte tijd komt. Als het tegenvalt, is het resultaat alsnog de netwerkvorming. Het experiment is mislukt als je geen kennis of kennisen hebt."

programmteamlid

Uiteindelijk wil het programmteam inzicht krijgen in de effectiviteit van de bouwplannen in het versterken van de kennisinstructuur, om kennis op te doen over wat er doorgezet moet worden en wat niet.

"Het gaat al met al om het inschatten van de impact en duurzaamheid van de verschillende bouwplannen."

programmteamlid

4.2. De bouwplannen

Het programma is opgezet als een (min of meer) samenhangend geheel van projecten of 'bouwplannen'. De afzonderlijke bouwplannen en hun doelstellingen zijn in Tabel 3 weergegeven.

Tabel 3: de bouwplannen en hun doelstellingen

Bouwplan	Doelstelling
1 Leidraden (Guidance Reports)	Het delen en toegankelijk maken van kennis voor de onderwijspraktijk
2 Leergang bestuurders (Leergang Onderzoeksmatig Besturen)	Versterken van onderzoeksmatig werken in het onderwijs, door bestuurders te professionaliseren in de beweging richting meer <i>evidence-informed</i> werken
3 Kennistafels, bestaande uit 4 deelprojecten:	
a. Kennistafel <i>Effectief Leesonderwijs</i>	Bijdragen aan de agendavorming en kennisdeling rond het thema Effectief Leesonderwijs
b. Kennistafel <i>Gepersonaliseerd Leren met ICT</i>	Bijdragen aan de agendavorming en kennisdeling rond het thema gepersonaliseerd leren met ICT
c. Kennistafel <i>Nieuwkomersonderwijs</i>	Bijdragen aan de agendavorming en kennisdeling rond het thema nieuwkomersonderwijs
d. Kennistafel <i>Onderzoekend en Ontwerpend Leren (OOL)</i>	Bijdragen aan de agendavorming en kennisdeling rond het thema Onderzoekend en Ontwerpend Leren (OOL)
4 Onderzoek in de onderwijsorganisatie (Primoraten)	Inbedden van onderzoek op basisscholen en het verhelderen van behoeften en kritische succesfactoren hiervoor
5 Ontmoet een onderzoeker (researchED)	Professionalisering in onderwijs aanjagen, door onderwijzers en onderzoekers met elkaar te verbinden
6 Platform Samen Onderzoeken	Ontwikkelen en delen van kennis over samenwerkingsrelaties tussen onderzoek en onderwijs
7 Regionale kennisagenda's	Ontwikkelen van (een proces voor) regionale kennisagenda's voor het versterken van <i>evidence-informed</i> onderwijs

4.3. Opzet van het programma

In het programma is experimenteerruimte gecreëerd, om te bezien wat werkt en hoe specifieke bouwplannen kunnen bijdragen aan het versterken van de kennisinfrastructuur in het onderwijs. Tegelijkertijd ziet het programma-team dat er natuurlijke verbindingen zijn tussen de bouwplannen, door een gezamenlijk overkoepelend doel, overlappende doelgroepen en gelijksoortige thema's. Gedurende het programma hebben de projectteams en het programmameteams gezocht naar wat logische en zinvolle verbindingen zijn. Verbindingen die tussen deelnemers ontstonden waren eerder een logisch gevolg van het programma dan dat er gericht gestuurd is op verbindingen.

“Enerzijds zijn de bouwplannen experimenten, en deels zijn ze ook onderdeel van de kennisinfrastructuur en moeten de bouwplannen op elkaar aansluiten.”
programmamateamlid

4.4. Rol van het programmameteam

Het Programma Versterking Kennisinfrastructuur wordt aangestuurd door een programmameteam, bestaande uit medewerkers van het NRO en de PO-Raad. Zij zijn betrokken bij het opstellen van de projectplannen, hebben gezorgd voor de werving van projectleiders en organiseerden bijeenkomsten voor projectleiders van de bouwplannen. Leden van het programmameteam zijn ook nauw betrokken bij meerdere bouwplannen; deels door de specifieke expertise die zij dragen, deels omdat er in sommige bouwplannen moeilijk een projectteam tot stand kwam.

De werkzaamheden van het programmteam betreffen:

- Opstellen van de projectplannen
- Werven van de projectteams voor de bouwplannen
- Organiseren van programmabijeenkomsten voor projectleiders van de bouwplannen (elk kwartaal)
- Verbindingen leggen tussen bouwplannen
- Monitoren van de voortgang en inspringen wanneer bouwplannen tegen problemen aan lopen
- Het delen van tussentijdse bevindingen in nieuwsbrieven van het NRO- en PO-Raad
- Tweewekelijks overleg programmteam
- Communicatie met het ministerie van OCW en de stuurgroep van het programma
- Opdrachtgeven aan en begeleiden van het evaluatieonderzoek

5 Focus van de bouwplannen

In dit hoofdstuk bespreken we de focus van de bouwplannen, waar het gaat om de functies van de bouwplannen in kennisinfrastructuur (5.1) en de betrokken partijen (5.2)

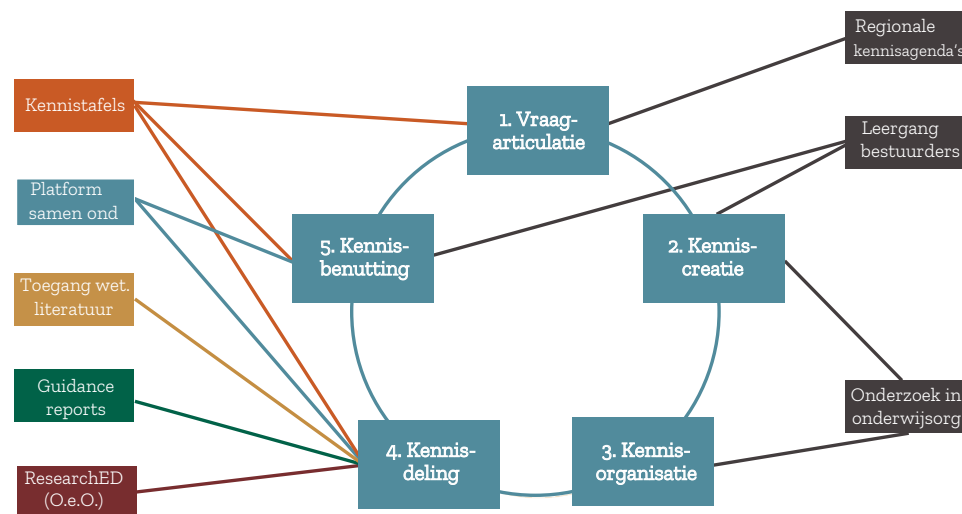
5.1. De bouwplannen in de kennisinfrastructuur

De bouwplannen zijn allen gefocust op het versterken van de kennisinfrastructuur in het onderwijs. Zij focussen zich allen op één of meerdere onderdelen van de kennisinfrastructuur. De meeste bouwplannen leggen de focus op kennisdeling en kennisbenutting. Op de andere onderdelen (vraagarticulatie, kenniscreatie en kennisorganisatie) leggen minder bouwplannen nadruk.

Vraagarticulatie

Met name *Kennistafels* en *Regionale kennisagenda's* richten zich op dit onderdeel van de kennisinfrastructuur. Aan de Kennistafels wordt verhelderd aan welke kennis behoefte is in de praktijk op een specifiek thema en wat er vanuit onderzoek al bekend is. De Regionale kennisagenda's hebben een werkwijze gecreëerd waarmee een kennisagenda opgesteld kan worden en hebben het proces van het opzetten van een kennisagenda in meerdere regio's ondersteund.

Figuur 5: Primaire focus van de acht bouwplannen in de kennisinfrastructuur

Kenniscreatie

De bouwplannen zijn niet of nauwelijks gefocust op het creëren van nieuw onderzoek. Dit is een bewuste keuze geweest: de nadruk ligt in het programma niet zozeer op het uitvoeren van onderzoek, maar meer op het opvangen van vragen uit de onderwijspraktijk en het delen en beter benutten van bestaande kennis uit onderzoek en onderwijspraktijk. Verbinden van onderzoek en onderwijspraktijk, het vertalen naar toegankelijke taal en bundelen van bestaande kennis staat meer centraal in de bouwplannen. Aan de andere kant kan het combineren en matchen van praktijkkennis en wetenschappelijke kennis ook gezien worden als een vorm van kenniscreatie.

“Er is geen kennis opgedaan, de kennis die er al is wordt bij elkaar gezet en nog duidelijker vertaald naar de praktijk.”

onderzoeker

Kennisorganisatie

Door het voortdurend groeiende aanbod van wetenschappelijke kennis en de altijd veranderende kennisbehoefte in het onderwijs is kennisorganisatie een grote uitdaging. De bouwplannen richten zich hier nog maar beperkt op. Meer zijn de bouwplannen gefocust op het bij elkaar brengen van de praktijkprofessionals die behoefte hebben aan bepaalde kennis en mensen uit de onderzoekswereld die de weg weten in het kennislandschap.

“Wetenschappelijke onderzoeken zijn vaak niet gemakkelijk terug te vinden. Ik denk dat een grotere, directere toegankelijkheid tussen onderwijsmedewerkers en wetenschappers en het onderlinge gesprek, het onderwijs en hiermee de leerlingen ten goede komt.”

onderwijsexpert

Ook binnen het programma was kennisorganisatie een uitdaging. Er was aanvankelijk geen medium waarop de bevindingen van de bouwplannen gedeeld kon worden, behalve de beknopte kwartaalrapportages die opgesteld werden met het programmateam. Gedurende het programma nam de website van het Platform Samen Onderzoeken de rol in van platform om kennis uit verschillende bouwplannen te presenteren en organiseren.

Kennisdeling

In alle bouwplannen is er op een bepaalde manier een brug geslagen tussen onderzoek en de onderwijspraktijk. Het delen van kennis en kennisbehoeften uit de praktijk enerzijds en het overbrengen van wetenschappelijke kennis anderzijds draagt bij aan kennisdeling. Deelnemers en projectteams geven aan dat kennisdeling een voortdurend proces moet worden, omdat kennisbehoeften

in de praktijk zich blijven ontwikkelen en aanbod vanuit onderwijsonderzoek een oneindig groeiende bron van informatie is.

“Het onderwijs is nooit af. Nieuwe onderzoeksresultaten, nieuwe inzichten, nieuwe kennis: het vraagt om voortdurend evalueren en bijstellen, verfijnen. Als daar geen blijvende structurele aandacht voor is dan loert het risico van afglijden.”

schoolbestuurder

In de bouwplannen is er veel aandacht voor (wederzijdse) kennisdeling. Wetenschappelijke inzichten voeden hierbij de onderwijspraktijk, terwijl de onderwijspraktijk merkt dat onderzoekers vaak geïnteresseerd zijn in inzichten en prangende vraagstukken uit de huidige onderwijspraktijk.

Kennisdeling bleef wel beperkt tot de directbetrokkenen (projectteam en deelnemers) en kennisdeling met de onderwijspraktijk buiten aangesloten koplopers blijft een kritiek punt. De bouwplannen lopen er tegenaan dat tijd beperkt is in de onderwijspraktijk is en dat het lastig is om een medium te vinden om leerkrachten te betrekken.

“Kennis delen en verspreiden lukt alleen als er een team is die dat [proces] aanstuurt!”

Kennisbenutting

Kennisbenutting is het uiteindelijke doel van het Programma Versterking Kennisinfrastructuur: meer *evidence-informed* werken betekent benutten van wetenschappelijke kennis in de onderwijspraktijk. Alle bouwplannen zien dit als uiteindelijke doel, maar voorgaande stappen in de kennisinfrastructuur moeten op orde zijn om dit te realiseren. Daadwerkelijke kennisbenutting heeft vanuit de bouwplannen op beperkte schaal plaatsgevonden en beperkt zich vooral tot de directbetrokkenen. Daarbij moet opgemerkt worden dat praktijkvoorbeelden en *good practices* ingezet worden om de toepasbaarheid

en begrijpelijkheid van de toepassing van wetenschappelijke inzichten over te brengen aan de onderwijspraktijk.

5.2. Betrokkenen rond de bouwplannen

Projectteams

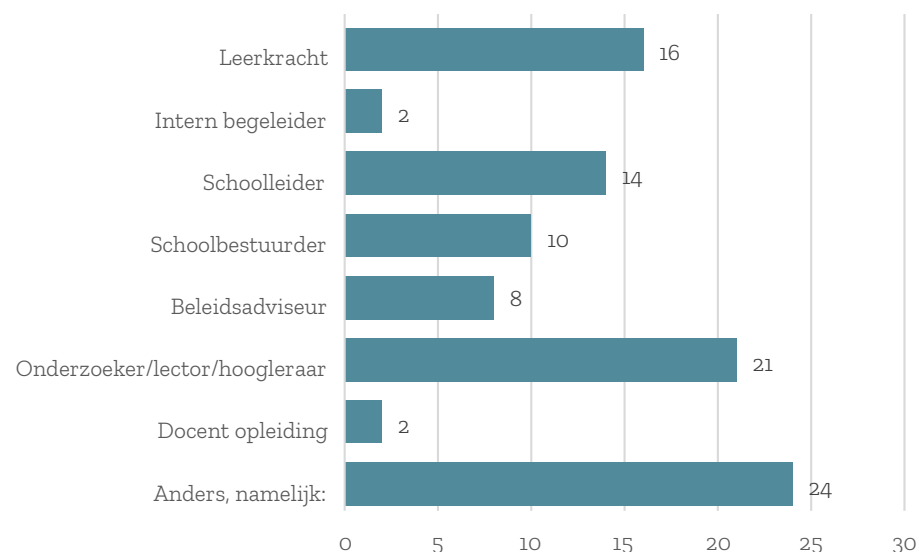
Rondom elk bouwplan en elke Kennistafel is een klein projectteam (3-6 personen) gevormd, aangestuurd door een projectleider. Deze projectteams zijn gedurende het programma gevormd. De projectteams hebben vaak eerst de tijd genomen om het projectplan – dat al geschreven was door het programmeerteam – eigen te maken en aan te passen. De projectteamleden bestaan in de meeste gevallen uit medewerkers van het NRO en de PO-Raad. Ook zijn er diverse zelfstandigen betrokken.

Deelnemers

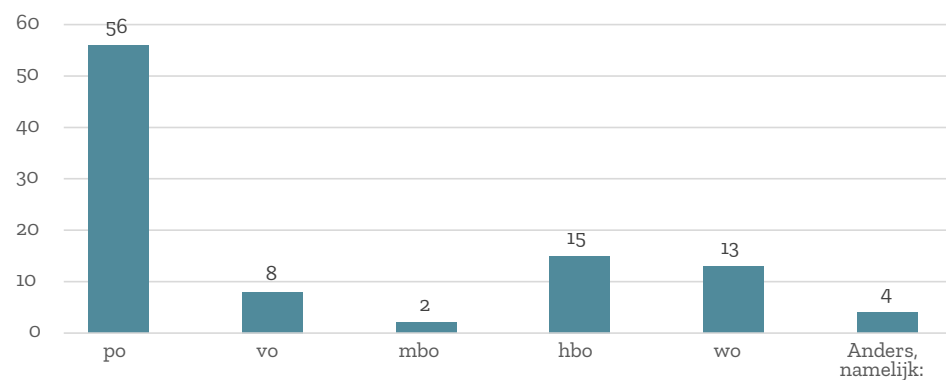
Daarnaast zijn er deelnemers rondom de bouwplannen. Met deelnemers wordt hier bedoeld: mensen die de resultaten en effecten van het bouwplan (kunnen) ervaren. In dit onderzoek zijn ook deze 'deelnemers' bevraagd. Het verschilt sterk op welke manier en in welke mate deze deelnemers betrokken zijn: bij het ene bouwplan zijn het deelnemers van een conferentie, bij het andere bouwplan inhoudelijk experts die geconsulteerd worden door het bouwplan.

De meeste deelnemers zijn werkzaam in het po (zie grafiek 1 en 2). Bij het bouwplan Toegang tot wetenschappelijke literatuur (niet in grafiek 1 en 2 meegenomen) ligt de verhouding anders. 36% van de gebruikers werkt in het primair onderwijs, 39% in het voortgezet onderwijs en 22% in het middelbaar onderwijs. 3% is in een andere sector werkzaam. In deze vragenlijst was er één antwoord mogelijk. Van de 1656 respondenten werkt 62% als leraar, 7% als intern begeleider, 10% als ondersteunend personeel, 10% als schoolleider en 1% als bestuurder. 9% heeft een andere functie. Ook hier was er één antwoord mogelijk.

Grafiek 1: functie van deelnemers die een vragenlijst invulden (n=75, meerdere antwoorden mogelijk)

Grafiek 2: sector waarin deelnemers werken, die een vragenlijst invulden (n=75 meerdere antwoorden mogelijk)

Onder deelnemers van de regionale researchED-bijeenkomsten is ook een vragenlijst uitgezet (n=43; niet in grafiek 1 en 2 meegenomen). 17 deelnemers zijn leraar in het po, acht in het vo, één leraar in het mbo en één leraar in het hbo. Verder namen er twee onderzoekers, een schoolleider en twee consultants deel. Tien deelnemers hadden een andere functie.

6 Resultaten van de bouwplannen

In dit hoofdstuk beschrijven wij de behaalde resultaten en effecten van de bouwplannen. Deze resultaten komen voort uit groepsgesprekken bij de opstart, telefonische interviews gedurende het traject en afsluitende groepsinterviews met het projectteam en betrokkenen rond het bouwplan. Daarnaast laten we hier de resultaten van vragenlijsten zien die zijn uitgezet onder deelnemers van activiteiten van de bouwplannen.

In paragraaf 6.1 t/m 6.8 beschrijven we de opbrengsten voor de individuele bouwplannen steeds op dezelfde manier. Per bouwplan gaan we in op het doel van het bouwplan en de motivatie van de deelnemers om aan het bouwplan te werken. Vervolgens gaan we in op de samenstelling van het team en hoe buitenstaanders hebben deelgenomen of betrokken waren bij het bouwplan. We geven een kort verslag van de voortgang van het bouwplan en gaan vervolgens in op de resultaten en (ervaren) effecten tot nu toe en wat dat betekent voor *evidence-informed* werken in het onderwijs. Vervolgens gaan we in op de verbinding met andere bouwplannen. We sluiten steeds af met de mate waarin de bouwplannen geborgd zijn.

Onderwijsvernieuwing tijdens de coronacrisis

De resultaten van de bouwplannen moeten in de context gezien worden van de coronacrisis, die in de beginfase van het programma ontstond. De coronacrisis zette de bouwplannen voor grote uitdagingen. Voorstellen om de verbinding tussen onderzoek en onderwijspraktijk te leggen beginnen vaak bij fysieke ontmoeting en op moment van schrijven – ruim anderhalf jaar later – is dit

nog steeds maar beperkt mogelijk. Bovendien stond de onderwijspraktijk voor de opgave om onderwijs eerst volledig, later gedeeltelijk digitaal vorm te geven. Deze grootschalige en geforceerde verandering van de onderwijspraktijk vroeg alle aandacht van de scholen. Dit gaf minder ruimte voor andere ontwikkelingen, zoals de verbinding tussen wetenschap en onderwijspraktijk. In de bouwplannen werden ambities bijgesteld en planningen verschoven. Ondanks deze omstandigheden wisten alle projectteams manieren te vinden om – al dan niet vertraagd – verbindingen te leggen tussen onderzoek en onderwijspraktijk.

6.1. Bouwplan: Landelijke Kennistafels

Uit de analyse *Lerend onderwijs voor een lerend Nederland* blijkt dat de vraagarticulatie in het primair onderwijs voor verbetering vatbaar is. Hierdoor zou nieuw onderzoek nu niet goed aansluiten op de benodigde kennis in het onderwijs. Om deze verbinding tussen onderzoek en onderwijspraktijk te versterken zijn de Landelijke Kennistafels gestart. Rond geselecteerde thema's worden onderwijsprofessionals (met name leraren, schoolleiders en bestuurders), onderzoekers (universiteiten, hogescholen en andere kennisinstellingen), opleiders en beleidsmakers bij elkaar gebracht om in kaart te brengen wat de belangrijkste kennisvragen zijn, wat kennislacunes zijn en welk vervolgonderzoek nog nodig is. Het proces van een Kennistafel moet uiteindelijk een kennisagenda opleveren rond een specifiek thema, wat een uitgangspunt kan vormen voor het aanvragen van onderzoeksbekostiging. De Kennistafels onderscheiden zich van lokale en regionale R&D-agenda's, omdat het landelijke voorzieningen zijn.

De Landelijke Kennistafels zijn bij de start van het programma begonnen als één bouwplan, waarbij vier verschillende inhoudelijke thema's werden uitgewerkt. In de loop van het project zijn de thema's aangepast en daarmee het doel

van de verschillende Kennistafels veranderd. Uiteindelijk zijn de Kennistafels sterk in proces en vorm gaan variëren. Er zijn vier Kennistafels opgezet, elk rond een specifiek thema:

- Onderzoekend en Ontwerpend Leren (OOL) (6.1.1)
- Effectief leesonderwijs (6.1.2)
- Gepersonaliseerd leren met ICT (6.1.3)
- Nieuwkomersonderwijs (6.1.4)

Voor deelname aan een Kennistafel is het belangrijk dat de leden een groot netwerk hebben en als ambassadeur zorgen voor de verspreiding van de gedeelde kennis. Om deze reden is ook diversiteit in de samenstelling van de Kennistafel zeer belangrijk. Dit betreft zowel diversiteit in betrokkenen vanuit de praktijk als in de onderzoekers van kennisinstellingen. Een lastigheid is dat actieve deelname aan een Kennistafel veel commitment en tijdsinzet vraagt van deelnemers, bijvoorbeeld bij interviews en dataverzameling. Onderzoekers en leraren zitten vaak krap in de tijd.

“Je wilt niet dat het bouwplan alleen door wetenschappers wordt uitgevoerd. Toch kunnen we de deelnemers weinig meegeven; er is (nog) geen zekerheid of de kennisagenda onderdeel wordt van het onderzoeksprogramma. Daarom zijn er ook korte termijnopbrengsten nodig.”

projectleider

Om tot een gezamenlijke ambitie te komen, is er ook aandacht geweest voor community-vorming binnen de groep. Zo hopen de betrokkenen rond het bouwplan dat er ook na de Landelijke Kennistafels duurzame samenwerkingen ontstaan en dat er budget vrijkomt voor de implementatie van de opgedane kennis.

6.1.1 Kennistafel Onderzoekend en Ontwerpend Leren

Onderzoekend en Ontwerpend Leren (OOL) is een methodiek van specifieke leerlingbegeleiding, waarmee leerlingen verschillende onderzoeks- en ontwerpvaardigheden leren. Om deze begeleiding te kunnen bieden, zijn houding en vakdidactische vaardigheden bij leerkrachten van groot belang. De Landelijke Kennistafel OOL is een samenwerking tussen disciplines en expertises rond het thema OOL. Uit de interactie tussen deelnemers uit onderzoek en onderwijspraktijk zijn er verschillende kennis- en praktijkvragen opgehaald.

Doel en motivatie

Het doel van de Landelijke Kennistafel OOL is gericht op de kennisdeling en kennisbenutting rondom het thema OOL. Daarnaast was het doel om te komen tot een R&D-agenda met interventies die in de praktijk werken. Het doel was eerder meer gericht op kenniscreatie (het doen van nieuw onderzoek), maar dit is na twee bijeenkomsten verlegd naar het toepasbaar maken van bestaande kennis en het in kaart brengen van *best practices*.

De motivatie van deelnemers van de Kennistafel OOL is dat zij kansen zien om OOL meer en beter in te zetten in het onderwijs. Daarnaast is het maken van de juiste vertaalslag van onderzoek naar praktijk voor hen van belang, waarbij de *best practices* ('weten wat werkt en wat niet werkt') leidend zijn.

“Ik heb een voorliefde voor wetenschap en probeer kinderen en collega's daar ook enthousiast voor te maken.”

leraar po / deelnemer Kennistafel OOL

“Het onderwijs dat op de school (en binnen het bestuur) waar ik werkzaam ben wordt geboden, sluit onvoldoende aan op de interesses, talenten en behoeften van kinderen. Het traditionele, leerkracht-gestuurde onderwijs waarbij kennisoverdracht centraal staat, zorgt ervoor dat kinderen weinig intrinsiek gemotiveerd worden om te leren. De Kennistafel OOL biedt kansen om tot een

mooie balans te komen tussen het aanleren van en begeleiden bij het opdoen van (nieuwe) kennis en vaardigheden."

schoolleider po / deelnemer Kennistafel OOL

Team en deelnemers

De Kennistafel OOL kent 30-35 deelnemers, bestaande uit bestuurders, schoolleiders, bedrijfsleven, wetenschapsknooppunten, leerkrachten en onderzoekers. Onderling is er veel contact geweest en werden er werkpakketten samengesteld. Onderzoekers en leraren uit het netwerk werden dan vaak ingeschakeld om vragen op te halen in hun eigen praktijk en kennis te delen. Tussentijds werden expertisecentra in Nederland steeds geïnformeerd. Wat volgens deelnemers nog miste, was de aanwezigheid van een onderwijspsycholoog of lector.

Voortgang

In de beginfase kwam naar voren dat er grote verschillen waren binnen het projectteam in wensen en overtuigingen. Ook was er nog geen vaste groep deelnemers aan de Kennistafel. In de eerste periode is er daarom gezamenlijk gewerkt aan de doorontwikkeling van het bestaande projectplan. Na de eerste twee bijeenkomsten stonden er een bijgestelde doelstelling en plan, waar een 'routekaart' uit voortkwam. Er zijn twee thema's gekozen voor de zomer van 2020: *nieuwsgierigheid* aanwakkeren bij leerlingen en *professionalisering* van leerkrachten.

Er zijn sinds de start van het programma verschillende verbindingen met de onderwijspraktijk gemaakt. Het is het team gelukt om via hun eigen netwerk enthousiaste 'voorlopers' te vinden en ook onderzoekers die zich veel bezighouden met de vertaling naar de praktijk. Ondanks de coronacrisis konden de meeste activiteiten van de Kennistafel OOL doorgaan. De coronacrisis vroeg om een omslag van fysieke naar digitale bijeenkomsten, waardoor het aansluiten bij een bijeenkomst als deelnemer minder tijdrovend was; reistijd viel immers weg. Daardoor lukte het juist beter om mensen uit de onderwijspraktijk te betrekken. Als iemand niet kon, kon er ook makkelijk iemand anders

aansluiten bij de Kennistafel en kon een nieuwe deelnemer geënthousiasmeerd worden. Zo raakten er steeds meer mensen betrokken.

De focus van het bouwplan was bij de start in 2019 in eerste instantie het primair onderwijs. Dit was in lijn met de focus van het brede programma. In een later stadium is de focus verbreed naar het voortgezet onderwijs. Het werd duidelijk dat po-scholen over het algemeen verder zijn in het onderzoekend en ontwerpend leren dan vo-scholen. Bij de eerste bijeenkomsten waren er ook mbo-scholen aanwezig, maar deze scholen zijn niet blijvend aangehaakt.

De Kennistafel heeft gewerkt aan een website, die door betrokkenen rond de Kennistafel in gezamenlijkheid is gevuld met materiaal dat bedoeld is voor gebruik in de (primair) onderwijspraktijk. Deze Kennistafel werkte niet alleen toe naar een eindproduct, het zette ook in op verbinding en gemeenschapsvorming, door bijeenkomsten af te trappen met de vraag 'hoe kunnen we mensen uit de praktijk het woord geven?'

Opbrengst en effecten

De opbrengst van de Kennistafel OOL is een website, waarin informatie over de methode Onderzoekend en Ontwerpend Leren gebundeld is. Ook zijn er diverse praktijkvoorbeelden te vinden. De website is ondergebracht op het Platform Samen Onderzoeken en is te vinden op <https://www.platformsamensamenonderzoeken.nl/wetenwatwerkt/>.

"[De website] filtert, bundelt en verspreidt kennis over één specifiek thema."

onderwijsexpert

Doelbereiking volgens deelnemers

Het doel van de Kennistafel is het versterken van de kennisagenda voor Onderzoekend en Ontwerpend Leren (OOL). Van de acht deelnemers die een vragenlijst invulden geven er vijf aan dat zij het eens zijn met de stelling dat

het doel bereikt wordt. Twee zijn het eens noch oneens en één deelnemer is het niet eens met de stelling.

Deelnemers zijn positief over de samenstelling van de groep mensen rond de Kennistafel. Er zijn verschillende perspectieven betrokken en de ontmoeting tussen deze perspectieven is al waardevol en draagt bij aan wederzijds begrip. Kritischer zijn zij over hoe terugkoppeling plaatsvindt: het is niet voor iedereen duidelijk wat er gebeurt met de input van verschillende deelnemers.

"De sessies zijn informatief en prettig informeel. Er zitten relevante partijen aan tafel. De opbrengst is veelbelovend."

onderwijsexpert

Kennisdeling door deelnemers

Op de vraag of deelnemers (n=8) de opgedane kennis delen met collega's, antwoorden er zeven dat zij dit een enkele keer doen. Een ander geeft aan dit niet te doen en is dit ook niet van plan. Van de zeven personen die kennis delen met collega's, geven er drie aan dat hun collega's de kennis zullen toepassen in de praktijk, terwijl drie anderen deze inschatting niet kunnen maken. Eén persoon denkt dat collega's de kennis niet zullen toepassen.

Ervaren effecten door betrokkenen

Daarnaast zijn er een aantal effecten en resultaten ervaren door betrokkenen rond de Kennistafel OOL. Deze zijn naar voren gekomen in een gesprek tussen vijf betrokkenen rond de Kennistafel.

- **Kennisdeling tussen de praktijk- en onderzoeksleden**

De samenkomst van onderwijspraktijk en onderzoekers en het gezamenlijk delen wordt als belangrijkste opbrengst tot nu toe ervaren. Goede voorbeelden werden uitgewisseld, waardoor duidelijk werd wat mogelijk is met OOL. Aan de Kennistafel stond gelijkwaardigheid centraal, vanuit een gezamenlijk doel om het onderwijs te verbeteren:

"Je ziet leerkrachten groeien wanneer ze de dialoog aangaan met de wetenschap, en andersom ook."

projectteamlid

- **Deelnemers voelen zich gehoord**

Een ander belangrijk effect is dat de (meeste) deelnemers zich gehoord voelen en steeds terugzien dat er iets met hun inbreng is gedaan.

"Je haalt ook weer kennis en inspiratie op, en dan is de volgende stap dat je moet laten zien dat hun input ook echt gebruikt wordt. Je wilt als deelnemer je input terugzien en voelen dat je aan de Kennistafel kan bijdragen en sleutelen."

onderzoeker

- **Enthousiasme voor de bredere beweging**

Aan de Kennistafel werd een behoefte gedeeld rondom het inzetten van OOL in het onderwijs. Door de energie die aan de Kennistafel ontstond, konden binnen het eigen netwerk anderen worden geënthousiasmeerd:

"Het enthousiasme voor mij als leerkracht om een verzameling verschillende mensen bij elkaar te vinden en dan gezamenlijk aan een onderwerp te werken is heel mooi. Als je enthousiaste mensen krijgt, en die zijn er echt, dan gaat het wel stromen en dan gaan meer mensen aan de slag met hun eigen stukje van de grotere puzzel."

leraar

Bijdrage evidence-informed werken

Op termijn is het de bedoeling om leerkrachten, schoolleiders en bestuurders over de drempel te krijgen om meer kennis toe te passen in hun eigen praktijk. In korte teksten is het thema OOL zo toegankelijk mogelijk gemaakt, zodat ze deze stap makkelijker kunnen zetten. Dit moet uiteindelijk leiden tot

professionalisering van deze doelgroepen en het op gang brengen van *evidence-informed* werken.

Deelnemers benadrukken wel dat er meer nodig is dan deze website om de beweging van OOL verder op gang te brengen. Hoewel de informatie op de website zinvol en bruikbaar is, moeten er nog stappen gezet worden om tot praktijkverandering te komen.

“Bij websites weet ik nooit zo goed hoeveel impact dat werkelijk heeft in een branche. [...] Zijn er ook niet andere manieren om de energie/denkkraft die is ingezet in al die bijeenkomsten bij de mensen te krijgen die er mogelijk wat mee kunnen doen? Een boek? Een vlog?”

leraar po

“Een website en kennisagenda zijn mooi omdat het tot gesprekken kan leiden. Het organiseren van O&OL vraagt nog veel meer; visie, begeleiding, good practices, et cetera.”

beleidsadviseur

Verbinding bouwplannen

Er is regelmatig overleg geweest met de andere Landelijke Kennistafels. Deze Kennistafels stonden vaak pas in de startblokken, dus in deze bijeenkomsten deelde de OOL-groep vooral hoe zij het proces tot nu toe hadden aangepakt. De betrokkenen rond de Kennistafel OOL hadden verwacht dat andere Kennistafels meer parallel zouden lopen.

Verder is er contact geweest met het bouwplan Platform Samen Onderzoeken, waar de website van de Kennistafel OOL is ondergebracht. Met andere bouwplannen is echter niet veel contact geweest. Het team had graag gezien dat er een vindplaats zou zijn waar alle stukken gedeeld worden. Er was al met al behoefte aan meer verbinding en het ‘in elkaar vallen’ van de bouwplannen:

“Daar zou je tijdens de projectleidersbijeenkomsten aandacht aan moeten besteden: hoe vormen we samen de kennisinfrastructuur? En wat zijn de behoeften? Heb je dezelfde doelgroep voor ogen? Ik betwijfel of dit nu voldoende is uitgewerkt.”

projectteamlid

Borging en toekomst

De ‘chemie’ in de groep deelnemers rond de Kennistafel OOL zorgt ervoor dat deelnemers betrokken blijven en een behoefte voelen om het bouwplan voort te zetten. Er is vooral nog aandacht nodig voor het bekendmaken van de website en het ontwikkelen van toolkits, zodat onderwijsprofessionals met de materie aan de slag kunnen.

“Er is een consensus bereikt over wat het meest relevant is en wat werkt; iemand omschreef het als ‘een feestje van urgentie’.”

projectteamlid

De borging en verspreiding van de bij de Landelijke Kennistafel OOL opgedane kennis is volgens betrokkenen rond het bouwplan nog onzeker, omdat er nog geen financiering is voor de volgende fase, waarin implementatie centraal moet staan. Waar het programmteam verwachtte dat er een borgingsplan zou liggen, lag er bij het projectteam van de Kennistafel juist de verwachting dat het programmteam hier stappen in zou zetten. Hoe deze borging nu gaat plaatsvinden, is voor de betrokkenen onduidelijk.

De betrokkenen zien een faciliterende rol van de PO-Raad voor zich, in samenwerking met de academische wereld en de schoolbesturen. Zij zien kansen voor een permanente overlegstructuur die de regie kan nemen over de opgeleverde website. Het projectteam en deelnemers vrezen dat het stoppen van het programma betekent dat er geen vervolg gegeven wordt aan de Kennistafel, terwijl hier wel behoefte aan is:

"Het onderwerp en het onderwijs is nooit af. Nieuwe onderzoeksresultaten, nieuwe inzichten, nieuwe kennis: het vraagt om voortdurend evalueren en bijstellen, verfijnen. Als daar geen blijvende structurele aandacht voor is, dan loert het risico van afglijden."

schoolbestuurder

"De ontwikkeling van het OOL heeft nog veel tijd nodig. Ik denk wel dat de focus verlegd moet worden naar implementatie en begeleiding bij het starten met OOL."

leraar po

"Kennis delen en verspreiden lukt alleen als er een team is dat aanstuurt!"

leraar po

Inmiddels is duidelijk dat de Kennistafels een jaar langer door mogen gaan (tot juni 2022), zolang de kosten binnen de bestaande begroting blijven.

6.1.2 Kennistafel Effectief leesonderwijs

Aan de Kennistafel Effectief leesonderwijs is een diverse groep onderzoekers en onderwijsprofessionals bij elkaar gebracht om kennis uit te wisselen over wat effectieve ingrediënten zijn in het leesonderwijs. In deze Kennistafel is aandacht voor de gemeenschappelijke taal, bestaande kennis, hoe deze toegankelijk gemaakt kan worden en wat dit voor de praktijk kan betekenen. Juist de vertaling van kennis naar concrete activiteiten is wat volgens betrokkenen nog mist in het kennislandschap rond leesonderwijs.

Doel en motivatie

Doel van de Kennistafel is een bijdrage leveren aan de agendavorming rond het thema effectief leesonderwijs. Met agendavorming rond effectief leesonderwijs wil het projectteam uiteindelijk bijdragen aan een duurzame verbetering van de kwaliteit van het Nederlandse leesonderwijs. De discussie moet volgens het projectteam breder worden voortgezet dan alleen in het po. De noodzaak

is in andere sectoren net zo groot en kennis uit de ene sector is vaak toepasbaar in de andere.

Deelnemers aan de Kennistafel zijn gemotiveerd om deel te nemen omdat zij elkaar willen leren kennen en op deze manier willen bijdragen aan de koppeling tussen theorie en praktijk. Binnen het Nederlandse kennislandschap zou de expertise op het gebied van effectief leesonderwijs nu nog erg versnipperd en verspreid zijn en de Kennistafel kan een bijdrage leveren aan meer samenhang. Ook hopen ze zelf nieuwe kennis op te doen voor hun eigen praktijk:

"Ik wil een verandering teweegbrengen, bijvoorbeeld omdat ik toch elke week iets met begrijpend lezen moet doen in de klas."

leraar po

Ten slotte blijft de belangrijkste drijfveer van deelnemers uiteindelijk het verbeteren van de kwaliteit van het onderwijs:

"Nog steeds ben ik verbaasd dat, ondanks alle vernieuwingen en innovaties, de effecten minimaal zijn. Graag lever ik een positieve bijdrage aan de innovatie van het leesonderwijs."

leraar po/taalcoördinator

Team en deelnemers

Partijen die betrokken zijn geweest zijn bij deze Kennistafel zijn: SLO, Cito, het NRO, de PO- en VO-Raad, Expertisecentrum Nederlands en de Inspectie van het Onderwijs. Het grootste deel van de deelnemers is benaderd door het projectteam. Hier waren de deelnemers met name leerkrachten, maar ook anderen met functies als taalcoördinator, lerarenopleider en inhoudelijk beleidsmedewerker waren vertegenwoordigd. Hoewel de meeste deelnemers werkzaam zijn in het po, waren er ook deelnemers vanuit het vo, mbo, hbo en wo betrokken.

Voortgang

In de eerste fase van de Kennistafel is vooral intern gekeken wat de gemeenschappelijke taal is. Er bestaan verschillende definities en interpretaties van effectief leesonderwijs en er is eerst geïnvesteerd in een gezamenlijke definitie. Samen met onderwijsprofessionals is er vervolgens nagedacht over welke kennis er is op dit thema, hoe je deze toegankelijk maakt en hoe je deze kan inzetten in de praktijk. Er hebben diverse bijeenkomsten plaatsgevonden waarin is gewerkt aan de voorbereiding en uitwerking van zogenaamde 'praktijkkaarten'. In praktijkkaarten worden inzichten vertaald naar praktische en concreet beschreven werkwijzen voor scholen. Dit is nodig, omdat wetenschappelijke kennis vaak moeilijk leesbaar en niet toegankelijk is voor leraren.

"Uitgangspunt is vertalingen maken naar praktijk, omdat wetenschappelijke kennis moeilijk leesbaar is, niet toegankelijk is (verscholen) en moeilijk te vertalen is naar de praktijk. Daardoor worden er methoden toegepast die niet bewezen zijn."

leraar po

"Wat het toevoegt, is duidelijke inzichten met wetenschappelijke onderbouwing en praktische invulling."

leraar po

Gedurende het project is de focus van het primair onderwijs verbreed naar het voortgezet onderwijs. Met die verbreding is het bereik van de Kennistafel ook groter geworden. Met de andere projectleiders van de Kennistafels is er gewerkt aan een communicatieplan, waarvan de samenhang met de andere bouwplannen is besproken. Uiteindelijk is daar een webpagina op het Platform Samen Onderzoeken uit voortgekomen.

Een uitdaging bij het proces was de werving van onderwijsprofessionals. Naast de verdere betrokkenheid bij de thematiek en de uitbreiding van hun professionele netwerk, kan de Kennistafel hen niet veel bieden als tegenprestatie.

"Ik begrijp het idee dat je wilt dat ze meedoen uit intrinsieke motivatie – dat is ook goed voor de duurzaamheid – maar het is lastig dat er niets tegenover staat."

projectleider

Opbrengst en effecten

Er zijn vijf online bijeenkomsten georganiseerd. Er is een *white paper* opgesteld als resultaat. Dit document vormt een gemeenschappelijk kader voor leesonderwijs, met daarin kort beschreven wat lezen (en de complexiteit daarvan) en wat effectief leesonderwijs is, welke knelpunten worden ervaren om te komen tot verandering en hoe daarmee kan worden omgegaan op verschillende bestuursniveaus. Het *white paper* is een 'groeidocument' geschreven door het projectteam van de Kennistafel.

Doelbereiking volgens deelnemers

Het doel van de Kennistafel Effectief leesonderwijs is het realiseren van een kennisagenda voor effectief leesonderwijs. Van de veertien deelnemers die een vragenlijst invulden, geven er acht aan dat zij het eens zijn met de stelling dat dit doel behaald wordt. Vijf zijn het niet eens, niet oneens en één persoon is het oneens.

Deelnemers geven aan dat zij blij zijn dat er via de Kennistafel aandacht is voor het onderwerp leesonderwijs. Meerdere betrokkenen geven aan dat kennis over effectief leesonderwijs wel bestaat, maar dat dit de praktijk nog niet voldoende bereikt. De Kennistafel kan een vertaling bieden. Men vraagt zich wel af hoe en wanneer deze vertaling echt gemaakt wordt, voorbij de koplopers en naar de brede onderwijspraktijk.

"Wat ik goed vind gaan is praktijk aan onderzoek verbinden, dat is de grote kracht wat mij betreft!"

onderzoeker

"De deelnemers zijn enthousiast en overtuigd van het belang om samen te werken aan goed leesonderwijs. [...] We vinden dat het leesonderwijs beter moet. Maar wat kunnen wij als Kennistafel nu concreet doen om die verbetering op gang te brengen?"

onderzoeker

"We wisselen kennis en ideeën uit die door anderen al opgeschreven zijn. Tenminste, dat gevoel heb ik. De impuls van de vertaling - het doel van de Kennistafel - komt nog niet echt van de grond."

onderwijsexpert

Kennisdeling door deelnemers

Op de vraag of respondenten de opgedane kennis delen met collega's, antwoorden er zes dat zij dit vaak doen, zeven doen dit een enkele keer en twee personen willen dit in de toekomst doen. Eén deelnemer is dit niet van plan. Ongeveer de helft van de deelnemers (zes van de dertien) geeft aan dat hun collega's die kennis ook toepassen in hun werk, terwijl vijf personen dit niet kunnen inschatten en twee deelnemers denken dat collega's het niet toepassen.

Daarnaast worden er een aantal effecten ervaren door betrokkenen. Deze zijn naar voren gekomen in een gesprek met zes betrokkenen.

- **Verbinding en vormen van een netwerk**

De deelnemers hebben veel mensen leren kennen en ook geleerd over andere sectoren. Omdat het team elkaar nu echt kent, kunnen er makkelijker vragen worden uitgewisseld. De Kennistafel fungeert hiermee ook als netwerk.

- **Meer gelijkwaardigheid onderzoeks- en onderwijspraktijk**

In de manier waarop de samenwerking gaat, voelde het team de ruimte om in gelijkwaardigheid te werken. Er wordt naar elkaar geluisterd en elkaars expertise wordt erkend. Een positief effect is dus dat zowel onderzoekers als onderwijsprofessionals als expert om tafel zitten.

- **Gemeenschappelijk gevoel van urgentie**

In de beginfase zaten deelnemers er nog vaak voor zichzelf; zij wilden vooral kennis opdoen. Bij de laatste Kennistafel was te zien dat mensen er ook veel meer zaten omdat partijen elkaar nodig hebben. Met elkaar is het inzicht gevormd dat partijen het samen moeten doen. Het verbeteren van leesonderwijs lukt bijvoorbeeld niet alleen vanuit de opleidingen. Zowel bij de sectorraden als het NRO wordt nu al meer urgentie gevoeld.

- **Meer overzichtelijkheid stakeholders leesonderwijs**

Er zijn veel partijen die in het leesonderwijs actief zijn. De Kennistafel heeft geleid tot meer overzicht van wie zich met dit thema bezighoudt. Dit was niet een van de initiële doelstellingen, maar met de Kennistafel is er een start gemaakt met het scheppen van overzicht in het leeslandschap.

Wanneer er een ongelijk kennisniveau is, kan dit ten koste gaan van de sfeer van gelijkwaardigheid. Een deelnemende leraar uit het primair onderwijs geeft in de vragenlijst aan dat er onvoldoende uit de praktijk wordt opgehaald, anderzijds ergert een schoolbestuurder zich aan het gebrek aan voorkennis bij onderwijsprofessionals:

“Ik vind dat we onvoldoende vanuit de oorspronkelijke principes werken; er wordt onvoldoende opgehaald waar de leraar, de schoolleider, school behoefte aan heeft. Er wordt te veel ingevuld van wat er al is en wat men aan deze tafel denkt te weten.”

leraar po

“Ik ben blij met alle experts aanwezig. Ik erger me soms aan enkele praktijkmensen die helemaal niets van het onderwerp lijken af te weten. Ik vind het lastig hoe deze Kennistafel nu effect gaat sorteren. De kennis over goed leesonderwijs is namelijk al lang bekend. Het wordt alleen niet overal toegepast.”

schoolbestuurder

Bijdrage evidence-informed werken

Het *white paper* moet nog verschijnen en de resultaten van de Kennistafel moeten hun weg nog vinden naar de brede praktijk. Toch is tot hier op kleine schaal een bijdrage geleverd aan *evidence-informed* werken. Concrete toepassingen die door de betrokkenen rond het bouwplan worden benoemd zijn onder andere:

- het belang van effectief leesonderwijs wordt met betrokken collega's of bestuurders gedeeld;
- aandachtspunten uit de Kennistafel worden gebruikt om eigen colleges/lezingen aan te scherpen;
- bij een aantal pabo's en masters wordt er extra ingezet op een goed (effectief) leescurriculum en wordt er samengewerkt met tien basisscholen om leesonderwijs te verbeteren;
- opgedane kennis wordt toegepast in het beleid van een stichting;
- de principes uit de Kennistafel worden gebruikt bij de vormgeving van een cursus voor pabo-studenten;
- er is een werkvorm ('Slimme Schema's') van een van de leden uitgetoet in een brugklas.

Het proces om de kennis over effectief leesonderwijs in de praktijk toe te passen wordt vaak als een beweging van de lange adem gezien. De betrokkenen hopen uiteindelijk de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren, maar zien dat daar nog veel voor moet gebeuren:

“Je hoopt natuurlijk dat we de kwaliteit van het onderwijs gaan verbeteren. Ik denk niet dat we het voor niks doen, maar het is wel van de lange adem. Ik heb zelf vijftien jaar in het onderwijs gewerkt en het gaat om het veranderen van een mindset. En uiteindelijk is het aan een schoolleider of docent om daar een keuze in te maken en te beslissen hoe hij/zij erin staan. Je geeft dus informatie en probeert het de klas in te krijgen, maar dat is lastig om te realiseren.”

deelnemer

Verbinding bouwplannen

Buiten de projectleidersbijeenkomsten van de Kennistafels om is er samengewerkt met het bouwplan Platform Samen Onderzoeken; daar is er een webpagina voor de Kennistafel aangemaakt. Verder is er ook hier geen concrete samenwerking met een ander bouwplan en dit was volgens de betrokkenen rond deze Kennistafel ook niet nodig. De samenwerking met het programma-team werd als positief ervaren; er kon altijd met hen worden gespard over bepaalde obstakels of mogelijke kansen. Van het totale programma merkten de betrokkenen verder weinig – ieder bouwplan en iedere Kennistafel levert een bijdrage vanuit de eigen invalshoek.

Borging en toekomst

Betrokkenen ervaren dat er nu een oriëntatiefase wordt afgesloten, waarin verschillende perspectieven samenkomen. De deelnemers delen dezelfde missie, maar proberen het vizier te houden op dat het leesonderwijs daadwerkelijk verbeterd wordt. Vervolg van deze Kennistafel blijft volgens de betrokkenen nodig, omdat er vooral voorbereidend werk is gedaan en er nog concrete stappen gezet moeten worden. De implementatiefase is nog niet bereikt, waarvoor langere adem nodig is.

“De vraag ernaar is groot. Een interessante groep mensen is bij elkaar gebracht. De potentie is er. Nu nog voldoende tijd en ruimte creëren om die te gaan benutten.”

docent lerarenopleiding

De komende tijd gaat de Kennistafel Effectief Leesonderwijs nog door met het aanscherpen van de *white paper*. Er staan nog verschillende aspecten op de agenda om de impact op de praktijk zo groot mogelijk te laten zijn. Eén van die aandachtspunten is de verdere uitwerking van praktijkkaarten voor verschillende onderwijsniveaus: die van bestuur, schoolleiders en docenten. Verder moet verkend worden wat de rol van deze Kennistafel moet zijn om het gemeenschappelijke verhaal te verbinden aan de verhalen van andere partijen, om zo gezamenlijk een visie op leesonderwijs neer te zetten waar het veld mee verder kan. Ten slotte kan de Kennistafel ook helpen bij het uitvoeren van activiteiten om schoolbesturen verder te helpen. Pilots en scholing kunnen bijdragen aan het daadwerkelijk tot stand brengen van verandering. Een deelnemende leerkracht is benaderd door een vmbo-school met de vraag of er meegedacht kan worden op dit thema. Nu gaan ze een leesonderwijs-ontwikkelteam vormen, ook met andere vakken dan Nederlands. Dit traject zou een proefschoon kunnen worden, maar het projectteam moet wel in staat worden gesteld om deze pilot te kunnen starten.

Een andere mogelijkheid voor de toekomst is samenwerken met collega's in Vlaanderen, waar ook veel initiatieven rondom effectief leesonderwijs bestaan. Op een later moment kan meer richting het ministerie van OCW als betrokken partij worden gekeken.

In de praktijk zien betrokkenen dat leraren die voorop lopen – niet alleen in het po en vo, maar ook bij de opleidingen – zich vaak een eenling voelen in de prioritering voor dit thema. Voor werkelijke praktijkverbetering moet gezamenlijk leren op gang worden gebracht. Ook het belang van steun van schoolbesturen moet niet onderschat worden. Zij voelen echter de urgentie nog

niet altijd en zijn wel degenen die kunnen toezeggen dat er uren aan besteed mogen worden. Het projectteam wil in de toekomst meer concretiseren hoe met schoolbestuurders plannen gemaakt kunnen worden om het leesonderwijs op hun scholen actief te verbeteren.

6.1.3 Landelijke Kennistafel Gepersonaliseerd Leren met ICT

De Kennistafel Gepersonaliseerd Leren met ICT kwam in het begin van 2021 op gang. Aan de Kennistafel komen partijen uit onderzoek en onderwijspraktijk samen om het te hebben over het thema gepersonaliseerd leren en de betekenis van ICT hierin. Vraagstukken worden uit de werkpraktijk van praktijkleden ingebracht. Met bezoeken aan scholen groeide het inzicht in hoe men aankijkt tegen dit thema en wat scholen nodig hebben.

Doel en motivatie

Doel van deze Kennistafel is bijdragen aan de agendavorming rond het thema gepersonaliseerd leren met ICT. Er gaat ook speciaal aandacht uit naar hoe de vertaalslag van bestaande kennis naar de praktijk kan worden gemaakt: wat voor handreiking kan er worden geboden om bestaande kennis te delen. Deze vragen passen in de bredere bijdrage aan kennisorganisatie. De Kennistafel wil ook een bijdrage leveren aan het makkelijk vindbaar maken van bestaande kennis.

Het projectteam wordt gedreven door de verbinding tussen onderzoek en onderwijspraktijk en het nut van de uitwisseling van expertise. De Kennistafel Gepersonaliseerd leren met ICT is voor deelnemers een middel om deze verbinding te verrijken: door leren, reflecteren en evalueren moet een richting bepaald worden voor toekomstig onderzoek. Ook willen deelnemers uit de praktijk graag kennis opdoen die op scholen kan worden toegepast. Deelnemers geven verder aan dat de Kennistafel kan bijdragen aan de toegankelijkheid van wetenschappelijke publicaties.

“Organisaties als Kennisnet bieden wel informatie maar ook hierbij zijn de wetenschappelijke onderzoeken waar de artikelen op gebaseerd zijn vaak niet gemakkelijk terug te vinden.”

onderzoeker

Team en deelnemers

Betrokkenen bij de Kennistafel zijn medewerkers van de PO-Raad en het NRO en onderzoekers en leraren uit het eigen netwerk, voor het ophalen van vragen. Ook is er een verbinding gelegd met het SPRONG Voorwaarts consortium, een netwerkorganisatie die is gericht op toekomstgericht onderwijs. Zij waren al begonnen met een kennisagenda, dus het was logisch om daar aan te haken. Ook is iXperium, een expertisecentrum rond leren met ICT, een belangrijke partner.

Voortgang

De coronacrisis heeft geleid tot een latere opstart van de Kennistafel Gepersonaliseerd leren met ICT. Ook is er pas na een langere tijd een projectleider aangesteld. In de zomerperiode van 2020 is er gestart met de zoektocht naar deelnemers. Hierna volgden vier bijeenkomsten van deze Kennistafel tot de zomer van 2021.

Omdat het bouwplan wordt gefinancierd door de PO-Raad, heeft het primair onderwijs ook de voornaamste focus. In samenwerkingsrelaties is gebleken dat er ook kennis aanwezig is in andere sectoren, bijvoorbeeld in de samenwerking met iXperium (Center of Expertise Leren met ICT), een organisatie die zich sectoroverstijgend inzet voor ICT-geletterdheid van leerlingen en studenten. Ze hopen dus dat de kennis die wordt opgedaan in de Kennistafel bruikbaar is in andere sectoren.

In de bijeenkomsten van de Kennistafel is vooral georiënteerd welke kennisbehoefte er is rond gepersonaliseerd leren, en de mogelijke rol van ICT hierin. In de diverse groep van deelnemers werd meteen al duidelijk dat het onderwerp

veel discussies en beelden oproept. Daarom is de vorm van de opbrengst ook omgezet naar de uitwerking van diverse praktijkvoorbeelden; zo hoeft er niet op één manier naar het thema te worden gekeken. Dat gaf meer openheid en meer ruimte voor mensen dan een streng pakket van eisen. Er zijn inmiddels vijf scholen geselecteerd waar de praktijkvoorbeelden worden opgehaald, elke school met een eigen beeld van waar ze naartoe willen en waar ze tegenaanlopen op het gebied van gepersonaliseerd leren met ICT.

Opbrengst en effecten

Deze Kennistafel werkt toe naar een publicatie rondom gepersonaliseerd leren met ICT; dat moet het uiteindelijke product worden van deze Kennistafel. De betrokkenen geven aan dat er eigenlijk nog geen sprake van resultaat of effect is, omdat de Kennistafel nog in een vroeg stadium verkeert.

Doelbereiking volgens deelnemers

Het doel van de Kennistafel is het versterken van de kennisagenda voor gepersonaliseerd leren met ICT in het onderwijs. Deelnemers geven een wisselend beeld van in hoeverre het doel bereikt gaat worden. Van de twaalf deelnemers die een vragenlijst invulden, geven er twee aan dat zij het helemaal eens zijn met de stelling dat het doel bereikt wordt, drie zijn het eens, vier zijn het er niet mee eens/niet mee oneens en drie deelnemers zijn het oneens met de stelling dat het doel bereikt wordt.

Deelnemers waarderen de goede organisatie van de bijeenkomsten en de samenstelling van de tafels. Ook geven zij aan dat het inderdaad nodig was om veel aandacht te besteden aan definiëren van gepersonaliseerd leren (met ICT). Daardoor is het nu duidelijker waar het over gaat en hoe verschillende partijen in het thema staan. Aan de andere kant is hier zoveel tijd aan besteed dat de voortgang van het opstellen van de kennisagenda beperkt is.

"Ik vond het gesprek met de verschillende deelnemers over gepersonaliseerd leren (met ICT) en het delen van ervaringen en inzichten waardevol. Ik had gehoopt dat we wat verder zouden zijn dan een inventarisatie en duiding van de vragen. Maar aan de andere kant, ondanks dat we elkaar alleen online kunnen ontmoeten en de interactie hierdoor toch heel anders is, is dit wel gelukt."

onderwijsexpert

Kennisdeling door deelnemers

Op de vraag of deelnemers (n=12) de opgedane kennis delen met collega's, antwoorden er drie dat zij dit vaak doen, vier doen dit een enkele keer en vier personen willen dit in de toekomst doen. Eén deelnemer is dit niet van plan. Van de zeven personen die kennis delen met collega's, geven er twee aan dat hun collega's die kennis vaak gaan benutten. Drie personen weten dit niet, terwijl één deelnemer denkt dat collega's de kennis een enkele keer zullen toepassen en een andere deelnemer denkt dat collega's het niet zullen toepassen.

Ervaren effecten door betrokkenen

Het effect dat tot nu toe door betrokkenen rond de Kennistafel worden bemerkt is vooral *de versterking van het contact tussen onderwijs en onderzoek*. Er wordt een directe verbinding gelegd tussen die twee werelden. Ze hopen dat in de toekomst de uitkomsten van de publicatie de onderwijspraktijk bereiken en dat ook de verbinding met de opleidingen meer wordt gelegd. Door beelden uit te werken waar de scholen voor staan, stimuleer je dat scholen uitvinden waar zij staan in relatie tot gepersonaliseerd leren met ICT:

"Dat ze beter geïnformeerd zijn, dat mensen op basis van die kennis besluiten kunnen maken. Niet dat we zeggen 'zo moet je het doen', maar er zijn wel belangrijke ingrediënten waardoor ze zich kunnen laten informeren. Op die manier kan evidence-based werken een impuls krijgen."

Bijdrage evidence-informed werken

Van de respondenten op de vragenlijst onder deelnemers (n=12) geeft er één deelnemer aan de kennis uit deze Kennistafel niet toe te passen in de praktijk. Van de overige elf deelnemers geven er drie aan soms en acht vaak deze kennis toe te passen in hun werkpraktijk. Een breder bereik dan de deelnemers is er nog nauwelijks. De betrokkenen geven aan dat zij hopen dat met name praktijkvoorbeelden gaan helpen om meer leraren te inspireren:

"De toegankelijkheid van het product maakt dat een leraar kan zeggen: dit lijkt op mijn school, ik klik door en vind allerlei voorbeelden en theorieën. Iets moet hen aanspreken en op een persoonlijke manier worden verteld. Zo worden leraren warm van het onderwerp en kan kennis beter worden benut."

In de praktijk zien de deelnemers van deze Kennistafel dat er leraren zijn die vooroplopen in vernieuwing, maar ook een grote groep achtervolgers die graag wil, en niet weet hoe ze kunnen bijdragen en meekomen in de vernieuwing. Juist door die praktijkvoorbeelden te zien en te kijken naar hoe dit kan worden aangepakt, hopen deelnemers dat leraren meer tools krijgen om zich capabel te voelen om met dit thema aan de slag te gaan.

Verbinding bouwplannen

De Kennistafel Gepersonaliseerd leren met ICT heeft een webpagina op het Platform Samen Onderzoeken, een ander bouwplan. Het projectteam heeft het idee dat de Kennistafels onderling voldoende bij elkaar komen en onderling kennis uitwisselen. Met andere bouwplannen is nauwelijks contact gelegd.

Borging en toekomst

De Kennistafel Gepersonaliseerd leren met ICT gaat na de zomer van 2021 starten met het uitwerken van casussen. Voor een goed vervolg moet er volgens betrokkenen nog een duidelijker beeld worden gecreëerd van wat het uiteindelijke doel is van deze Kennistafel. Ook kan er alsnog geïnvesteerd worden in het creëren van een gemeenschappelijke taal:

“Het begrip gepersonaliseerd leren is te ambigue en wordt door zowel de onderzoekers als de praktijkdeelnemers verschillend geïnterpreteerd. Het gaat bijvoorbeeld voor sommigen om het inrichten van een fysieke onderwijsomgeving, terwijl dit voor anderen een mogelijke uitvoering is, of gevolg of manier om het onderwijskundige doel te bereiken. De neuzen staan dus niet dezelfde kant op.”

betrokkene hoger onderwijs

Mensen zien de Kennistafel graag doorgaan, om meer richting praktijkverbetering te bewegen. Hiervoor is inhoudelijke aansturing en financiering nodig.

“Je hoopt natuurlijk dat we voldoende kunnen blootleggen wat de ideeën en kennishiaten zijn. Maar dan moet er wel worden gezocht naar financiering: er moet echt nog meer gebeuren voordat de kwaliteit van het onderwijs wordt verbeterd.”

programmteamlid

6.1.4 Landelijke Kennistafel Nieuwkomersonderwijs

De Kennistafel Nieuwkomersonderwijs brengt onderwijsprofessionals en onderzoekers bijeen om zicht te krijgen op kennisbehoeften rondom het thema nieuwkomersonderwijs. Er is voor de Kennistafel Nieuwkomersonderwijs een bevoegen kerngroep bij elkaar gebracht met verschillende expertises.

Doel en motivatie

Het doel van de Kennistafel Nieuwkomers is om te komen tot een kennisagenda rond het thema nieuwkomersonderwijs. Daarmee willen ze een bijdrage leveren aan meer *evidence-informed* werken in het nieuwkomersonderwijs. Gezamenlijk is een gedragen visie bepaald door een groep nauw betrokkenen rond de Kennistafel. De focus ligt hierbij op de eerste twee jaar dat leerlingen in Nederland zijn. De focus van de Kennistafel is:

- informatie over nieuwkomersonderwijs die er al is vindbaar maken;
- kennis hierover selecteren die meer ontsloten kan worden;
- nieuwe onderzoeksvragen hierover opstellen voor vervolgonderzoek.

Team en deelnemers

Er is een groep gevormd rondom deze Kennistafel, onder leiding van een lid van het programmteam. De betrokkenen bij de Kennistafel bestaan uit LOWAN, de sectorraden en communicatiemedewerkers. In deze kerngroep van ongeveer 10 personen zitten leden die betrokken zijn bij het nieuwkomersonderwijs vanuit het academische veld of/ en vanuit de onderwijspraktijk. De betrokkenen geven aan dat een partner vanuit het vluchtelingenwerk wordt gemist in de kerngroep.

Voortgang

De Kennistafel is pas net voor het eindigen van het Programma Versterking Kennisinstructuur opgestart; er was eerst tijd nodig om de taak en functie van de Kennistafel te expliciteren. Dit bleek een lastige opgave. Er zijn diverse praktijkvragen verkend. Vooral in de spanning tussen vluchtelingenonderwijs en de overstap naar regulier onderwijs waren veel vragen: moet je bijvoorbeeld meer inzetten op inclusieve taal of juist op sociaalemotionele ontwikkeling? In de beginfase zijn dit type vragen in een online omgeving geclusterd. Op deze manier werden ook lopende initiatieven steeds meer in kaart gebracht. Uiteindelijk is besloten dat de Kennistafel zich richt op het in kaart brengen van actuele vraagstukken (thema's) in het nieuwkomersonderwijs, waaronder spelling en *scaffolding*. Betrokkenen geven aan dat de totstandkoming van thema's voor de Kennistafel sterk afhankelijk was van wie er aan tafel zat. Deelnemers vragen zich af of de geselecteerde thema's inderdaad de belangrijkste thema's zijn; de thema's lijken vrij willekeurig bepaald te zijn.

Doordat er steeds andere mensen aan de Kennistafel plaatsnamen, werd de voortgang belemmerd. Er waren daardoor meer bijeenkomsten nodig om focus te bepalen dan als er een consistente bezetting was geweest. Door de

wisselende bezetting zijn deelnemers ook minder goed op de hoogte van de onderlinge linkjes tussen de deelnemers en wat er de vorige keer is gepresenteerd. Uiteindelijk had er meer samen opgepakt kunnen worden als de verbindingen binnen de Kennistafel sterker waren.

Bij deze Kennistafel was er onduidelijkheid over eigenaarschap en wederzijdse verwachtingen over inzet en initiatief. Nu er concrete taken verdeeld zijn, is er nog onduidelijkheid over het budget dat aanwezig is om deze taken uit te voeren. Achteraf had er meer duidelijkheid geboden kunnen worden over de tijdsinvestering die gevraagd wordt aan deelnemers van de Kennistafel. De verwachtingen over hoe de vragen worden uitgewerkt – en wat hierin de verschillende taken, rollen en deadlines zijn – zijn nog onduidelijk. Veel moet zich na de zomerperiode van 2021 uitwijzen.

Opbrengst en effecten

Er hebben vijf bijeenkomsten plaatsgevonden. Tussenproducten waar over wordt nagedacht zijn:

- overzicht van bestaande initiatieven op dit gebied;
- beschrijven van de 'schillen' rond een kind;
- stand van zaken van het onderzoeksnetwerk: wat is er nu?

Doelbereiking volgens deelnemers

Het doel van deze Kennistafel is het versterken van de kennisagenda voor nieuwkomersonderwijs. Van de 4 deelnemers die een vragenlijst invulden, denkt er één dat de Kennistafel het doel gaat bereiken. Drie anderen houden dit in het midden.

Deelnemers ervaren dat er veel kennis binnen de groep aanwezig is: het is een diverse en bevlogen groep mensen. Zij vragen zich echter af wat het resultaat gaat zijn: het waarom en hoe blijft voor de deelnemers onduidelijk.

Kennisdeling door deelnemers

Op de vraag of deelnemers (n=4) de opgedane kennis delen met collega's, antwoordt er één dit vaak te doen, twee deelnemers doen dit een enkele keer en één persoon wil dit in de toekomst doen. Eén persoon denkt dat collega's deze kennis vaak toepassen terwijl twee andere denken dat collega's dit een enkele keer zullen doen.

Ervaren effecten door betrokkenen

In een gesprek met drie betrokkenen rond deze Kennistafel kwam naar voren dat de belangrijkste resultaten van de Kennistafel Nieuwkomersonderwijs tot nu toe zijn: *inspiratie* bij de deelnemers en *bilaterale samenwerking* die voortkwam uit contact bij de Kennistafel.

"Tot nu toe heeft het nog niet heel erg iets opgeleverd voor anderen, maar ik denk dat alle leden wel inspiratie hebben opgedaan. Iedereen heeft minstens een nieuwe website/project of artikel gevonden. Maar ik hoop echt dat we op een gegeven moment heel concrete dingen kunnen delen met het werkveld."

lid Kennistafel

"Heel concreet: we hebben elkaar ontmoet en beter leren kennen. Er zijn ook onderling denk ik wat bilaterale samenwerkingen (buiten de Kennistafel om) ontstaan."

lid Kennistafel

Bijdrage evidence-informed werken

Concrete opbrengsten en toepassingen zijn er nog niet. Men blijft vooral zoeken naar het waarom en hoe van de samenwerking:

"Ik blijf het lastig vinden om te zien of de Kennistafel echt nieuwe dingen op gaat leveren. Er wordt op meerdere fronten iets gedaan en verzamelen wij niet

hetzelfde? Ik mis een beetje iemand die heel goed weet wie wat doet en wat dus echt nog een 'gat in de markt' is."

onderwijsadviseur po

Verbinding bouwplannen

Buiten de projectleidersbijeenkomsten om wordt er niet veel samengewerkt met andere bouwplannen. Het team heeft zich vooral gericht op de organisatie van de bijeenkomsten. Er is een webpagina opgezet op het Platform Samen Onderzoeken, daar kunnen specifieke activiteiten worden uitgelicht. In de praktijk merken betrokkenen rond dit bouwplan weinig van het bredere programma en ervaart het team weinig samenhang, terwijl dit wel wenselijk zou zijn.

Borging en toekomst

Ook het afsluiten van het programma gaat deze Kennistafel door omdat de werkzaamheden pas laat zijn opgestart. LOWAN blijft de communicatiekanalen ter beschikking stellen en de Kennistafelleden zijn in gesprek met hun organisaties voor mogelijkheden rond toekomstige financiering.

Een vervolg moet zich richten op het delen en benutten van bestaande kennis en praktijksturing met kennisvragen. Om dit te verwezenlijken is financiering nog een belangrijke basisvoorwaarde. Deelnemers moeten duidelijkheid krijgen over hoeveel tijd ze er aan kwijt zijn en welke financiering er beschikbaar is. Vervolgens is een stip op de horizon nodig: waar werken we naartoe? Bijvoorbeeld een website waarop informatie over dit thema samenkomt.

Thema's moeten ten slotte geprioriteerd en geconcretiseerd worden. De deelnemers vragen zich af of niet (bijvoorbeeld) maximaal vijf onderwerpen geselecteerd kunnen worden, waaruit weer een kleinere selectie wordt gemaakt. Om te voorkomen dat deze stap weer veel tijd in beslag neemt, is het van belang dat er een proceseigenaar is die uiteindelijk knopen doorhakt.

"Iemand die heel goed weet wie waar staat, wat er allemaal speelt zodat de juiste mensen benaderd kunnen blijven worden. Een echt centrale website waar alles bij elkaar komt is denk ik ook waardevol."

onderwijsadviseur po

6.2. Bouwplan: Leergang bestuurders (Leergang onderzoeksmatig besturen)

In het versterken van de verbinding tussen onderwijs en onderzoek is onderzoeksmatig leiderschap op scholen van belang. Niet alleen schoolleiders, maar ook besturen zijn een belangrijke schakel in het stimuleren van onderzoekend werken op scholen, zo bleek uit onderzoek van Uiterwijk (2017). Sterker nog, voor een werkelijke cultuurverandering is aandacht voor *evidence-informed* werken vanuit besturen noodzakelijk. Het bouwplan Leergang bestuurders is opgezet om een leertraject te ontwikkelen voor schoolbestuurders om hun onderzoeksmatig leiderschap te bevorderen.

Doel, visie en motivatie

Het doel van dit bouwplan is het versterken van onderzoeksmatig werken in het onderwijs, door schoolbesturen te betrekken bij de beweging richting meer *evidence-informed* werken in het (primaire) onderwijs. De rol van schoolbesturen is nog onderbelicht in het ontwikkelen van een onderzoekscultuur op scholen, terwijl bestuurders hierin wel een belangrijke doelgroep vormen.

Voor het projectteam was het belangrijk om inzicht te krijgen in de betekenis van en condities voor een onderzoekscultuur binnen scholen en schoolbesturen. Het projectteam stelde ten doel om onderzoeksmatig leiderschap bij schoolbesturen te bevorderen. Op deze manier moet de koppeling van onderzoek en onderwijs ook op bestuursniveau terechtkomen, zodat zij hun schoolleiders en leerkrachten weer kunnen inspireren om meer *evidence-informed* te werken. In het projectplan zijn de doelen als volgt omschreven:

- Na het leertraject vormen/beschrijven bestuurders een visie rondom onderzoeksmatig werken/leiderschap voor hun eigen organisatie.
- Na het leertraject hebben bestuurders kennis over het begrip onderzoeksmatig leiderschap, onderzoek en verandermanagement.
- Na het leertraject hebben bestuurders handvatten om de onderzoekende vaardigheden te stimuleren, maar zijn bestuurders zich ook bewust van hun eigen onderzoekende vaardigheden.
- Na het leertraject hebben bestuurders handvatten om een onderzoekende houding te stimuleren in de organisatie, maar zijn bestuurders zich ook bewust van hun eigen houding t.o.v. onderzoeksmatig leiderschap en werken.
- Na het leertraject hebben de bestuurders handvatten gekregen om een onderzoekende cultuur in hun organisatie te stimuleren en creëren.

Voor deelnemers van de leergang (schoolbestuurders) lijken de motivaties sterk overeen te komen met die van het projectteam. Zij geven aan dat zij op zoek zijn naar manieren om de onderzoekscultuur te stimuleren op hun school en dat zij het als opgave zien om zelf een voorbeeldrol in onderzoekend werken in te nemen.

“Te vaak wordt op gevoel beleid voorgesteld, waardoor veel tijd, geld en energie te weinig rendeert en scholen onvoldoende kwaliteit verbeteren. Daar wil ik in ons bestuur stappen in maken.”

bestuurder

“Ik wil de onderzoekscultuur binnen mijn scholen stimuleren. De cultuur is nog niet zo. Ik heb voor mijn rol als stimulerend bestuurder inspiratie nodig om zelf als voorbeeld stappen te maken in de organisatie en om kansen te zien die ontwikkeld kunnen worden.”

bestuurder

Team en deelnemers

De projectgroep bestaat uit een lector van hogeschool Fontys, medewerkers van het NRO, schoolleiders en bestuurders. De projectleider (lector) heeft ervaring met het ontwikkelen van kennisagenda's in het sociaal domein, terwijl de overige projectteamleden ervaren zijn in het onderwijsonderzoek. Schoolleiders en besturen zorgen vooral voor de verbinding met de werkpraktijk van de bestuurders.

De eerste leergang is gevolgd door acht deelnemers (schoolbestuurders). Aan de tweede leergang namen twaalf bestuurders deel. De leergangen werden verzorgd door de betrokken lector en een schoolbestuurder.

Voortgang

Met behulp van blended learning is een programma ontwikkeld om te leren in diverse online en fysieke bijeenkomsten. Voordat het project van start ging was het onzeker of bestuurders daadwerkelijk behoefte zouden hebben aan een leergang voor onderzoekend werken. De behoefte bleek te bestaan en de leergang is twee keer aangeboden. Door de uitbraak van corona is de eerste leergang op het laatste moment geannuleerd en is in september 2020 van start gegaan.

De leergang bestaat uit vijf bijeenkomsten, waarin een activerende werkvorm centraal staat. Er is aandacht voor theorie en praktijk(voorbeelden), er is ruimte voor reflectie en intervisie, er zijn tools ontwikkeld en er is ruimte voor maatwerk en eigen doelen van de bestuurders. Het programma van de leergang is tijdens en na de twee trajecten verder ontwikkeld, waarin gebruik is gemaakt van feedback van het netwerk van de projectteamleden en een aantal (deelnemende en niet-deelnemende) bestuurders en schoolleiders. Tijdens de twee trajecten zijn nieuwe materialen getest en bijgesteld.

Gedurende de ontwikkeling van de leergang is deze onder de aandacht gebracht van de masteropleidingen Educational Leadership en Innoveren en Leren. Ook heeft een betrokkene de leergang onder de aandacht gebracht bij Pabo-opleidingen.

Opbrengst en effect

De leergang is ontwikkeld en twintig bestuurders hebben de leergang gevolgd. De materialen zijn beschikbaar gesteld op het Platform Samen Onderzoeken en de website van het NRO. De leeromgeving biedt de mogelijkheid om een stapsgewijze (zelf)analyse te doen naar de huidige en gewenste situatie rondom onderzoeksmatig werken, kennisbenutting en samenwerkingscultuur. Naast een omgeving voor bestuurders is er ook een omgeving voor schoolleiders en een voor leraren. Bij het invullen van de analyse worden automatisch handreikingen en praktijkvoorbeelden zichtbaar.

Ervaren effecten door betrokkenen

Er zijn een aantal ervaren effecten door bestuurders en het projectteam benoemd:

- **Nieuwe samenwerkingen**

Bestuurders geven aan dat zij nieuwe samenwerkingen gestart zijn of van plan zijn om nieuwe samenwerkingen aan te gaan, naar aanleiding van hun deelname aan de leergang. Zij hebben kennisgemaakt met collega-bestuurders in het land die voor dezelfde uitdagingen staan als zichzelf.

- **Meer inspiratie voor onderzoeksmatig werken**

De leergang bood inspiratie voor het ontwikkelen van onderzoeksmatig werken binnen de scholen van deelnemers.

- **Energie op co-creatie**

Voor het projectteam zelf was het effect van het bouwplan dat er energie ontstond in het samen creëren van de leergang in een divers team.

Deelnemers geven ook aan zich in te zetten om de (kennis uit de) Leergang Onderzoeksmatig Besturen verder te ontsluiten.

“Via het directeurenoverleg ga ik de leeromgeving toelichten en binnen het overleg gaan we aan het werk met een onderzoeksvraag waarbij ik de leeromgeving als inspiratiebron gebruik. Binnen de scholen zal ik de scan gaan afnemen en professionele leergemeenschappen bijwonen.”

schoolbestuurder

“Verbetering van onderwijs vanuit wetenschappelijk bewijs c.q. vanuit gefundeerd onderzoek was bij ons nog niet hoog op de agenda. We proberen daar nu slagen in te maken.”

schoolbestuurder

“Het inspireert personeel dat wil ontwikkelen en verhoogt de kwaliteit van het onderwijs”

schoolbestuurder

Verbinding bouwplannen

Er is een sterke verbinding met het bouwplan Platform Samen Onderzoeken. Hier is de Leeromgeving onderzoekscultuur ondergebracht, een gratis digitale module die gekoppeld is aan de Leergang Onderzoeksmatig besturen. Het projectteam heeft meerdere malen gebruik gemaakt van feedback van projectteamleden van andere bouwplannen. Ook is het bouwplan Toegang tot wetenschappelijke literatuur geraadpleegd rondom relevante literatuur voor de leergang. Projectteamleden van de Leergang bestuurders waren ook betrokken bij het bouwplan Guidance Reports (Leidraden), waardoor ook daar een directe link bestond. Ook waren er verbindingen met het bouwplan Onderzoek in de onderwijsorganisatie.

Bijdrage evidence-informed werken

Het bouwplan Leergang bestuurders lijkt een concrete bijdrage te hebben geleverd aan het ontwikkelen van *evidence-informed* werken op een klein aantal scholen. De ontwikkelde leergang kan in de toekomst een groter effect krijgen, wanneer het vaker wordt aangeboden en bestuurders hun positieve ervaringen verder verspreiden.

Borging en toekomst

Inmiddels is besloten dat er een vervolg komt op de Leergang Onderzoeksmatig Besturen. De PO-Raad faciliteert deze voortzetting, waarmee een nieuwe groep bestuurders wordt aangesproken en de digitale leeromgeving verder ontwikkeld wordt.

Er zijn nog geen plannen om de effecten van de leergang te monitoren. Meerdere betrokkenen geven aan dat het passend en leerzaam zou zijn als er wordt gemonitord welke invloed de leergang daadwerkelijk heeft op de onderwijspraktijk en om te leren van de feedback die uit de praktijk komt nadat een bestuurder de leergang heeft doorlopen.

6.3. Bouwplan: Leidraden (Guidance Reports)

Een belangrijk obstakel in *evidence-informed* werken is de leesbaarheid, vindbaarheid en toepasbaarheid van wetenschappelijke inzichten voor de onderwijspraktijk. De onderwijspraktijk heeft dan ook behoefte aan de vertaling hiervan naar de praktijk. Daarom maakt dit bouwplan over enkele belangrijke thema's Guidance Reports (ofwel: 'Leidraden'), waarin kennis en inzichten uit onderzoek toegankelijk en toepasbaar worden gemaakt voor de onderwijspraktijk. In de Leidraden worden interventies beschreven en welke aspecten hiervan relevant zijn voor daadwerkelijke benutting in de onderwijspraktijk. In de selectie van het geraadpleegde onderzoek is aandacht voor de bewijskracht. De primaire doelgroep van de Leidraden bestaat uit leraren met kennis en ervaring over hoe je onderzoek kunt gebruiken voor de *evidence-informed* verbetering van

het onderwijs, leraren die zich hierin aan het ontwikkelen zijn in bijvoorbeeld masteropleidingen, schoolleiders en lerarenopleiders.

Het bouwplan bouwt voort op het werk van de Education Endowment Foundation (EEF), die in Groot-Brittannië al jaren Guidance Reports ontwikkelt voor de onderwijspraktijk. Er is binnen dit bouwplan een kwaliteitscommissie aangesteld, die de kwaliteit van het proces bewaakt. Daarnaast zijn er thematische commissies ingericht die de Leidraden produceren. In de commissies nemen zowel onderwijsprofessionals (leerkrachten en schoolleiders) als wetenschappers zitting, want in de commissies moet de dialoog tussen praktijk en wetenschap plaatsvinden. De drie thematische commissies hebben de volgende thema's bepaald:

- differentiatie in de klas;
- leerkrachtverwachtingen;
- *evidence-informed werken*.

De thema's 'differentiatie in de klas' en 'leerkrachtverwachtingen' zijn voortgekomen uit het programma Onderwijskansen, dat gericht is op het vergroten van de kennis over effectieve bestrijding van onderwijsachterstanden. Uit een uitvraag onder onderwijsprofessionals kwamen deze thema's naar voren als onderwerpen waarover zij meer kennis willen vergaren, in het kader van onderwijsachterstanden.

Het projectplan is in eerste instantie geschreven door het programma-team. De leidraden rondom 'differentiatie in de klas' en 'leerkrachtverwachtingen' werden bekostigd door en ondergebracht bij het R&D-programma Onderwijsachterstandenbeleid.

Doel en motivatie

Het doel van dit bouwplan is het delen en toegankelijk maken van kennis binnen de onderwijspraktijk. Leidraden maken thema's concreet en praktisch,

waardoor docenten aan de slag kunnen. In de thematische commissies wordt in coproductie gewerkt: zowel onderwijspraktijk als wetenschap zijn vertegenwoordigd.

Het project gaat uit van de overtuiging dat onderwijs en onderzoek elkaar nodig hebben. Vanuit de praktijk kunnen er vragen en praktijkvoorbeelden worden meegegeven. Anderzijds kunnen de praktijkleden veel leren van de onderzoekers en andere praktijkleden. De Leidraden hebben daarom twee leidende principes:

- onderwijsprofessionals en onderzoekers zijn betrokken bij elke stap in het proces;
- leerkrachten, intern begeleiders en schoolleiders vormen de doelgroep van de Leidraden.

De motivatie van de leden van de themacommissies richt zich vooral op het ontsluiten en toegankelijk maken van onderzoek in gezamenlijkheid met en voor de praktijk. Daardoor wordt niet constant opnieuw het wiel uitgevonden en kunnen scholen beter worden bediend. Uiteindelijk worden de themacommissies gemotiveerd door de bijdrage aan de kwaliteit van het onderwijs:

“Ik maak mij al ruim 15 jaar druk en in steeds grotere mate zorgen om de staat waarin het onderwijs zich bevindt. Om die reden word ik graag betrokken bij initiatieven waarvan ik denk dat ze een impuls kunnen zijn in het verbeteren van het onderwijs.”

commissielid en leraar po

Team en deelnemers

De betrokkenen bestaan uit de medewerkers van de PO-Raad (voor de basis van het projectplan), het NRO, de themacommissies, onderzoekers en leraren uit het netwerk (voor het ophalen van vragen) en de kwaliteitscommissie.

Een van de belangrijkste uitdagingen was de juiste samenstelling van de commissies. Voor de samenstelling werd aanvankelijk de gangbare werkwijze van het NRO toegepast voor het samenstellen van beoordelingscommissies. Op het moment dat er mensen werden gebeld, zag het team dat er via een sneeuwbaaleffect juist een mooiere samenstelling tot stand kwam. Ook daar is toen gebruik van gemaakt. Er bleek wel een bepaald type ‘voorloper’-leraar voor nodig te zijn. Bij het selecteren van de onderzoekers is ook gekeken naar praktijkgerichte betrokkenheid. Ook is gekeken naar onderzoekers die actief zijn binnen werkplaatsen onderwijsachterstanden en naar onderzoekers die effectonderzoek doen. Allen hebben ervaring met de vertaling naar de praktijk. Dit geldt ook voor de voorzitters.

Verloop

Het projectplan is voortgekomen uit het werk van de EEF. Het projectteam heeft gekeken naar hoe het concept werkbaarder kon worden gemaakt voor de Nederlandse context. Grote veranderingen in het projectplan zijn er niet geweest na de opstart.

Het ontwikkelen van de Leidraden was vanaf het begin een co-creatief proces tussen onderzoek en onderwijspraktijk. Dat groepsproces vroeg en vraagt veel aandacht. Taken werden binnen de themacommissies verdeeld en de samenwerking met de kwaliteitscommissie verliep prettig.

Er lag er een wens om meer praktijkmensen uit de werkplaatsen van onderwijsachterstandenbeleid te betrekken in de commissies, maar dit is niet van de grond gekomen. Wel waren er vanuit alle werkplaatsen deelnemers betrokken.

Opbrengst en effecten

De eerste twee Leidraden zijn in september 2021 gepubliceerd. Effecten verwachten de betrokkenen vooral in de toekomst.

Doelbereiking volgens deelnemers

Het doel van het bouwplan Leidraden is het delen van kennis met de onderwijspraktijk. Deelnemers geven aan dat het bouwplan het doel gaat bereiken. Van de achttien deelnemers die een vragenlijst invulden, geven er elf aan dat zij het eens zijn met de stelling dat het doel bereikt wordt en zeven deelnemers geven aan dat zij het daar helemaal mee eens zijn.

De opzet en structuur wordt gewaardeerd door deelnemers: het is een veelbelovend concept. Ook de diversiteit in de samenstelling van de commissies wordt gewaardeerd. Deelnemers zetten wel vraagtekens bij de intensiteit van de aanpak: het maken van een Leidraad kost veel tijd en geld. Een ander kritisch punt is de doelgroep van de Leidraden: zijn de Leidraden er vooral voor leraren die nog weinig kennis ervaring hebben met onderzoek of kunnen de Leidraden ook voorlopers verder helpen?

"Guidance Reports zijn een serieuze poging om kennis uit onderzoek kenbaar en bruikbaar te maken voor onderwijsprofessionals. [...] Een aandachtspunt is wel dat er grote verschillen zijn in wat onderwijsprofessionals al weten. Dus op wiens niveau richt je je? Voorhoede-leraren gaan er mogelijk niet veel nieuws uit halen."

onderzoeker

Kennisdeling door deelnemers

Op de vraag of deelnemers (n=18) de opgedane kennis delen met collega's, antwoorden er acht dat zij dit vaak doen, acht anderen doen dit een enkele keer en één persoon wil dit in de toekomst doen. Eén deelnemer is dit niet van plan. De helft van de deelnemers (acht van de zestien) geeft aan dat hun collega's die kennis ook toepassen in hun werk, terwijl zeven personen dit niet kunnen inschatten en één deelnemer denkt dat collega's het niet toepassen.

Ervaren effecten door betrokkenen

Er worden een aantal ervaren effecten benoemd door de projectteamleden zelf. Deze komen naar voren in een gesprek met zeven betrokkenen.

- *Kennisverspreiding onder deelnemers commissies*
Deelnemers van de verschillende commissies hebben zicht gekregen op meerdere onderzoeken (onderwijsprofessionals) en effectieve voorbeelden (onderzoekers). Er was gedurende het proces veel ruimte voor uitwisseling tussen onderzoek en onderwijspraktijk. De feedback en input vanuit de praktijk werd goed opgehaald en verbonden aan relevant onderzoek. De gedeelde ambitie zorgde voor een prettige sfeer in de commissies:

"Onderwijsprofessionals werden gehoord en gezien door de wetenschap met de inzichten die ze met ons deelden. In de commissie was het heel prettig werken. Het is mooi dat de eerste [toen nog fysieke] bijeenkomst al zo gezellig was."

commissielid

- *Verbreiding van perspectieven onder deelnemers*
In de commissies kwam een leerproces op gang, waarbij elkaars perspectieven op tafel kwamen. Dit heeft geleid tot beter begrip voor de verschillende rollen en hoe ze elkaar kunnen versterken. De waarde van wetenschappelijke inzichten drong (nog) meer door bij leerkrachten, terwijl betrokken wetenschappers aangeven meer bewust te zijn geworden van het belang van het perspectief van de leerkracht en wat er echt speelt in de werkpraktijk.
- *Enthousiasme en nieuwe contacten*
Deelnemers worden ten slotte enthousiast van de waardevolle gesprekken in de commissies over goed onderwijs. De betrokkenen bij het bouwplan hebben een positieve dynamiek ervaren tussen onderzoek en onderwijspraktijk. Dat alleen al (nog los van de Leidraden) vinden betrokkenen winst.

Binnen de commissies zijn nieuwe contacten ontstaan tussen leerkrachten en onderzoekers; men weet elkaar beter te vinden.

Bijdrage evidence-informed werken

De bijdrage aan *evidence-informed* werken moet gaan liggen in de toepassing van de inzichten uit de eerste Leidraden. Op kleine schaal waren er tijdens het proces al praktijkleden die inzichten in hun organisatie bespraken. Hierdoor sijpelden inzichten uit de thematische commissies toch de onderwijspraktijk in. Daadwerkelijke toepassing in de onderwijspraktijk was echter lastig door de coronacrisis; de scholen waren (fysiek) gesloten gedurende een periode tijdens de ontwikkeling van de Leidraden. Concrete toepassingen die door commissieleden benoemd zijn:

- het delen van onderzoeksliteratuur met collega-leerkrachten, het eigen schoolbestuur en andere besturen;
- het inbrengen van (wetenschappelijk) onderzoek in een professionele leergemeenschap/leerteam;
- het delen van literatuur in een eigen stichting en (school)opleiding.

Verbinding bouwplannen

Doordat de Leidraden niet gefinancierd werden door het programma, was de verbinding met andere bouwplannen beperkt. Hier was ook weinig ruimte voor; het is al een grote opgave om de eerste Leidraden te ontwikkelen. De projectleider heeft wel een aantal bijeenkomsten van het programma bijgewoond. Met het Platform Samen Onderzoeken is wel contact geweest in het kader van een nieuwsbericht over de Leidraden.

Borging en vervolg

Het bouwplan zet de werkzaamheden voort tot er drie Leidraden zijn opgeleverd over differentiatie in de klas, leerkrachtverwachtingen en *evidence-informed* werken. Voor het verspreiden van de Leidraden is er een communicatie- en pr-plan gemaakt. In ieder geval zal er aandacht voor zijn via nieuwsbrieven, artikelen in vakbladen en via sociale media. Ook worden de Leidraden

opgenomen op het Kennisplein Onderwijskansen. De eerste twee Leidraden worden verstuurd aan 2.500 leraren in het kader van de Dag van de Leraar.

Deelnemers zijn vooral benieuwd naar het vervolg en of ze er als teams voldoende in zullen slagen concrete aanbevelingen te doen voor zowel schoolleiders als leerkrachten; de impact op de onderwijskwaliteit is nog onduidelijk. De wijze waarop kennis wordt verspreid moet nog verder worden uitgewerkt. Ook hier moet er weer aandacht zijn voor kenniswisseling en co-creatie.

Om duurzame gedragsverandering te kunnen bewerkstelligen kunnen onderwijsprofessionals ook veel hebben aan een werkvorm of bijhorende tool. Hier hebben schoolleiders ook een essentiële rol:

“Als je geen ondersteunende schoolleider hebt, dooft dat vuur heel snel en kom je er niet aan toe. Het is dus vruchtbaar om dat gesprek te voeren en te kijken wat nu werkt in de praktijk. Eén Leidraad is ook helemaal gericht op schoolleiders, zowel schoolleiders als leerkrachten worden hierin meegenomen.”

commissielid

Verder hoopt het team dat de Leidraden een plaats kunnen krijgen in de (academische) pabo's; dan kunnen ook nieuwe generaties leraren en hun opleiders betrokken worden. Dit is van belang voor duurzame ontwikkeling. De samenhang tussen de Leidraden is een ander aandachtspunt. Hoewel er een overkoepelende kwaliteitscommissie is, is de uitwisseling tussen de themacommissies beperkt.

6.4. Bouwplan: Platform Samen Onderzoeken

Er zijn veel samenwerkingsverbanden rondom onderwijs en onderzoek. Zo zijn er diverse Werkplaatsen Onderwijsonderzoek PO en tal van andere initiatieven die vergelijkbaar zijn in doel en werkwijze om samen (praktijkgericht) onderzoek vorm te geven. Het bouwplan Platform Samen Onderzoeken is opgezet om verbinding tussen al deze initiatieven te creëren, samenwerkingsverbanden in kaart te brengen en het delen en benutten van kennis en ervaringen te faciliteren. Het platform heeft de opgave netwerken te verbinden om uiteindelijk te bewegen naar één samenhangend, zichzelf versterkend netwerk. Het platform zou uiteindelijk het centrum van dit netwerk moeten worden.

Het projectteam heeft dit takenpakket na de opstart zelf uitgebreid. Gedurende het programma is het platform ook de thuisbasis geworden voor andere bouwplannen, waarop zij producten en resultaten delen. De Leeromgeving onderzoekscultuur is ondergebracht op het platform. Het Platform Samen Onderzoeken is te vinden op www.platformsamenunderzoeken.nl.

“We willen geen veredelde kenniskaart, maar een tool ontwikkelen waar mensen echt wat aan hebben.”

projectleider

Het platform bevat nu een kennisbank en er zijn *good practices* te vinden van verbindingen tussen onderwijs en onderzoek. Ook zijn er nieuwsberichten en publicaties te vinden rondom praktijken waarin ‘samen onderzoeken’ vorm krijgt en is er een agenda opgenomen met bijeenkomsten rondom dit thema.

Doel, visie en motivatie

Het doel van het bouwplan is ontwikkelen en delen van kennis binnen samenwerkingsrelaties in onderzoek en onderwijs. Scholen zijn hierin geen object

meer in het onderzoek, maar staan schouder aan schouder bij het samenwerken met onderzoekers. Daarmee wil het projectteam een bijdrage leveren aan het integreren van onderzoek in het onderwijs.

Team en deelnemers

Het projectteam bestaat uit een projectleider vanuit de PO-Raad en een communicatiemedewerker. Mede doordat de projectteamleden ook betrokken zijn bij het Platform Samen Opleiden, is er een directe verbinding gelegd met opleiden en professionaliseren van leerkrachten.

Er zijn diverse verbindingen gelegd met (potentiële) gebruikers van de website. Het projectteam heeft zelf onderzoek gedaan naar de gebruikersgroep van de website, om zicht te krijgen op de behoeften van de gebruikers.

Voortgang

In januari 2020 is de website Platform Samen Onderzoeken gelanceerd. Deze website is technisch en visueel gebaseerd op de pagina van Platform Samen Opleiden. Op de website is – in lijn met de concrete doelstelling – een overzicht gemaakt van bestaande samenwerkingsverbanden tussen onderwijs en onderzoek. De website is uitgebreid, vanuit de gedachte: hoe maken we de website interessant voor een bredere groep mensen? Na de lancering is er een optie toegevoegd, waardoor er zogenaamde XL-pagina's kunnen worden toegevoegd; in wezen een website binnen de website. Meerdere samenwerkingsverbanden en andere bouwplannen binnen het programma hebben gebruik gemaakt van de mogelijkheid om een XL-pagina te openen op het Platform Samen Onderzoeken.

Gedurende het programma is er een leeromgeving ingericht op het Platform Samen Onderzoeken: de Leeromgeving onderzoekscultuur. Deze digitale leeromgeving is tot stand gekomen in samenwerking met het bouwplan Leergang bestuurders. De leeromgeving is kosteloos toegankelijk en biedt een stapsgewijs programma aan scholen (po, vo en mbo) om op onderzoeksmatige manier

aan onderwijsontwikkeling te werken. De leeromgeving werkt vanuit de dimensies *onderzoeksmatig werken, kennis en expertise benutten* en *samenwerkingscultuur versterken*. Er zijn specifieke omgevingen in gericht voor leraren, schoolleiders en bestuurders. Daarnaast is er een omgeving ingericht voor opleidingen, waar studenten en lerarenopleiders terecht kunnen.

Gedurende de projectperiode is er een digitale *sandpit* bijeenkomst rondom afstandsonderwijs georganiseerd, waar diverse samenwerkingsverbanden aan deelnamen. Zij gingen in gesprek over ervaringen met afstandsonderwijs en wat voor type onderwijs nu nodig zou zijn. Tot slot zijn (voormalige) werkplaatsen van het voortgezet onderwijs benaderd om te bekijken in hoeverre het platform ook binnen die onderwijssector toepasbaar te maken is.

Opbrengst en effect

Het concrete resultaat is de website www.platformsamenunderzoeken.nl.

De website van het Platform Samen Onderzoeken staat, maar effecten ervan zullen met name in de toekomst liggen. Effecten beperken zich vooralsnog tot de direct betrokkenen.

In een gesprek met zes betrokkenen komen de volgende ervaren effecten naar voren:

- **Agendering vraagstukken in organisaties en partnerschappen**
De werkzaamheden vanuit het Platform Samen Onderzoeken hebben eraan bijgedragen dat *evidence-informed* werken meer op de agenda komt te staan in regionale samenwerkingsverbanden in het onderwijs.
- **Vindplaats met informatie voor zowel onderwijs als onderzoek**
Met de lancering van de website is er een vindplaats over 'samen onderzoeken'. Onderwijs en onderzoek kunnen zich hierdoor makkelijker

informereren over wat samen onderzoeken is en wat daarvoor geregeld moet worden in besturen en regio's. Doordat er ook concrete tools ondergebracht zijn op de site om aan de slag te gaan met de onderzoekscultuur op school, is er een grotere kans op gebruik in de onderwijspraktijk.

- **Meer exposure voor andere bouwplannen**
Tot slot is het platform ook een plek geworden voor de andere bouwplannen om hun opgedane kennis/informatie te delen met het veld.
- **Toepassingen in praktijk en opleidingen**
De Leeromgeving onderzoekscultuur is inmiddels door een hbo-masteropleiding opgemerkt en is daar in het onderwijs opgenomen.

Verbinding bouwplannen

Het Platform Samen Onderzoeken heeft een sterke verbinding met de Leergang bestuurders in het kader van de digitale Leeromgeving onderzoekscultuur. Daarnaast zijn er zoals gezegd XL-pagina's ingericht voor verschillende bouwplannen en zijn producten en artikelen van bouwplannen op de website van het platform te vinden, zoals de startnotitie "[Sleutels voor evidence-informed werken](#)" van het bouwplan Onderzoek in de onderwijsorganisatie. Ook zijn er diverse nieuwsberichten van andere bouwplannen gepubliceerd op de nieuwspagina van het platform.

Bijdrage evidence-informed werken

De website is een vindplaats geworden voor diegenen die meer willen leren over *evidence-informed* werken en 'samen onderzoeken'. Hiermee kan het een ondersteunende functie hebben voor de beweging richting een sterkere kennisinfrastructuur. Verdere verspreiding en actueel houden van de site is daarvoor wel van belang.

“Het uitschetsen van die kennisinfrastructuur wordt zeker verwezenlijkt. Maar de impact kun je nu nog niet merken.”

projectteamlid

Borging en toekomst

Het projectteam ziet graag dat de website van het Platform Samen Onderzoeken blijft bestaan en de verzamelplaats blijft van opbrengsten van de verschillende bouwplannen en andere initiatieven. Het moet zich verder ontwikkelen als een herkenbare en bekende plek om kennis te vinden en te delen voor zowel onderzoeks- als onderwijspraktijk. De toolkits en handleidingen die ontwikkeld zijn moeten nog meer vindbaar worden voor scholen en schoolbesturen die op zoek zijn naar hoe zij ‘samen onderzoeken’ kunnen vormgeven.

Dit gaat niet vanzelf en niet voor niets. Structurele bekostiging is nodig om het platform verder te ontwikkelen, de website actueel te houden en procesbegeleiding aan te kunnen bieden aan initiatieven die met ‘samen onderzoeken’ aan de slag willen. Verder zou het platform zich nog meer willen verbinden met initiatieven gericht op *evidence-informed* werken in het onderwijs, waaronder dus de andere bouwplannen.

“Hoe wil je dat gezamenlijk stimuleren en welke gezamenlijke verantwoordelijkheid neem je? Dat verbinden, daar is landelijke brede inzet voor nodig.”

projectleider

De website blijft in producteigendom van het NRO en de PO-Raad.

6.5. Bouwplan: Regionale Kennisagenda's

Het bouwplan Regionale Kennisagenda's richt zich op de ontwikkeling van een werkwijze en procesbeschrijving om kennisagenda's voor het primair onderwijs op te zetten in verschillende regio's. Ook zet dit bouwplan in op het

daadwerkelijk ontwikkelen van een aantal regionale kennisagenda's, samen met onderzoekers, experts, leerkrachten, schoolleiders en bestuurders.

Doel, visie en motivatie

In een versterkte kennisinfrastructuur worden niet alleen inzichten uit onderzoek in het onderwijs toegepast. Minstens zo belangrijk is dat vragen uit de praktijk hun weg vinden naar onderzoekers, zodat onderzoek kan blijven inspelen op actuele vraagstukken. Wanneer vraagstukken zich in de onderwijspraktijk voordoen, kan met bestaande kennis *kennisbenutting* plaatsvinden of vindt *kenniscreatie* plaats met nieuw onderzoek. Zogenaamde kennisagenda's geven vorm aan de belangrijke opgave van *vraagarticulatie*, door in kaart te brengen welke kennisbehoeften er zijn, welke kennis al voorhanden is en wat er nog nodig is. Het gaat om het afstemmen van kennisbehoeften in de praktijk en aanbod vanuit het onderzoek.

“Een onderzoeker zei: ik heb allemaal cadeautjes, zoveel kennis die ik kan delen. Waarop een leraar zei: maar die cadeautjes staan niet op mijn verlanglijst!”

projectteamlid

Het doel van het bouwplan Regionale kennisagenda's is om een proces te ontwerpen voor de ontwikkeling van kennisagenda's in het onderwijs, om met behulp van expertise uit onderwijs en onderzoek de belangrijkste kennisvragen in beeld te brengen. Het vastleggen en beschikbaar maken van deze procesbeschrijving moet ertoe leiden dat steeds meer regio's een gedegen en gedragen kennisagenda opzetten.

Daarnaast is ten doel gesteld om drie regionale kennisagenda's te ontwikkelen. Uiteindelijk – wanneer er meerdere regionale kennisagenda's zijn opgezet – moeten de opbrengsten ook bijdragen aan het ontwikkelen van een *landelijke* kennisagenda. Dit moet weer leiden tot meer *evidence-informed* werken in het onderwijs, doordat pregnante en relevante vraagstukken tijdig op de

onderzoeksagenda komen en de resultaten van dit onderzoek hun weg terugvinden naar het onderwijs.

“Het grotere doel is dat er relevant onderzoek uit voort komt. Het proces van agendavorming is een middel.”

projectleider

Voor betrokken schoolleiders is de motivatie vooral om meer zicht te krijgen op welke kennis kan helpen om problemen in het onderwijs aan te pakken. Voor hen is het belangrijk dat kennis uit de wetenschap leerkrachten en kinderen op hun school ondersteunt.

“Kennis is onontbeerlijk om de kwaliteit te verhogen. Het is belangrijk te weten welke bestaande kennis beschikbaar is en welke nieuwe kennis wordt gewenst. Goed om dan terecht te kunnen bij een Regionale kennisagenda.”

schoonleider

Team en deelnemers

Het projectteam bestaat uit drie medewerkers van de PO-Raad en is versterkt door een lector Sociaal Werk, die ervaring heeft met het ontwikkelen van kennisagenda's.

In lokale praktijken namen deel: schoolleiders, schoolbesturen, beleidsmedewerkers van schoolbesturen, opleidingsinstituten, hogescholen en een universiteit. Deze diversiteit van deelnemers was van belang en schepte een opgave aan de procesbegeleider om iedereen actief te laten deelnemen en zich gehoord te laten voelen.

“De procesbegeleiding moet continu alert zijn op dat alle mensen inbreng hebben en alle invalshoeken worden benut. De diverse samenstelling (onderzoek en onderwijspraktijk) van de werkgroep kon elkaar goed versterken. Dat concept moet het team vasthouden en uitbreiden in Nederland.”

schoonleider

Voortgang

Het bouwplan Regionale kennisagenda's kwam later op gang dan gepland, mede door de coronacrisis en doordat het lang duurde voor er een projectleider gevonden was. In januari 2021 waren 'de zaadjes geplant' en is gezocht naar locaties waar een behoefte lag voor een kennisagenda. Vervolgens heeft het projectteam een beeld verkregen van a) waar een kennisagenda aan moet voldoen en b) wat er moet gebeuren om daaraan te voldoen, door in gesprek te gaan met onderwijsinstellingen in verschillende regio's. De samenwerking met een lector zorgde ervoor dat de stap werd gemaakt van praten over keuzes naar acties om daadwerkelijk een kennisagenda op te zetten.

“Welke kennisimpuls kan ik organiseren om aan de vraag te voldoen? Die lerende benadering is wat zo'n regionale kennisagenda aantrekkelijk maakt.”

projectleider

In drie regio's zijn er concrete gesprekken geweest om een regionale kennisagenda op te zetten. In Rotterdam is hier het meest concreet vorm aan gegeven. Juist hier was behoefte aan een specifieke kennisagenda, omdat de vraagstukken in Rotterdam(-Zuid) sterk zouden afwijken van vraagstukken in andere regio's in Nederland. Ook was er al voorwerk gedaan door het Meesterlab, waardoor er al een schets voor een kennisagenda lag. Er ontbrak echter focus en een actieve verbinding met onderzoek.

Er zijn nu nog geen concrete stappen genomen richting een landelijke kennisagenda; hiervoor zijn eerst meer ervaringen nodig met de regionale kennisagenda's.

"Ik ben verrast over hoeveel betrokkenheid en energie er was. Er was niemand die er niet met een enorme glimlach uitging: óók digitaal."

projectleider

Opbrengst en effect

De *Handreiking traject Kennisagenda Onderwijs* is ontwikkeld en wordt inmiddels aangeboden op het Platform Samen Onderzoeken. Hierin zijn instructieve draaiboeken voor drie werksessies opgenomen om te komen tot een kennisagenda. De thema's van deze werksessies zijn: 1) inventariseer 2) prioriteer en 3) spreek af. Ook zijn er aanvullende, optionele sessies beschreven.

De eerste stappen zijn gezet om een kennisagenda te ontwikkelen in drie regio's: Arnhem/Nijmegen, Den Bosch en Rotterdam. In de gemeente Rotterdam is de kennisagenda het meest vergevorderd. Ondanks dat er een stappenplan gevolgd werd, bleef het proces van het ontwikkelen van een kennisagenda in Rotterdam organisch. Het stappenplan biedt beperkte sturing, om regionale invulling mogelijk te maken.

"Met elkaar bepaal je steeds de volgende stap, en deze is nog heel breed invulbaar. Het werkt goed als je structureel afspreekt en naar een volgende stap toewerkt. Die structuur zorgt ervoor dat je meters kunt maken."

projectleider

Doelbereiking volgens deelnemers

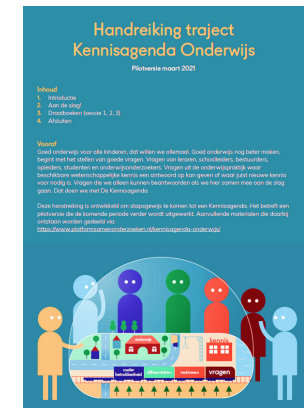
Het doel van de Regionale Kennisagenda's is om te komen tot regionale kennisagenda's voor het versterken van *evidence-informed* onderwijs. Van de vier deelnemers die een vragenlijst invulden, geven er twee aan dat zij het eens zijn met de stelling dat het doel bereikt wordt en twee geven aan dat zij het daar helemaal mee eens zijn.

Kennisdeling door deelnemers

Op de vraag of deelnemers (n=4) de opgedane kennis delen met collega's, antwoorden er twee dat zij dit vaak doen, de andere twee doen dit een enkele keer.

Op moment van schrijven zijn de Regionale kennisagenda's nog in een ontwikkelstadium. Effecten zullen met name in de toekomst liggen. Effecten beperken zich voornamelijk tot de directbetrokkenen. In een gesprek met vier teamleden en betrokkenen worden de volgende effecten benoemd:

- **Meer bewustzijn collectieve ambitie onderwijs en onderzoek in Rotterdam**
Het bouwplan zorgde ervoor dat er een reden was om met elkaar om de (digitale) tafel te gaan zitten in Rotterdam. Doordat er schoolleiders, besturen en directeuren van verschillende onderwijsorganisaties samenkwamen in het ontwikkelen van een kennisagenda, werd een collectieve ambitie en een 'gedeeld verlangen' zichtbaar. Door inzichtelijk te maken welke problemen er in de onderwijspraktijk ervaren worden, is nu duidelijk dat er vraagstukken zijn die iedereen herkent, bijvoorbeeld dat het lastig is om de ouders van nieuwkomers en NT2-leerlingen te ondersteunen. Iedereen voelde deze problemen al, maar het werd nog niet als een gezamenlijke opgave ervaren. Het bouwplan heeft eraan bijgedragen dat dit – door de directbetrokkenen – meer wordt ervaren als een collectieve ambitie.
- **Scherpere formulering kennisvragen in het onderwijs in Rotterdam**
Betrokkenen van de Erasmus Universiteit en Hogeschool Rotterdam geven aan dat het traject hen nieuwe onderzoeksonderwerpen heeft gebracht. Tegelijkertijd gaf het degenen uit de onderwijspraktijk meer focus, onder andere op de cumulatie van problematieken, waaronder taal en armoede. Nu worden deze thema's door de betrokkenen meer in samenhang bekeken.

- **Meer vertrouwen tussen betrokken partijen**

Door de samenkomst van verschillende onderwijs- en onderzoeksorganisaties is er vertrouwen gegroeid. De samenwerking is voorbij het stadium van elkaar leren kennen: ze weten waar elkaars krachten liggen en hoe ze elkaar kunnen versterken. Dit bouwplan bood een veilige omgeving om elkaar te leren kennen en vanuit inhoudelijke raakvlakken vertrouwen te laten groeien: *"Van controle en beheersing naar vertrouwen en bouwen."*

- **Verbreding kennis onder betrokkenen bij het bouwplan**

De kennis is verbreed bij betrokkenen door de brede samenstelling en diverse disciplines. De verbinding die gelegd werd tussen onderzoekers van universiteit en hogeschool wordt als sterke bijvangst gezien: samenwerking was tot dan toe nog niet zo vanzelfsprekend.

Bijdrage evidence-informed werken

Er is een basis gelegd om in meer regio's – en mogelijk landelijk – een kennisagenda op te zetten. Dit heeft nu nog geen direct effect op *evidence-informed* werken. Wanneer er in meer regio's een kennisagenda wordt ontwikkeld en de geagendeerde vraagstukken inderdaad onderzocht worden en ontsloten worden in de praktijk, kan dit uiteindelijk een bijdrage leveren aan *evidence-informed* werken. Hiervoor is – naast 'vraagarticulatie' – aandacht nodig voor de andere onderdelen van de kennisinfrastructuur.

Verbinding bouwplannen

Het was oorspronkelijk de bedoeling om sterke verbindingen te leggen met het bouwplan Kennistafels, om de vraagstukken die daar werden uitgewerkt ook een plaats te geven in de Regionale kennisagenda's. Door uiteenlopende voortgang is deze samenwerking niet van de grond gekomen en was de link met andere bouwplannen beperkt. De projectleider geeft aan dat meer verbinding wel goed was geweest, omdat vraagarticulatie pas een eerste stap is in het creëren van een sterkere kennisinfrastructuur.

"Een kennisagenda moet geen doel op zich zijn. Je moet een verknoping zoeken met de rest van de kennisinfrastructuur."

projectleider

Borging en toekomst

Het gewenste toekomstbeeld is dat er meer duurzame samenwerkingsverbanden ontstaan tussen onderzoek, onderwijs en opleidingen met een gerichte lange termijn kennisagenda en een focus op praktijkvraagstukken. Om de beweging verder te helpen is het volgens de projectleider van belang te beginnen met het naar buiten brengen van goede voorbeelden en de handreiking breed te verspreiden. De PO-Raad kan hier een grote rol in spelen. De kennisagenda's die nu ontwikkeld worden, moeten verder op weg geholpen worden in de uitvoering. Hiervoor is wel financiering nodig, om het proces verder te kunnen begeleiden. Op het moment van schrijven is er nog geen financiering voor een vervolg van dit bouwplan. Dit is een risico: de handreiking zal niet vanzelf zijn weg vinden naar andere regio's en de praktijken waar stappen zijn gezet om een kennisagenda te ontwikkelen zijn nog in een beginnend en fragiel stadium.

Inmiddels is besloten dat het bouwplan Regionale kennisagenda's meer tijd krijgt om de werkzaamheden voort te zetten, binnen het beschikbare budget.

"Dit heeft het Nederlandse onderwijsstelsel nodig. Zonder financieringen komen dit soort ontwikkelingen minder snel van de grond, omdat de scholen en besturen het geld vaak investeren in het primaire proces - dus inzet onderwijspersoneel een onderwijsondersteunend personeel. Het onderzoeksmatig werken is nog geen vanzelfsprekendheid in het onderwijs. En dat is erg jammer!"

schoolleider

6.6. Bouwplan: Ontmoet een onderzoeker / researchED

De organisatie researchED faciliteert sinds 2013 in verschillende landen de ontmoeting tussen onderzoekers en onderwijsprofessionals. Ook de Nederlandse afdeling organiseert jaarlijks terugkerende evenementen. Dit zijn bijeenkomsten waar onderzoekers vertellen over hun onderzoek en waar leerkrachten hun eigen vragen kunnen voorleggen. In presentatie- en *meet & greet*-vormen maken onderzoekers en leerkrachten kennis met elkaar.

Jaarlijks is er in Nederland een landelijke bijeenkomst en zijn er, sinds 2020, meerdere regionale edities. Omdat kennisbehoeften regionaal kunnen verschillen, wordt de thematische programmering regionaal bepaald. De Nederlandse tak van researchED is als bouwplan 'Ontmoet een onderzoeker' opgenomen in het Programma Versterking Kennisinstructuur en kon zo vervolg geven aan de bijeenkomsten.

Doel en motivatie

researchED wil aanjager zijn van professionalisering in onderwijs, door leerkrachten en onderzoekers met elkaar te verbinden. Ontmoeting en elkaar leren kennen zijn volgens researchED oplossingen voor het vormen van netwerken, bewustwording van wetenschappelijke kennis en professionalisering. Het belangrijkste overkoepelende doel van het bouwplan is om mee te werken aan een permanente kennisinfrastructuur voor het Nederlandse onderwijs. Verder is er een groei-doelstelling rond het bereik: zij willen de komende jaren steeds meer bezoekers verwelkomen.

De motivatie van het projectteam om zich in te zetten voor dit bouwplan is met name gericht op het versterken van 'onderzoeksgeletterdheid', door de ontmoeting tussen onderzoeker en onderwijsprofessional te faciliteren. Zij geven aan dat de onderzoeks- en onderwijspraktijk nog te ver van elkaar staan en dat dit probleem aan beide kanten ligt:

"De wetenschap is vaak losgezongen van de praktijk en andersom. Er is een beweging ontstaan van leraren die professioneler met hun beroep willen omgaan. De toegankelijkheid voor alle docenten blijft hierin centraal staan."

projectteamlid

Team en deelnemers

Dit project is een samenwerking tussen researchED NL, het NRO en de PO-Raad, waarbij het projectteam vanuit researchED de uitvoerende rol heeft. Het NRO draagt bij door het benaderen van onderzoekers en denkt mee over actuele thema's. Andere partijen die hebben bijgedragen aan het realiseren van de bijeenkomsten zijn het Lerarencollectief, BAB Academy, Didactief, en (internationale) sprekers op de bijeenkomsten.

Voor de regionale conferenties is samengewerkt met verschillende regio's: Arnhem/Nijmegen, Den Bosch, Heerlen, Groningen en Amsterdam. De samenstelling verschilt per regio; in Amsterdam schoven er bijvoorbeeld met name mensen aan van de Universiteit van Amsterdam via een onderzoekswerkplaats en in Groningen werkt researchED samen met een lerarenopleiding en onderwijsbestuurders. Regionaal aansluiten en korte lijnen met schoolbestuurders is voor de samenwerkingen van researchED belangrijk. Daarbij is gebruik gemaakt van het netwerk van de PO-Raad.

"Er is bij bestuurders veel goodwill voor nodig, omdat ze het nut ervan moeten inzien voor leraren in hun regio. Als je dat goed aanpakt, willen er behoorlijk wat mensen meedoen."

projectleider

Verloop

Vanwege de coronacrisis was in de periode 2020-2021 ontmoeting in grote groepen nauwelijks mogelijk. Al snel is besloten om de evenementen online te organiseren. Dit bracht onvoorziene logistieke uitdagingen met zich mee. researchED bouwde in een magazijn een filmstudio met professionele apparatuur

voor videoproductie. Ook moest er personeel worden geworven om de video-producties voor de bijeenkomsten mogelijk te maken. Een online Q&A in een talkshow-vorm, waarbij leraren in de positie waren om vragen aan onderzoekers te stellen, diende als vervanging van informele uitwisseling. Na positieve ervaringen in deze regionale edities zal de talkshow-vorm nu ook landelijk worden doorgezet. De werving voor de bijeenkomsten verliep met name via sociale media. Deelnemers gaven in een vragenlijst ook aan dat zij vooral via sociale media bij de bijeenkomsten terechtkwamen.

In vijf regionale bijeenkomsten kregen leraren en onderzoekers de kans elkaar digitaal te ontmoeten. Deze aanpak met regionale, thematische bijeenkomsten maakte dat er voor leraren keuze was tussen de verschillende edities en reisafstand speelde ook niet mee. Tijdens deze webinar-sessies van een dagdeel hebben meerdere onderzoekers hun expertise gedeeld en de vragen van onderwijsprofessionals rondom dat thema beantwoord in een begeleide Q&A-sessie.

Het voordeel van de digitale vorm is dat een grotere groep mensen bereikt kon worden en dat door de video-opnames er ook een archief ontstond van lezingen. Een ander groot voordeel van de digitale edities is de snelle programmering van de sprekers en er kon veel tijd worden bespaard omdat er geen fysieke locaties geboekt hoefden te worden. Maar er waren ook nadelen. Het ontbreken van direct contact maakte dat 'toevallige ontmoeting' tussen onderzoekers en leraren niet mogelijk was. Ook liepen de deelnemers en organisatoren tegen diverse technische problemen aan.

"Op de 'normale', landelijke bijeenkomst staat er een toponderzoeker waar je daarna nog mee op de trap kunt kletsen. Je kunt op de dag zelf ook nog wisselen van sessie, dat maakt de sfeer informeel. Digitaal is dat anders, en zie je ook veel minder de verbinding tussen bezoekers onderling."

projectteamlid

Opbrengst en effecten

Er zijn uiteindelijk vijf online regionale bijeenkomsten georganiseerd, waaraan in totaal 900 mensen deelnamen. Er waren in totaal 60 sprekers bij de bijeenkomsten betrokken. In de bijeenkomsten kregen leraren de kans om onderzoekers digitaal te ontmoeten, waaronder ook onderzoekers die in de regio actief zijn. Uit een vragenlijst onder deelnemers blijkt dat de deelnemers voor 70% aan het primair onderwijs verbonden zijn en voor 30% aan het voortgezet onderwijs.

Het doel van researchED is om professionalisering in onderwijs aan te jagen door onderwijzers en onderzoekers met elkaar te verbinden. De hoeveelheid deelnemers en sprekers duidt erop dat er inderdaad verbinding is gemaakt, hoewel de online variant minder uitnodigde tot spontane uitwisseling dan de bijeenkomsten op locatie.

Een ruime meerderheid (82%) van de respondenten (n=43) geeft aan dat zij nieuwe kennis hebben opgedaan. 68% van de leraren geven aan dat hun vragen gehoord worden door onderzoekers. Mogelijk had dit percentage in de fysieke vorm hoger gelegen, doordat er in de online edities minder mogelijkheid was om de interactie tussen leraar en wetenschapper te faciliteren.

Uit een gesprek met negen projectteamleden, directbetrokkenen en deelnemers kwamen een aantal ervaren effecten naar voren:

- **Sterkere samenwerking onderzoek en praktijk ('horizontaal speelveld')**
Er worden in de bijeenkomsten stappen gezet om ruimte te bieden aan 'andere geluiden' uit het onderwijsveld. Partners uit de praktijk hebben het idee dat ze onderdeel zijn van een breed horizontaal speelveld waarbij onderzoek en praktijk op gelijke voet staan. Deze gelijkwaardige relatie kan zich in de toekomst blijven ontwikkelen.

- **Breder bereik door livestream en ontwikkeling videoarchief**

De omstandigheden rondom de coronacrisis hebben ervoor gezorgd dat conferenties digitaal in plaats van op locatie plaatsvonden. Hierdoor werd het op afstand deelnemen mogelijk via een live stream. Mensen hoefden daarom niet te reizen voor de bijeenkomsten; dit verlaagde de drempel voor deelname voor veel deelnemers. Tevens werden de bijeenkomsten opgenomen. De opnames zijn opgeslagen in een openbaar videoarchief, waardoor deze ook op een later moment bekeken kunnen worden.

- **Meer aandacht voor *evidence-informed* werken bij lerarenopleidingen**

Met name in de samenwerking met het Lerarencollectief is er meer aandacht gekomen voor *evidence-informed* werken bij pabo-opleidingen. Leraren van de deze opleidingen meer betrekken bij *evidence-informed* werken kan een volgende stap zijn bij het doorontwikkelen van researchED.

- **Meer enthousiasme over onderzoek door enthousiaste, toegankelijke sprekers**

In de bijeenkomsten is gekozen voor een vorm waar onderzoekers hun enthousiasme over hun vak delen. Dit enthousiasme slaat over naar docenten:

“Er is een vertellende kracht: onderzoek hoeft niet suf, saai en droog te zijn.”

docent-onderzoeker

- **Groter kennisnetwerk (landelijk en regionaal)**

De regionale edities hebben bijgedragen aan het leggen van meer nieuwe verbindingen tussen leraren, vertegenwoordigers, verbanden als het Lerarencollectief, onderzoekers en besturen. Interesse en belangstelling voor wetenschappelijke kennis over onderwijs, leren en het beroep worden gestimuleerd.

- **Ontwikkeling beeld van het leraarschap**

researchED geeft een positieve uitstraling aan het leraarschap als vak door met een wetenschappelijke bril naar het beroep te kijken. Dat kan ervoor zorgen dat mensen in het vak blijven: *“het laat zien dat het leraarschap ook een kennisgericht beroep is.”* (docent-onderzoeker). Een leraar geeft aan dat zij is gaan promoveren, mede door de inspiratie die zij opdeed bij een researchED-bijeenkomst.

Bijdrage *evidence-informed* werken

Het belang van *evidence-informed* werken wordt steeds meer gedeeld, geeft het projectteam aan. Dat is voor een deel te danken aan researchED, omdat de brug naar de praktijk in meer regio's wordt geslagen. Hierdoor dringt steeds meer het besef door van het belang van *evidence-informed* werken.

Uit de vragenlijst die researchED heeft uitgezet onder deelnemers van de regionale bijeenkomsten (n=43) blijkt dat een ruime meerderheid de opgedane kennis soms (58%) of vaak (13%) toepast in de praktijk. Een nog grotere meerderheid (91%) heeft de ambitie om dit in de toekomst meer te gaan doen. Ook deelt zo'n 85% van de bezoekers de opgedane kennis met collega's. Van deze bezoekers ziet 69% dat collega's deze kennis soms of vaak toepassen in de praktijk. Een derde van de respondenten zegt hier weinig zicht op te hebben. Dit sluit aan bij het beeld van de betrokkenen rond het bouwplan: zij vinden het lastig om te zeggen wat dit bouwplan voor impact kan hebben op *evidence-informed* werken in het onderwijs.

Er zijn een aantal succesverhalen van leraren die de lespraktijk 'omgooien', maar die impact is moeilijk te volgen over een langere termijn. Een andere vraag is of de kennis uit de bijeenkomst ook overslaat van koplopers naar een breder lerarenpubliek. Het is opnieuw moeilijk hier iets over te zeggen: signalen over verspreiding van kennis naar een breder publiek worden niet gedeeld met researchED. Deze signalen komen alleen bij toeval bij hen terug. Betrokkenen zien wel dat het iets losmaakt in de houding van docenten.

Verbinding bouwplannen

De verbinding van researchED met de andere bouwplannen was zeer beperkt; zij werkten vooral zelfstandig. Bij enkele projectleidersbijeenkomsten was iemand vanuit researchED aanwezig. De gesprekken gingen toen meer over het van elkaar leren dan om het gezamenlijk verwezenlijken van blijvende impact op het onderwijs. researchED heeft al een stevig netwerk met duurzame relaties, dus de noodzaak om met andere projecten samen te werken was ook minder aanwezig.

Het team heeft aangegeven dat andere bouwplannen konden aansluiten bij hun bijeenkomsten. Daar is toen niet veel uit voortgekomen. Dat heeft veelal te maken met het opstarten van een eigen beweging – het is interessant om meer samen te werken, maar iedereen heeft ook te maken met een eigen planning en beperkte tijd. Om deze reden merkte het researchED-team ook weinig van het overkoepelende programma, behalve in het ondersteunende contact via de projectleiders vanuit het NRO en de PO-Raad.

“Het is van toegevoegde waarde om alle projecten in een programma te bundelen, maar het team focust zich vooral op de eigen onderneming en het rendabel houden van [researchED].”

projectleider

Borging en toekomst

De borging van researchED en de bijeenkomsten is verzekerd, omdat researchED als organisatie blijft voortbestaan. De plannen voor aankomende bijeenkomsten zijn hybride uitgewerkt. De coronacrisis heeft ervoor gezorgd dat researchED zich noodgedwongen professionaliseerde op digitaal gebied, maar zorgde er volgens het projectteam ook voor dat er een ‘reset’ mogelijk was in de professionalisering van het onderwijs.

“De coronacrisis heeft in zekere zin ook geholpen, omdat bepaalde vaste kaders wankelen en leerkrachten de behoefte uitspraken om meer evidence-informed te werken. Het was ook een periode waar de waarde en professionalisering van de docent centraal kwam te staan. De ‘reset’ van het onderwijs lijkt zo ook bij te dragen aan bewustzijn over professionalisering.”
projectteamlid

Voor de toekomstige researchED-bijeenkomsten wil het projectteam zich richten op een aantal ontwikkelpunten:

- **Fysieke ontmoeting (toch) cruciaal**

Zoals hierboven al benoemd, vindt het team dat het gemis van de fysieke ontmoeting niet onderschat kan worden. Daarmee moet ook rekening worden gehouden bij de volgende bijeenkomsten: *“Het draait echt om de energie in de ruimte, dat kun je haast niet uitdrukken in effecten.”* (projectleider). Mengvormen (hybride bijeenkomsten) moeten de voordelen van beide vormen combineren.

- **Kleinschaligheid versus vergroten**

De kleinschaligheid van bijeenkomsten nodigt uit tot uitwisseling. Grote bijeenkomsten maken een breed bereik mogelijk. Met hybride evenementen kan het fysieke onderdeel overzichtelijk blijven, maar met het digitale onderdeel kan het bereik groter worden. Het evenement wordt dan niet te groot. Onderzoekers en docenten weten elkaar dan makkelijker te vinden, is de gedachte.

- **Aandacht voor leraren die zelf met onderzoek aan de slag zijn/willen**

Leraren zouden meer geprikkeld kunnen worden om zelf als onderzoeker aan de slag te gaan. Promotie in het primair onderwijs zou meer een podium kunnen krijgen, onder andere door leraar-onderzoekers hun ervaringen te laten delen.

- **Non-profit model heeft ook beperkingen**

researchED mag geen winst maken; dat hoort niet bij de (internationale) formule. Daardoor draait het om kwaliteit en inhoud, maar het budget was wel erg beperkt, omdat er ook geen (omvangrijke) reserves worden opgebouwd.

- **Aandacht voor betrekken leraren in agendavorming**

De programmering moet constant rekening blijven houden met de spiegeling met de praktijk. Het vraagt van researchED een actieve rol om het geluid van de leraren in de programmering en communicatie te krijgen.

6.7. Bouwplan: Toegang wetenschappelijke literatuur

Het bouwplan Toegang tot wetenschappelijke literatuur biedt leraren uit het po, vo en mbo gratis toegang tot wetenschappelijke publicaties via de database Education Source van EBSCO. Dit is een database met onderwijs-gerelateerde tijdschriften, indexen, samenvattingen, boeken en conferentiepapers. Op EBSCO is veel vindbaar voor het onderwijs (70% van het totale aanbod is toegankelijk). Aanvullend op EBSCO is er ook een extra bron toegankelijk gemaakt, ERIC. Daar zitten aanvullende bestanden in, waaronder e-books. Het gaat met name om onderwijsonderzoek.

Vanuit het bouwplan wordt via de website www.voordeleraar.nl aandacht besteed aan de beschikbaarheid van deze artikelen voor leraren die zich aanmelden. Er is verder een filmpje gemaakt, een artikel geschreven en een blog uitgebracht. Op deze website is geprobeerd de leraren, die vanuit hun opleiding minder gewend zijn om in een database te zoeken, de weg te wijzen bij het zoeken. Op die manier is geprobeerd de drempel iets te verlagen. Hierbij kan de Engelse taal lastig zijn, dus is er een vertaallijst gemaakt voor Nederlandse begrippen. De input uit de twee gebruikersonderzoeken is zo gebruikt om de website steeds bruikbaar te maken.

Doel en motivatie

Het doel van dit bouwplan is om de behoeften rondom (de toegang tot) wetenschappelijke literatuur onder onderwijsprofessionals inzichtelijk te maken. Daarbij gaat het om inhoudelijke behoeften, maar ook om behoeften rond handvatten voor het raadplegen en benutten van literatuur. Uit de pilot moest duidelijk worden of, hoe en hoeveel onderwijsprofessionals gebruik willen maken van toegang tot wetenschappelijke literatuur en welke ondersteuning zij hierbij nodig hebben.

Team en deelnemers

Binnen het projectteam zijn medewerkers van de PO-Raad, het NRO en de Koninklijke Bibliotheek vanaf de beginfase betrokken. De Koninklijke Bibliotheek heeft een samenwerkingsverband met het NRO sinds 2017. Dat resulteerde onder meer al in een pagina waarop ondersteuning wordt geboden aan professionals in hoe ze de literatuur kunnen vinden, lezen en toepassen. Na de beginfase zijn de VO-Raad en MBO-Raad aangeschoven. Daarna schoof er vanuit iedere deelnemende partij ook een aantal communicatieadviseurs aan.

Verloop

Het projectteam heeft onderhandeld met EBSCO en ERIC over de toegang voor leraren. De deelnemers zijn vervolgens geworven via verbanden en verzendlijsten van leraren die geïnteresseerd zijn in onderzoek, zoals het BAB, Didactief, researchED, het NRO, Werkplaatsen Onderwijsonderzoek, Platform Samen Opleiden, Onderzoeksbende en diverse sociale media.

Het bouwplan is gericht op diverse groepen. Het gaat hier met name om onderwijsassistenten, schoolleiders, leraren en intern begeleiders met wetenschappelijke achtergrond of academische ambities die voor de school een brugfunctie kunnen vervullen. Uiteindelijk hebben zich 17.000 onderwijsprofessionals aangemeld. Dit waren vooral leerkrachten, met een gelijkwaardige verdeling tussen po, vo en mbo.

Tussentijds zijn de deelnemers door de Koninklijke Bibliotheek tweemaal bevraagd via een enquête over het gebruik van de database, de toegankelijkheid en de benutting. Daarnaast is de data op groepsniveau geanalyseerd. Gebruikers ervaren – ondanks de hulpmiddelen op voordeleraar.nl – dat het moeilijk is om specifieke publicaties te vinden. Dat levert soms teleurstelling op. Een docent laat weten:

“Ik heb weinig zicht op hoe collega’s naar literatuur zoeken, maar kan wel inschatten dat docenten het moeilijk zullen vinden om artikelen op hun bruikbaarheid te kunnen beoordelen.”

leraar vo

Het bouwplan heeft geen invloed op de gebruikersinterface van EBSCO en ERIC, waardoor zij beperkte mogelijkheden hebben om met de feedback van docenten voor verbeteringen te zorgen. Wel geeft het inzicht in waar de leraren tegenaan lopen, zodat er tools ontwikkeld kunnen worden.

Opbrengst en effecten

Een belangrijke opbrengst is de bevinding dat maar liefst 17.000 medewerkers uit het onderwijs zich aanmeldden voor toegang tot wetenschappelijke literatuur op voordeleraar.nl. De aanmeldingen laten zien dat er een beweging van leraren is die behoefte heeft aan wetenschappelijke inzichten.

“Het is overweldigend dat zoveel mensen zich hebben aangemeld. Het onderwerp is mooi op de kaart gezet en er komen een aantal aandachtspunten naar voren waarmee we het gebruik kunnen verhogen.”

projectleider

Uit het gebruikersonderzoek van de pilot (n=1656) blijkt dat slechts 4% van de mensen die zich aanmeldden de website één of meerdere keren per week gebruikt. 29% van de gebruikers gebruikt de website één of meerdere keren per maand. In totaal maakt 67% helemaal geen gebruik van de mogelijkheid

om wetenschappelijke literatuur te zoeken (32% deed dit eerst wel, maar doet dit niet meer). De voornaamste reden voor het niet meer gebruikmaken van de website is tijd (40%), andere leerkrachten vonden het te complex in gebruik (12%), vonden de Engelse taal onprettig (10%), of vonden de inhoud niet relevant voor de eigen praktijk (8%). Toch ziet 81% van de gebruikers graag dat de pilot wordt voortgezet.

Uit het gebruikersonderzoek blijkt verder dat de toegang tot wetenschappelijke publicaties zeker moet blijven bestaan, maar er wordt aandacht gevraagd voor taal- en gebruiksvriendelijkheid. Het vervolgproces moet nu in gang worden gezet, door andere partijen te betrekken. Voor een deel kan de database kant en klaar worden aangeboden, maar voor wie dat nodig heeft, moet de toegang steviger worden gefaciliteerd.

Er zijn naast de toegangswebsite www.voordeleraar.nl ook een aantal communicatieproducten opgeleverd, zoals een artikel, blog en filmpje.

Bijdrage evidence-informed werken

Het is de vraag in hoeverre de toegang tot wetenschappelijke literatuur heeft bijgedragen aan daadwerkelijke praktijkontwikkeling. Het aantal mensen dat interesse had in toegang was veel groter dan de groep die daadwerkelijk gebruikmaakte van de toegang tot artikelen. Toegang tot wetenschappelijke literatuur is een belangrijke voorwaarde, maar niet voldoende voor de omslag naar evidence-informed werken.

“Het is wel een essentiële bouwsteen, maar wel maar één bouwsteen. Veel mensen hebben nog nooit gehoord van evidence-informed werken en er is ook een beperkte set aan publicaties beschikbaar. Het resultaat is uiteindelijk een deelproject, de onderste laag in de piramide. Het probleem van wetenschappelijke vaardigheden onder docenten lossen we met dit bouwplan niet op, daar zijn veel meer stappen bij opleidingen en andere lobby’s voor nodig.”

projectteamlid

Verbinding bouwplannen

Het projectteam merkt weinig van de andere bouwplannen. De werkzaamheden vanuit dit bouwplan waren concreet en afgebakend tot de toegang tot wetenschappelijke publicaties. Ook is het programma gericht op het po, waar de pilot zich richt op zowel het po, vo als mbo. Deze onafhankelijkheid van anderen had ook voordelen, geeft het projectteam aan.

“Er zijn voor mij geen concrete relaties of afhankelijkheden van andere bouwplannen en dat wil ik ook zo houden.”

projectteamlid

Borging en toekomst

De urgentie in de praktijk is aangegeven door docenten zelf: een petitie voor toegang tot literatuur is duizenden keren ondertekend. Het financieringsmodel is echter nog niet rond. Het komende projectjaar heeft het project financiering van het NRO voor een derde pilotjaar. Op de lange termijn is er echter structureel financiering nodig.

“We hebben nog niet een goed beeld van wat voor partijen ook financiering zouden kunnen geven.”

projectteamlid

Het team werd positief verrast door de hoeveelheid aanmeldingen, maar desondanks vindt het team dat www.voordeleraar.nl nog niet voldoende op het netvlies van leraren staat. De website moet nog op andere manieren onder de aandacht worden gebracht. Daar lopen nu ook gesprekken over.

Er liggen kansen in professionele leergemeenschappen, waar leraren gezamenlijk leren en wetenschappelijke publicaties bespreken. Voor de individuele docent is het bijna onmogelijk om iets te lezen en toe te passen, maar in groepsverband rond een bepaald thema kan het heel interessant zijn om samen te zoeken naar relevante artikelen en deze te bespreken.

“Niet de eenzame docent, maar in groepsverband.”

leraar po

Het zou bij het vervolg goed zijn om vakverenigingen meer te betrekken, geeft het projectteam aan. Het team zoekt nog naar manieren om aan te sluiten bij deze structuren. Bepaalde organisaties zitten goed in de inhoud, maar werken met vrijwilligers en zijn weer afhankelijk van andere verenigingen. Een ander ontwikkelpunt is de betrokkenheid van het ministerie van OCW. Men probeert te voorkomen dat de toegang tot literatuur een politieke discussie wordt; de visie van het project moet blijven uitgaan van de visie van de docent. Nu loopt de pilot het risico dat de beweging stil komt te vallen:

“Dit project begon heel enthousiast, sommige mensen deden heel veel, anderen minder, maar dat was toen geen probleem. Er is veel gezegd in overleggen en daarna valt het stil. Er ligt geen urgentie vanuit de sectorraden. Ik denk ‘we hebben het nodig’, maar zij niet. Dat vind ik niet goed gaan.”

projectteamlid

“En de vraag blijft: hoe zorgen we dat de database meer gebruikt wordt? Dat is ons aandachtspunt. Wat gaan we communiceren over het vervolg? Door wie? Hoe blijven de raden betrokken? En welke organisaties moeten betrokken blijven?”

projectteamlid

6.8. Bouwplan: Onderzoek in de onderwijsorganisatie

Het bouwplan Onderzoek in de onderwijsorganisatie (eerder 'Primoraten') is gestart vanuit de observatie dat het hbo en mbo voorlopen op het primair onderwijs, waar het gaat om inbedding van onderzoek in het onderwijs. Lectoraten zorgen al langere tijd voor verbinding van onderzoek en onderwijs in het hbo, terwijl praktoraten zich op het mbo hebben ontwikkeld als expertisecentra met een onderzoekscomponent. Naast academische basisscholen zijn er nog

weinig voorbeelden in het primair onderwijs van inbedding van onderzoek in onderwijsorganisaties.

Doel en motivatie

Concreet wilde het projectteam goede voorbeelden uitwerken van versterkte verbindingen tussen onderzoek en primair onderwijs. Door lessen te trekken uit deze goede voorbeelden en deze vast te leggen, wilde het projectteam een bijdrage leveren aan kennisbenutting en kwaliteitsverbetering in het primair onderwijs. Het bouwplan richtte zich in de eerste instantie op schoolbestuurders, die op hun scholen een belangrijke positie innemen, als het gaat om de cultuurverandering naar meer *evidence-informed* werken.

Team en deelnemers

Het projectteam bestond uit een zelfstandige, een stagiair (leerkracht/masterstudent) en een medewerker van de PO-Raad. De taken waren helder verdeeld binnen het team: *“De een is meer verantwoordelijk voor de literatuur, de ander is nauwer betrokken bij het programma en weer een ander is sterk in het betrekken van het werkveld.”* De stagiair is afgestudeerd met haar werkzaamheden in het bouwplan.

Verloop

In het oorspronkelijke projectplan was er een plan om tien ‘primoraten’ op te zetten. Het projectteam merkte op dat het projectplan zelf eigenlijk onvoldoende *evidence-informed* opgebouwd was. Naar voorbeeld van de praktoraten in het mbo is daarom een oriëntatie gedaan naar de behoeften bij schoolbesturen en de haalbaarheid van het projectplan. Hieruit bleek dat er in het werkveld veel weerstand was tegen de term ‘primoraat’. Ook bleek dat de ambities uit het projectplan te omvangrijk waren. Tegelijkertijd was er veel bereidheid onder schoolbestuurders om mee te denken en mee te werken.

Fase 1: ontwikkelen startnotitie

In het bouwplan is gewerkt aan een publicatie, waarin het belang van *evidence-informed* werken uiteen wordt gezet. Deze publicatie is zelf ook *evidence-informed* en moet bijdragen aan het veranderen van de *mind-set* in het primair onderwijs. Voor deze publicatie is een literatuurstudie uitgevoerd en zijn interviews afgenomen met onder andere schoolbestuurders, schoolleiders, (bovenschoolse) beleidsmedewerkers en leraren. Ook is er contact geweest met het Instituut Fysieke Veiligheid, om lessen te trekken uit een heel andere sector. De ervaringen uit de veiligheidssector leidde tot het inzicht dat een omslag naar meer kennisbenutting een kwestie is van lange adem en flinke (financiële) investeringen.

Fase 2: overdracht Platform Samen Onderzoeken

In de tweede fase van het bouwplan zou de nadruk komen te liggen op het ondersteunen van bestuurders in de cultuurverandering richting meer *evidence-informed* werken. De werkzaamheden van de bouwplannen Leergang bestuurders en Platform Samen Onderzoeken bleken een sterke overlap te hebben. De tweede fase is daarom belegd bij het Platform Samen Onderzoeken.

Opbrengst en effecten

Het bouwplan heeft een concreet resultaat opgeleverd, in de vorm van een startnotitie. De gesprekken die het projectteam voerde met scholen en schoolbesturen en kennis uit de literatuur leidde tot de publicatie *“Sleutels voor evidence-informed werken: een verkenning naar mechanismen die bijdragen aan duurzame onderwijsverbetering”* ([link](#)). Deze publicatie geeft inzicht in wat zij hebben geïdentificeerd als de zeven sleutelmechanismen voor *evidence-informed* werken: leiderschap, lerende cultuur, betrokkenheid, tijd, borging, externe samenwerking en kennisdeling.

Naast de publicatie geeft het projectteam aan dat ze ook ‘verborgen resultaten’ zien. Door het onderwerp *evidence-informed* werken te bespreken in interviews, merkten zij dat het meer ging leven bij de mensen die zij spraken.

Bijdrage evidence-informed werken

Met de startnotitie wilde het projectteam bijdragen aan het vergroten van kennis over het belang van *evidence-informed* werken bij schoolbestuurders, om zo bij te dragen aan cultuurverandering in het primair onderwijs.

"Het is een schriftelijke bijdrage aan mindset-verandering."

lid projectteam

Borging en toekomst

De startnotitie is opgenomen in de Leeromgeving onderzoekscultuur en is openbaar beschikbaar op het Platform Samen Onderzoeken. Op deze manier vindt de startnotitie zijn weg naar schoolbestuurders en bezoekers van het platform.

7 Overkoepelende resultaten van de bouwplannen en het programma

Door beperkte respons geven de vragenlijsten, die uitgezet zijn onder deelnemers van de verschillende bouwplannen, geen stevig beeld van de ervaringen van de deelnemers en effecten van de individuele bouwplannen. Daarom hebben we in dit hoofdstuk de resultaten van alle vragenlijsten samengevoegd (n=75) en enkele overkoepelende conclusies getrokken.

7.1. Overkoepelende resultaten

Motivatie van deelnemers

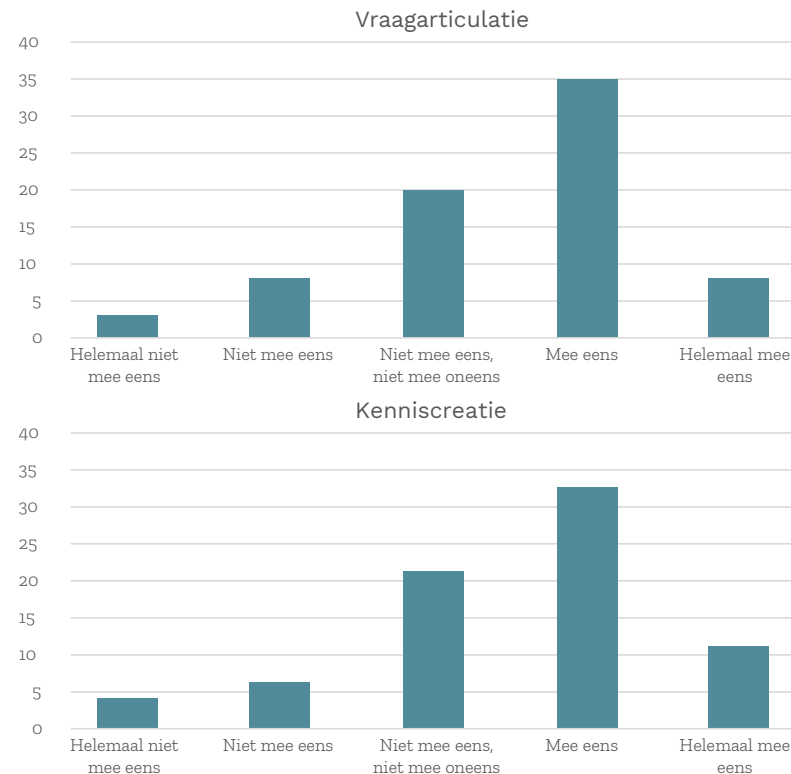
Er is een duidelijke lijn te zien in de redenen van deelnemers van de bouwplannen om te besluiten te participeren of bij te dragen aan de activiteiten van de bouwplannen. Het gaat hen vooral om de overtuiging dat het onderwijs beter kan en moet. De meest genoemde motivaties zijn:

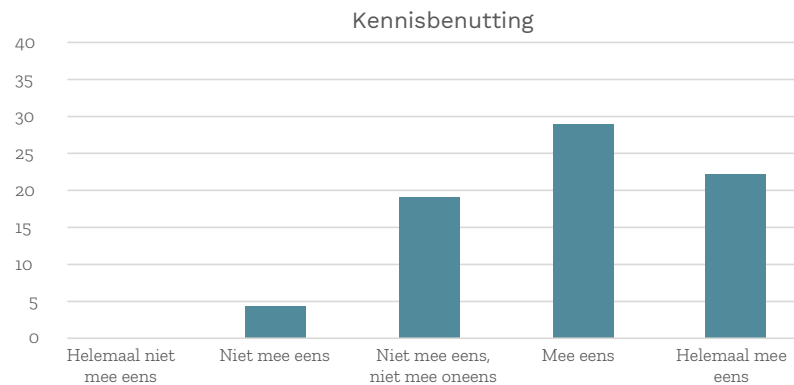
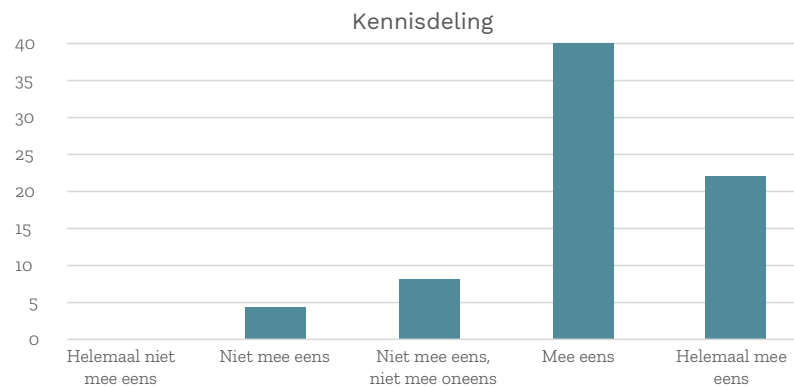
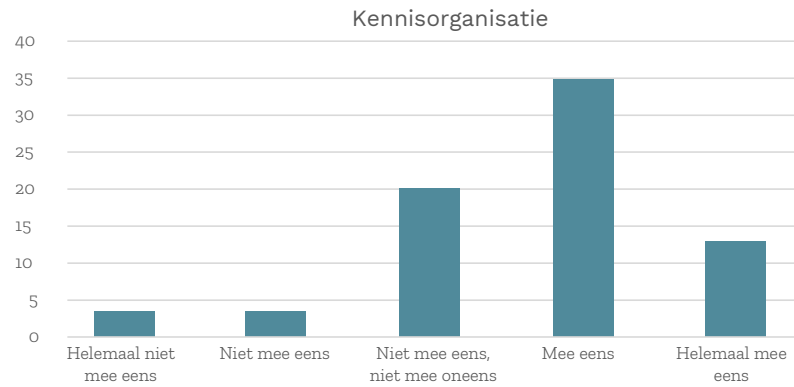
- Bij willen dragen aan goed onderwijs
- Tegengaan kennisversnippering
- Kennis (laten) toepassen in de praktijk
- Samenwerken met mensen met dezelfde ambities
- Nieuwe kennis opdoen
- Vragen uit de praktijk opvangen / ideeën opdoen voor onderzoek
- Vaste structuren in het onderwijs doorbreken

Bijdragen aan de functies van de kennisinfrastructuur

Uit het vragenlijstonderzoek blijkt dat de deelnemers voor alle functies van de kennisinfrastructuur een bijdrage zien van de bouwplannen. Het meest lijken de bouwplannen bij te dragen aan kennisdeling, kennisbenutting en kennisorganisatie. De focus op kennisdeling en kennisbenutting is overeenkomstig met de focus die projectteams zelf aanbrachten in de eerste fase van het programma.

Grafiek 3: Functies van de kennisinfrastructuur. Het bouwplan draagt bij aan... (n=74)

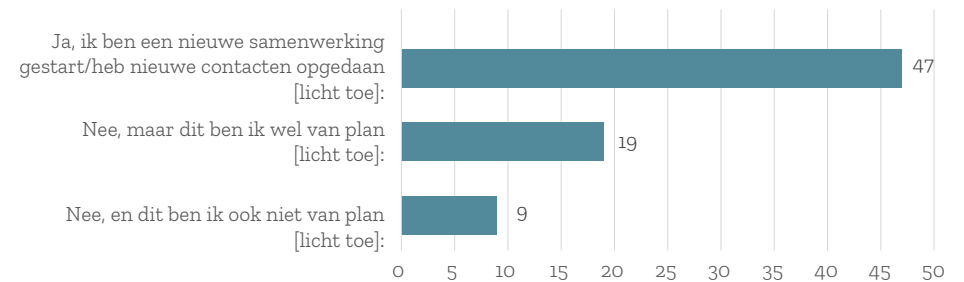

Samenwerking naar aanleiding van de bouwplannen

Voor het programmateam was het een van de doelstellingen om verbindingen te creëren binnen en tussen onderzoek en onderwijspraktijk. Uit het onderzoek blijkt dat 47 van de 75 respondenten een nieuwe samenwerking is gestart naar aanleiding van deelname aan het bouwplan. 19 van de 75 zijn van plan om (nog) een nieuwe samenwerking te starten en negen van de 75 zijn dit niet van plan.

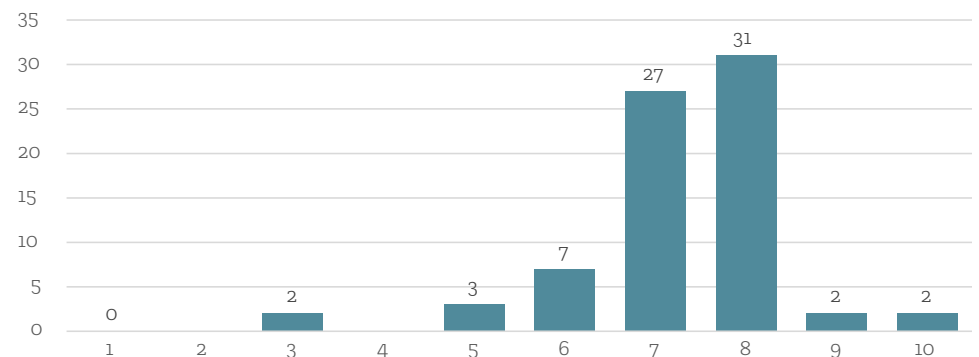
Grafiek 4: door [bouwplan] ben ik een nieuwe samenwerking gestart/heb ik nieuwe contacten opgedaan. (n=75)

Waardering van de bouwplannen door deelnemers

Deelnemers geven gemiddeld ruim een 7.3 voor de bouwplannen op een schaal van 1-10; het meest gegeven cijfer is een 8. Vijf van de 74 deelnemers geven een onvoldoende voor het bouwplan waarbij zij betrokken zijn.

Grafiek 5: Welk cijfer geef je aan [bouwplan]? (n=74)

De meest genoemde **positieve punten** zijn:

- Goede organisatie en voorbereiding door de projectteams;
- Diversiteit van de groep deelnemers;
- De ontmoeting tussen onderzoeker en onderwijsprofessional was waardevol / er was wederzijdse interesse tussen onderzoekers en onderwijspraktijk;
- Ontmoeting van gelijkgestemden gaf energie;
- Digitale bijeenkomsten maakten het laagdrempeliger om deel te nemen.

De meest genoemde **negatieve punten** en adviezen zijn:

- Praktische vertaalbaarheid ligt (alsnog) ver weg. Deelnemers hadden meer concrete resultaten verwacht en/of hebben de complexiteit van de opgave onderschat;
- Het was nog te vroeg in het proces om het (potentieel) effect in te schatten;
- Er was soms weinig te halen voor voorlopers: mensen met veel kennis hadden persoonlijk minder baat bij de bouwplannen;
- Bij sommige bouwplannen verliep de voortgang voor de deelnemers niet snel genoeg;
- Kosten- en batenafweging was volgens deelnemers twijfelachtig: was de inzet en de investering het resultaat waard?;
- Lukt het op deze manier wel om onderwijsprofessionals te vinden?;
- Digitale bijeenkomsten zorgden voor minder opbouw van duurzame verbindingen/netwerken;
- Breedte van de doelstellingen leidt tot weinig concrete uitkomsten;
- Er ging veel tijd naar begripsdefinitie. Dat is nodig, maar levert weinig concrete resultaten op.

Aanvullend onderzoek

De bouwplannen Toegang tot wetenschappelijke literatuur en Ontmoet een onderzoeker (researchED) hebben een eigen vragenlijst ontwikkeld, waar ook vragen uit dit onderzoek in opgenomen zijn. Zij hebben beiden een grote groep

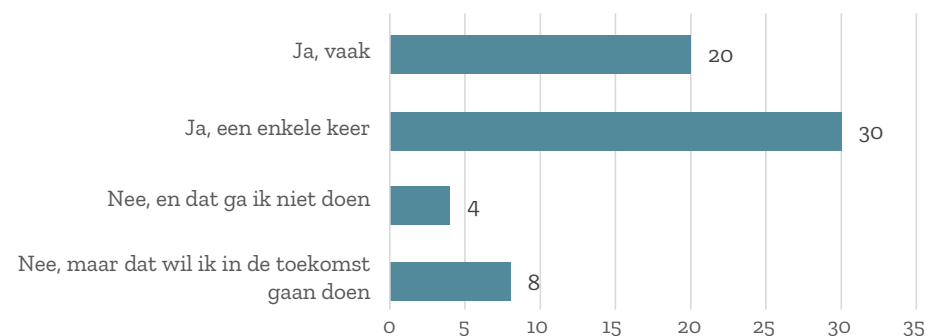
'licht-betrokkenen' aangeschreven. De respons is bij deze bouwplannen (veel) hoger en moet ook in een iets ander licht gezien worden, aangezien het gaat om mensen met een lichtere betrokkenheid dan bij de andere bouwplannen.

- Het bouwplan Toegang tot wetenschappelijke literatuur heeft een eigen vragenlijst onder gebruikers van de EBSCO-database uitgezet. De 1080 respondenten van deze enquête geven gemiddeld een 7.1 aan de database, terwijl het meest gegeven cijfer een 8 is.
- Het bouwplan Ontmoet een onderzoeker zette een vragenlijst uit onder deelnemers van de regionale bijeenkomsten. Gemiddeld geven bezoekers een 7.1 en ook hier is het meest gegeven cijfer een 8. De verbetering is met name mogelijk in de techniek, geven deelnemers aan.

Kennisbenutting naar aanleiding van de bouwplannen

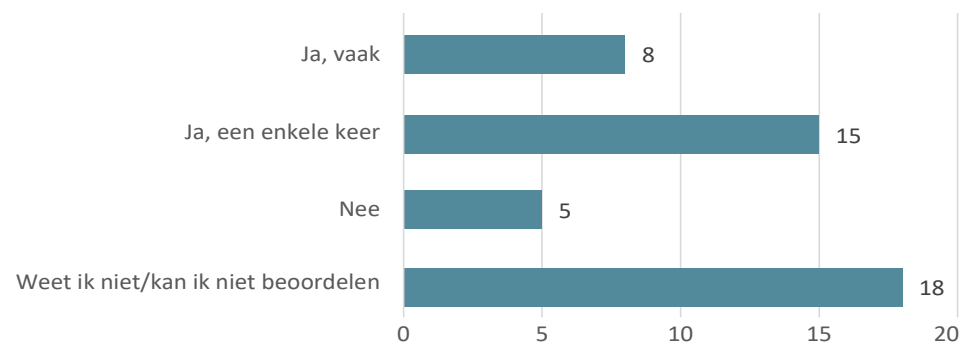
Over het algemeen zien deelnemers geen directe bijdrage aan *evidence-informed* werken, maar denken dat de bouwplannen wel bijdragen aan de ontwikkeling. De meeste deelnemers laten weten dat zij de kennis die zij opdoen bij het bouwplan delen met hun collega's: 20 van de 62 zeggen dat zij dit vaak delen, 30 doen dit een enkele keer, 8 willen dit in de toekomst gaan doen en slechts 4 van de 62 respondenten geven aan dat zij kennis niet zullen delen met collega's.

Grafiek 6: Deel je de kennis die je hebt opgedaan bij [...] met collega's? (n=62)

Of collega's deze kennis ook in de praktijk gaan gebruiken, is de vraag. Van de 46 deelnemers die antwoord gaven op deze vraag geven er achttien aan dat zij dit niet kunnen beoordelen, 23 geven aan dat hun collega's dit waarschijnlijk vaak (acht personen) of een enkele keer (vijftien) gaan gebruiken.

Grafiek 7: Heb je het idee dat collega's de gedeelde kennis ook gebruiken in hun werk? (n=46)

Effecten en doelbereiking van de bouwplannen

Het verbeteren van de kennisinfrastructuur ten behoeve van meer *evidence-informed* werken is een grote opgave, waar een brede cultuurverandering voor nodig is in zowel onderwijs als onderwijsonderzoek. Met het Programma Versterking Kennisinfrastructuur zijn er in 8 kleine, relatief kortdurende projecten betekenisvolle stappen gezet om (in de toekomst) hieraan bij te dragen. Er waren concrete resultaten, zoals praktische tools als eindproducten (zie kader op blz. 5), en minder tastbare, ervaren effecten in de toenadering en verbinding tussen onderzoekers en onderwijsprofessionals. De bouwplannen hanteerden doelstellingen die passen bij een oriënterende, experimenterende fase. Er waren geen harde, afgebakende einddoelen, maar vooral werd ten doel gesteld om bij te dragen aan verbetering van *evidence-informed* werken en daarmee de kwaliteit van het onderwijs. Terugblikkend hadden de

projectteams en deelnemers vaak meer willen bereiken en bestaat de wens om de projecten voort te zetten, zodat verder bewogen kan worden naar effecten die het klaslokaal bereiken. Met het ontwikkelen van de bouwplannen zijn waardevolle ontmoetingen tussen onderzoek en onderwijspraktijk gerealiseerd. Deze ontmoetingen moeten in de toekomst tot duurzame verbindingen gaan leiden.

7.2. Programma: ervaringen van het programmateam

Gedurende de looptijd is de werkwijze van het programmateam van het programma Versterking van de Kennisinfrastructuur op een aantal punten veranderd. Het programma heeft langzamerhand steeds meer structuur en routine gekregen. De overstap naar digitaal werken was een uitdaging, maar zorgde ook voor een efficiëntieslag: een tweewekelijks overleg was voor het programmateam veel makkelijker te plannen. Het programmateam benoemt drie punten die zij achteraf gezien anders hadden aangepakt.

- **Eerder werven**

Het programmateam had achteraf gezien eerder willen beginnen met werving voor de projectteams. Het was moeilijker dan verwacht om binnen de planning geschikte mensen hiervoor te vinden. De projectteams hadden mogelijk ook betrokken kunnen worden bij het opstellen van de projectplannen.

- **Eerder advies inwinnen**

Het programmateam heeft advies gevraagd van Twynstra-Gudde. Dit was heel zinvol, maar was in een eerder stadium zinvoller geweest. Toen de adviseurs betrokken werden, waren de projectplannen al geschreven en was het programma al gestart. De sessies hebben uiteindelijk wel bijgedragen aan de structuur en doelstellingen van het programma en een format voor de voortgangsrapportage voor het ministerie van OCW.

- **Helderder afspraken over communicatie**

Het programmateam had eerder en beter afspraken willen maken over interne communicatie met de projectleiders. Obstakels en ruis werden niet tijdig geadresseerd, doordat het in de beginfase niet duidelijk was hoe dit aangekaart kon worden.

7.3. Programma: ervaringen van de projectteams

De programmabijeenkomsten (ook wel: projectleidersbijeenkomsten) werden positief ervaren, met name in de beginperiode. Het was interessant voor de projectleiders om op deze momenten van elkaars bezigheden te horen. Toch werd er beperkte samenhang ervaren in het programma. De verbinding tussen de bouwplannen werd beperkt gelegd; in de bijeenkomsten was vooral aandacht voor de voortgang van de individuele bouwplannen. Gedurende het programma liepen de plannings van de bouwplannen ver uiteen: het ene bouwplan was al gestopt voordat het andere op gang kwam. Waar sommige bouwplannen de verbinding actief opzochten, was er over het algemeen steeds minder verbinding tussen de bouwplannen te zien naar mate het programma vorderde en het einde van het programma naderde.

Tot slot was er bij sommige bouwplannen onduidelijkheid over het eigenaarschap en verantwoordelijkheden over borging. In de oorspronkelijke projectplannen was zeer beperkte aandacht voor borging. Door de korte looptijd was het einde van het programma snel in zicht. Waar het programmateam verwachtingen had van de projectteams van de bouwplannen over de borgingsstrategieën, hadden de projectteams juist de verwachting dat het programmateam hier verantwoordelijkheid voor droeg. Hierdoor is er bij het afsluiten van het programma nog altijd onduidelijkheid over mogelijke voortzetting of doorstart van de bouwplannen.

“Je bent erg met je eigen project bezig, als dingen zo in beweging zijn. Het lijkt het team nog steeds leuk om meer samen te werken [met andere bouwplannen], daar actief wat mee te doen. Dat staat wel op losse schroeven”.

projectleider

8 Inzichten voor de ontwikkeling van de kennisinfrastructuur

De bouwplannen hebben stappen gezet om vooral in de toekomst bij te dragen aan de kennisinfrastructuur in het onderwijs ten behoeve van meer *evidence-informed* werken. De stap naar implementatie van de producten en het betrekken van een bredere groep onderzoekers en onderwijsprofessionals moet nog volgen. Toch zijn er in deze fase al een aantal inzichten opgedaan over wat wel en wat niet werkt in het verbinden van onderzoek en onderwijspraktijk en in het bijdragen aan de kennisinfrastructuur. In dit hoofdstuk zetten we de inzichten op een rij.

8.1. Een breed gedeelde beweging..

Uit de gesprekken en de vragenlijsten blijkt dat er onder betrokkenen rondom de bouwplannen een breed gedeelde overtuiging is en urgentie gevoeld wordt rondom *evidence-informed* werken. Zowel in de onderwijspraktijk als in de wetenschap is men ervan overtuigd dat het onderwijs beter moet en kan. Wetenschappelijke kennis en praktijkonderzoek zijn volgens hen nodig of op zijn minst behulpzaam om die verbeterslag te maken. Het belang van wederzijdse kennisbenutting lijkt doorgedrongen, althans bij de groep betrokkenen rond de bouwplannen.

"Het was heel verrassend hoe bereid de twee kanten zijn!"

projectteamlid Leidraden

8.2. ...maar 'achtervolgers' lopen nog niet mee

In de bouwplannen zijn vrijwel alleen maar koplopers betrokken geweest. Zij hadden de verbinding tussen onderzoek en onderwijspraktijk al eerder opgezocht of hadden al interesse in verbinding. Deze *boundary crossers* vanuit onderzoek en onderwijspraktijk kunnen hun enthousiasme overbrengen aan anderen. Maar voor het bereiken van een bredere groep zijn stappen nodig om de relevantie van *evidence-informed* werken verder door te laten dringen. In de groep achter de koplopers zal er minder bereidheid zijn om uit eigen beweging, vaak in vrije tijd, zich te verdiepen in onderzoek. Ook als de overtuiging bestaat dat het onderwijs gebaat zou zijn bij meer *evidence-informed* werken. Enthousiaste achtervolgers hebben daarvoor in de toekomst meer steun van hun organisaties, schoolleiders, bestuurders en (landelijke) beleidsmakers nodig.

"In de praktijk zien we leraren die hardhollend vooruitgaan, maar ook een grote middenmoot die graag wil, maar niet weet hoe je een organisatie omdraait."

leraar vo

8.3. Barrières in de verbinding onderzoek en onderwijspraktijk

Van Schaik et al. (2018) benadrukken in hun onderzoek dat de afstand tussen onderzoek en praktijk al jaren erkend wordt, maar dat de verbinding in de praktijk nog te weinig plaatsvindt. De WRR (2013) benadrukt in een rapport over de lerende economie dat het inzetten van kennis in de onderwijspraktijk geen vanzelfsprekendheid is, hoewel de meerwaarde hiervan vaak wel erkend wordt. Uit de gesprekken met de projectteams en betrokkenen rondom de bouwplannen blijkt dat er verbindingen gelegd zijn tussen onderzoek

en onderwijspraktijk. Voor het maken van deze verbindingen moesten er verschillende barrières overbrugd worden. Deze barrières zijn relevant voor de volgende stap, wanneer een bredere groep onderwijsprofessionals betrokken moet worden voor een duurzame verbinding tussen onderzoek en onderwijspraktijk. De vijf barrières beschrijven we hieronder.

1. Beschikbaarheid

Wetenschappelijke publicaties zijn voor leraren meestal niet gratis toegankelijk. Via het bouwplan Toegang tot wetenschappelijke literatuur kreeg een grote groep leraren toegang tot publicaties die normaal gesproken afgeschermd zijn. Ook zijn er de afgelopen jaren verschillende ontwikkelingen geweest rondom *open source* publiceren. Toch blijft een groot gedeelte van de publicaties achter een betaalmuur verscholen. De beschikbaarheid blijft daarom een obstakel voor leraren. Wanneer een leraar zich in een specifiek onderwerp wil verdiepen, is het frustrerend als net dat ene artikel niet vrij beschikbaar is.

2. Vindbaarheid

Er bestaat een zeer grote en eindeloos groeiende bron van wetenschappelijke literatuur in het onderwijsonderzoek. Voor leraren is relevante literatuur moeilijk vindbaar. Bouwplannen zetten eerste stappen in het 'filteren' van relevante informatie voor de praktijk, onder andere door thematische websites op te richten en in te zetten op handreikingen (bijvoorbeeld met het bouwplan Leidraden). Aan de andere kant is het voor onderzoekers niet altijd duidelijk welke vragen in de praktijk leven. Daar is in de bouwplannen aan gewerkt door het opstellen van (landelijke en regionale) kennisagenda's.

3. Toegankelijkheid

Voor professionals in de onderwijspraktijk kost het tijd om zich de wetenschappelijke taal machtig te maken. Hoewel in vakbladen als *Didactiek* deze vertaalslag wel gemaakt wordt, is taalgebruik in wetenschappelijke

tijdschriften en onderzoeksrapportages vaak ingewikkeld voor de buitenstaander en het kost het tijd om zich de onderzoekstaal machtig te maken. Engels is bovendien de voertaal van de wetenschap, ook in het onderwijsonderzoek. Deze combinatie van wetenschappelijk taalgebruik en een vreemde taal maakt dat een eerste blik op een wetenschappelijk artikel leraren kan afschrikken. Dit vraagt enerzijds om 'onderzoeksgelletterdheid' bij onderwijsprofessionals en anderzijds om 'praktijkgelletterdheid' bij onderzoekers.

4. Toepasbaarheid

Zelfs wanneer wetenschappelijke bevindingen in toegankelijke taal omschreven zijn, blijft het een uitdaging om de vertaling naar de dagelijkse onderwijspraktijk te maken. Dat geldt ook voor koplopers: ook zij ervaren handelingsverlegenheid waar het gaat om het toepassen van academische vaardigheden en inzichten (Coldwell et al., 2017). Onderzoek en onderwijspraktijk sluiten niet altijd op elkaar aan, waardoor kennis niet (direct) toepasbaar is (SIA & NRO, 2018).

Aan de ene kant is ook niet elk onderzoek bedoeld om direct toepasbaar te zijn; fundamenteel onderzoek is per definitie niet praktijkgericht. Aan de andere kant kunnen er nog stappen gezet worden om sneller en beter in te spelen op kennisbehoeften uit de onderwijspraktijk. In de bouwplannen zijn stappen gezet om tot agendering te komen van vragen uit de onderwijspraktijk. Ook zijn er 'vertalingen' gemaakt van inzichten uit onderzoek naar begrijpelijke taal, gericht op toepassing in de praktijk.

5. Bereidheid, prioriteit en tijd

De koplopers uit onderzoek en onderwijspraktijk die betrokken waren bij de bouwplannen, investeerden veel eigen tijd en energie. Die bereidheid zal lager zijn in de bredere praktijk. Zeker in het onderwijs is tijd beperkt en prioriteiten zullen niet vanzelf bij onderzoek komen te liggen. *Evidence-informed* werken vraagt om een cultuurverandering, en daarvoor moet een

breder groep mensen betrokken raken. De betrokken koplopers geven aan dat zij grote uitdagingen zien in het meekrijgen van hun collega's, die minder vooroplopen in de beweging naar meer *evidence-informed* werken. Daarvoor zal er door schoolleiders en -besturen tijd vrijgemaakt moeten worden voor hun leraren.

"Als je wel alles bijhoudt, als je met visie voor de klas staat, dan ben je een eenling! Je levert je strijd in je eentje op een school."

leerkracht/deelnemer

8.4. Wat werkte in de bouwplannen?

In de bouwplannen zijn een aantal punten naar voren gekomen die werkzaam of helpend lijken in de ontmoeting tussen onderzoek en onderwijspraktijk. Deze succesfactoren zullen ook in de volgende fase van belang zijn.

1. Ontmoeting van koplopers in kleine, diverse teams

In de meeste bouwplannen is ingezet op ontmoeting tussen onderwijsprofessionals (leerkrachten, schoolleiders, schoolbestuurders, intern begeleiders, etc.) en onderzoekers (uit hoger onderwijs, universiteit, onderzoeksinstituten). Deze ontmoeting leidde tot bewustwording van een *common ground*; een gezamenlijk bewustzijn dat het onderwijs beter kan en dat de verbinding met onderzoek hierin een belangrijke rol kan spelen. Hoewel onderzoek en onderwijspraktijk verschillende werelden zijn, zijn zij verbonden door bevologenheid. De verschillen in werkwijze en taal werden overbrugd door deze gemeenschappelijke bevologenheid. De inblik in elkaars wereld leidde er ook toe dat er wederzijdse interesse ontstond in elkaars praktijken en een bewustzijn dat er aan beide kanten kennis verscholen ligt die zinvol is voor de ander. Een deel van de benoemde barrières werd hierdoor overbrugd. De ontmoeting werd op zichzelf vaak gezien als de belangrijkste opbrengst van de bouwplannen.

"Een prettige afwisseling van informatie en inhoudelijk bijdragen. De Kennistafel bestaat uit een mooie club mensen met een diverse achtergrond. Er wordt hard gewerkt om een product te maken."

deelnemer Kennistafel OOL

"Het van elkaar leren en versterken van elkaars kwaliteiten is echt top."

deelnemer Kennistafel Effectief leesonderwijs

De coronacrisis leidde ertoe dat vrijwel alle ontmoetingen online plaatsvonden. Hoewel een fysieke bijeenkomst meer tot verbinding zal leiden, geven deelnemers aan dat ondanks de digitale weg er toch betekenisvolle uitwisseling was.

"Ik ben ook verrast over hoeveel betrokkenheid en energie er was. Er was niemand die er niet met een enorme glimlach uitging: óók digitaal!"

projectleider Regionale kennisagenda's

2. Co-creatie tussen onderzoeks- en onderwijspraktijk

De Onderwijsraad (2019) adviseerde om co-creatie te bevorderen tussen onderzoek en onderwijspraktijk, om vraag en aanbod beter op elkaar af te stemmen. In de bouwplannen zijn mooie voorbeelden te zien waarin onderzoekers en onderwijsprofessionals de handen ineenslaan en gezamenlijk toewerken naar een product dat in de werkpraktijk gebruikt kan worden. Hoewel de werkzaamheid van de producten nog niet onderzocht is, werd het proces van co-creatie als positief ervaren. Leraren waren er niet aan gewend om in elke stap betrokken te worden en juist deze betrokkenheid leidde ertoe dat zij zich gehoord voelden en dat er naar hun idee daadwerkelijk gewerkt werd aan een behulpzaam product.

"Onderwijsprofessionals werden gehoord en gezien door de wetenschap met de inzichten die ze met ons deelden."

projectteamlid Leidraden

In de gevallen waar mensen uit de onderwijspraktijk input boden, maar hier niet zichtbaar iets mee werd gedaan of dit niet werd teruggekoppeld, leidde dit tot frustratie.

3. Illustratie met praktijkvoorbeelden werkt in het maken van vertaalslagen

In het maken van de vertaalslagen naar de belevingswereld van de onderwijsprofessional blijkt het helpend om te werken met praktijkvoorbeelden. Op momenten dat er praktijkvoorbeelden werden aangedragen, begon het te leven voor de onderwijsprofessionals en werd toepasbaarheid helderder en overtuigender.

“Voor het vervolg, blijf zorgdragen voor praktijkvoorbeelden en praktijkprofessionals die betrokken zijn.”

beleidsadviseur

“We besteden heel veel aandacht aan praktijkvoorbeelden en hebben meerdere activiteiten uitgewerkt, waarvan we weten dat mensen in de praktijk er goed mee uit de voeten kunnen.”

commissielid Leidraden

8.5. Wat werkte minder goed in de bouwplannen?

Tegelijkertijd liepen de bouwplannen tegen enkele knelpunten aan waar in een volgende fase ook rekening mee zal moeten worden gehouden.

1. Verschillende verwachtingen: bouwplannen opgezet als experimenten, maar niet zo ervaren

Het programmateam heeft de bouwplannen opgezet als min of meer losstaande experimenten, met de bedoeling om effectieve projecten door te zetten en minder effectieve projecten te laten afvallen. Deze experimenteerruimte schiep ruimte voor eigen invulling, maar paste niet in de lijn der verwachting van de projectteams. De samenhang met andere projecten (buiten en binnen het programma) was duidelijk aanwezig, maar werd door de experimenteersetting niet altijd opgezocht. Deelnemers merkten dit op en gaven aan dat er kansen gemist zijn in de verbinding met andere lopende initiatieven. Daarnaast wordt de urgentie voor verbetering in het onderwijs sterk gevoeld bij de projectteams en deelnemers. De ruimte werd niet gevoeld om te experimenteren en af te sluiten als iets niet werkt: men wilde juist toewerken naar iets wat wél werkt. De onduidelijkheid over de voortzetting van de bouwplannen leidde bij deelnemers tot kritische noten over hoe zinvol het was om als onderwijsprofessional of onderzoeker bij te dragen aan dergelijke ‘experimentele’ projecten zonder duidelijk vervolg.

2. Ambitie sluit niet aan bij mogelijkheden: grote opgaven, kleine projecten

De projectteams en deelnemers ervaren een urgentie om te komen tot verbetering in het onderwijs door meer *evidence-informed* werken. Dit is een omvangrijke opgave, waar de projecten slechts een kleine rol in spelen. De projecten waren kleinschalig: projectteams hadden meestal maar een dagdeel in de week beschikbaar, waardoor er alleen kleine stapjes gezet konden worden. In urgentie is het hoofdzaak, in de agenda een bijzaak. Dit heeft er mede toe geleid dat effecten (nog) beperkt zijn en (mogelijk) in de

toekomst liggen. Ook werd er weinig ruimte gevoeld om de samenwerking op te zoeken met andere bouwplannen. De behoefte was er wel en inhoudelijk was er sterke overlap. Echter, beperkte tijd en middelen zorgden ervoor dat de bouwplannen kleine projecten bleven en de focus bleef liggen op interne doelstellingen en het afronden van concrete producten.

“Het is iets wat we er allemaal naast doen. Als je niet een strak tijdspad afstemt, dan is het toch iets van: dat komt morgen wel.”

projectleider

“Je hoopt natuurlijk dat we de kwaliteit van het onderwijs gaan verbeteren. Ik denk niet dat we het voor niks doen, maar het is wel van de lange adem.”

leraar po

Daarnaast waren er weinig of geen mogelijkheden om deelnemers te compenseren voor hun deelname. De vraag komt op hoeveel er van drukbezette onderzoekers en onderwijsprofessionals gevraagd kan worden, evenals de vraag, had mogelijk een bredere groep (meer) betrokken kunnen worden als de mogelijkheid van compensatie er wel was.

3. Onduidelijkheid over eigenaarschap en verantwoordelijkheden borging

Er was onduidelijkheid over het eigenaarschap van de bouwplannen en de verantwoordelijkheden over borging van de projecten en hun resultaten. De projectplannen waren geschreven voordat de projectleiders startten, waardoor er tijd nodig was om het plan eigen te maken – soms gebeurde dat ook niet volledig. Bovendien bleef het in meerdere bouwplannen onduidelijk wie er verantwoordelijkheid droeg voor het verzorgen van borging en vervolfinanciering. Er is geen programma-brede borgingsstrategie en het programmateam verwachtte van de projectteams van de bouwplannen dat zij zelf een borgingsplan zouden opstellen. Bij meerdere bouwplannen was de verwachting juist dat het programmateam hiervoor zou zorgen.

Hierdoor is er bij de afsluiting van het programma nog veel onduidelijk over mogelijke voortzetting van de bouwplannen. Hierin speelde ook mee dat meerdere bouwplannen nog aan het opstarten waren bij de afsluiting van het programma en borging was hier nog helemaal niet aan de orde.²

“De borging heeft nog geen plaats. We hebben het er niet expliciet over gehad, want dat stond niet in het plan.”

projectleider

4. Samenkomst van koplopers en achtervolgers leidt tot enige frustratie

De samenkomst van koplopers uit onderzoek en onderwijspraktijk leidde tot vruchtbare ontmoetingen, zoals eerder aangegeven. De ontmoeting tussen de bredere groep van onderwijsprofessionals en onderzoekers verliep daarentegen niet altijd harmonieus. In een enkel geval bleek het kennisniveau hier zover uiteen te liggen, dat er wederzijdse frustratie was over hoeveel tijd het bijvoorbeeld kostte om het eens te worden over een begripsdefinitie. Dit schept uitdagingen voor een volgende fase, als een bredere groep betrokken moet worden. In die fase hebben we ook te maken met onderzoekers die de leefwereld van de leerkracht nog niet goed kennen en leerkrachten die minder ‘onderzoeksgeletterd’ zijn.

² Voor de bouwplannen Kennistafels, Platform samen onderzoeken, Leergang bestuurders en Regionale kennisagenda's geldt dat zij hun werkzaamheden voortzetten na afsluiting van het programma. Zij mogen nog niet ingezet budget benutten tot t/m juni 2022.

9 Aanbevelingen

Op basis van de evaluatie van de bouwplannen en het brede programma komen wij tot aanbevelingen voor het vervolg van de bouwplannen (9.1) en aanbevelingen voor nieuwe programma's in de toekomst (9.2).

9.1. Aanbevelingen voor vervolg van de bouwplannen

Met de bouwplannen zijn er waardevolle ontmoetingen tussen onderzoek en onderwijspraktijk geweest. In hoeverre deze ontmoetingen tot duurzame verbindingen leiden, is van een aantal zaken afhankelijk. De verbindingen moeten op de routekaart van leraren terechtkomen en hebben verder onderhoud nodig. Drie aanbevelingen geven wij daarom voor het vergroten en bestendigen van de resultaten:

1. Zet werkzaamheden voort, in samenhang met elkaar

Losstaande projecten leiden niet tot een kennisinfrastructuur. Om werkelijk impact te hebben op de kennisinfrastructuur zouden de bouwplannen meer verbonden moeten worden. Overweeg deze onder te brengen in een organisatie, waarin gezamenlijk gewerkt wordt aan het overkoepelende doel van meer *evidence-informed* werken. Daar kunnen ook andere initiatieven buiten het programma aan verbonden worden, die hetzelfde doel nastreven. Zo wordt dubbel werk voorkomen, kan beter gebruikgemaakt worden van elkaars netwerk en kunnen krachten gebundeld worden om daadwerkelijke verbetering van het onderwijs te bewerkstelligen. Er ligt hier een verantwoordelijkheid voor de initiatiefnemers van de bouwplannen als voortrekker, maar ook het ministerie van OCW, de

sectorraden van andere onderwijssectoren, koepels, schoolbesturen en kennisinstellingen.

2. Beleg verantwoordelijkheid voor en eigenaarschap van producten van de bouwplannen

Er zijn een aantal producten opgeleverd door de bouwplannen. Na het eindigen van het programma is het niet bij alle producten duidelijk bij wie het eigenaarschap ligt en wie de verantwoordelijkheid draagt deze breed uit te zetten, de effectiviteit van de producten te monitoren en deze aan te passen op basis van feedback. De onderwijspraktijk is bovendien altijd in beweging en de wetenschap kent een onuitputbare, altijd groeiende bron van informatie. Dit vraagt om voortdurende ontwikkeling van de producten van de bouwplannen en verantwoordelijkheid en eigenaarschap daarvan. Gebeurt dit niet, is de kans dat de producten in onbruik raken, verouderen en verdwijnen. Alle investeerders in de bouwplannen, inclusief leraren die hun tijd erin staken, blijven dan teleurgesteld achter en zullen niet gemotiveerd zijn om in de toekomst nog eens deel te nemen aan dergelijke projecten.

3. Deel de successen als praktijkvoorbeelden: dat werkt goed in het onderwijs

Zoals eerder vastgesteld is het opstellen van praktijkvoorbeelden behulpzaam in het leggen van verbindingen tussen onderzoek en onderwijspraktijk: dit maakt het voor onderwijsprofessionals duidelijk wat onderzoeksresultaten voor hun dagelijks werk kunnen betekenen en kan relevante vraagstukken uit de praktijk naar de wetenschap brengen. Dit zou ook met de resultaten van het programma moeten gebeuren. Wanneer uitkomsten en producten daadwerkelijk geïmplementeerd worden, zou het goed zijn als deze vastgelegd worden in inzichtelijke praktijkvoorbeelden.

9.2. Aanbevelingen voor toekomstige programma's

Er zijn een aantal *lessons learned* vanuit het programma, die zinvol kunnen zijn voor toekomstige overkoepelende programma's. Wij geven zeven aanbevelingen voor het opzetten van programma's in de verbinding tussen onderzoek en onderwijspraktijk.

1. Betrek projectteams in de ontwerpfase

Wanneer projectteams betrokken zijn bij de planvorming, zullen zij zich de plannen eerder eigen maken, bijdragen aan de uitvoerbaarheid en kwaliteit van de plannen en meer verantwoordelijkheid voelen voor de borging. In dit programma waren projectteams veel tijd kwijt aan het zich eigen maken van de plannen.

2. Kies voor ontwikkellijnen in plaats van experimenten

Er is veel bevlogenheid en ervaren urgentie in het onderwijs, ook als het gaat om *evidence-informed* werken. De gekozen vorm van de bouwplannen als experimenten die kunnen slagen en doorgaan of niet slagen en stoppen, paste niet altijd bij deze bevlogenheid om samen toe te werken naar wat effectief is. Bovendien was de pilot-periode kort, zeker voor de bouwplannen die later in het programma startten. In plaats van samenwerking tijdens projecten zou co-creatie tussen onderzoek en onderwijs in dit proces verweven moeten zijn vanaf de planvorming.

3. Betrek de opleidingen, praktijkonderzoekers en academisch geschoolde leraren

Praktijkonderzoekers en opleidingen hadden een beperkte rol in het programma. Wetenschap en onderwijspraktijk zijn in wezen verschillende 'landen', met een andere cultuur en een andere taal. Praktijkonderzoekers en (master)opleidingen bewegen al langer tussen deze culturen en zouden in toekomstige programma's een meer prominente rol als 'tolk' kunnen innemen.

4. Werk liever in een kleiner aantal grote projecten, dan een groot aantal kleine projecten

De bouwplannen waren kleine projecten, waar teamleden vaak niet meer dan een halve dag per week voor beschikbaar hadden. Het werd daardoor een 'belangrijke bijzaak' voor projectteamleden. In toekomstige programma's zou overwogen kunnen worden om projecten in elkaar te schuiven en projectleiders een grotere taakstelling te geven met een groter budget.

5. Houd rekening met compensatie en steun voor onderwijsprofessionals en onderzoekers

In de bouwplannen was weinig/geen ruimte voor financiële vergoeding voor deelnemers. Dit was belemmerend voor zowel de projectteams als voor deelnemers. Er waren soms twijfels of er niet te veel gevraagd werd van onderzoekers en onderwijsprofessionals met hun drukke agenda's. Vaak namen zij in hun vrije tijd deel. In toekomstige programma's zou financiële vergoeding gepast zijn of, beter misschien nog, bieden onderzoeks- en onderwijsinstellingen hun medewerkers ruimte om te participeren in trajecten rond *evidence-informed* werken en worden zij hierin door organisatie, schoolbestuur en/of ministerie gefinancierd.

Naast een financiële vergoeding is ook de ervaren steun van groot belang. Uit eerder onderzoek bleek al dat academisch geschoolde, startende leraren in het primair onderwijs hun onderzoeksvaardigheden geen plaats kunnen geven. Zij ervaren daardoor een gebrek aan doorgroeimogelijkheden, wat niet ten goede komt aan de aantrekkelijkheid van het beroep (Coenen et al, 2021; Doolaard et al, 2018; Broeks et al, 2018). Academisch geschoolde leraren kunnen een belangrijke rol spelen door hun collega's mee te nemen in *evidence-informed* werken in de praktijk. Het bieden van ruimte en steun van schoolleiding en -bestuur is essentieel in de doorgroeimogelijkheden van onderwijsprofessionals, bleek ook uit de gesprekken met deelnemers van de bouwplannen uit de onderwijspraktijk.

6. Stuur en stimuleer verbinding binnen programma

Tussen de bouwplannen waren een aantal mooie verbindingen te zien. Projectleiders geven aan dat er door beperkte tijd en verschillen in voortgang ook verbindingen gemist zijn. Een programmateam zou dit proces actiever kunnen aansturen en stimuleren om verbindingen aan te gaan. Dit zou de kennisinfrastructuur *binnen* het programma verbeteren.

7. Betrek ook andere onderwijssectoren

Het Programma Versterking Kennisinfrastructuur richt zich op het primair onderwijs, hoewel er door de bouwplannen soms uitstapjes gemaakt werden naar andere onderwijssectoren. Alle sectoren hebben te maken met een bepaalde afstand tussen onderzoek en onderwijs en de kennisinfrastructuur zal ook barrières tussen sectoren moeten overbruggen.

Referenties

Akkerman, S.F. & Bakker, A. (2011). Boundary crossing and boundary objects. *Review of Educational Research*, 81(2), pp. 132-169.

Broekkamp, H. & Hout-Wolters, B. (2006). *De kloof tussen onderwijsonderzoek en onderwijspraktijk. Een overzichtsstudie van problemen, oorzaken en oplossingen*. Amsterdam: Vossiuspers UvA.

Broeks, L., Bakker, W., Hertogh, E., Meeuwen-Kok, J. van, & Gondwe, M. (2018). *Loopbaanpaden in het primair onderwijs*. Berenschot, Utrecht.

Coenen, J., Ferket, R., Nieuwenhuis, L., Wagemakers, S. & Waijers, N. (2021). *De positie van academische opgeleide leerkrachten in het primair onderwijs: inzet, benutting, waardering en loopbaanmogelijkheden*. 's Hertogenbosch: Expertisecentrum Beroepsonderwijs (ECBO).

Coldwell, M., Greany, T., Higgins, S., Brown, C., Maxwell, B. (...) & Burns, H. (2017). *Evidence-informed teaching: an evaluation of progress in England*. London, UK: Department of Education.

Cooper, A., Levin, B., & Campbell, C. (2009). The growing (but still limited) importance of evidence in education policy and practice. *Journal of Educational Change*, 10(2-3), 159–171. doi:10.1007/s10833-009-9107-0

Creswell, J.W. (2003). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. Thousand Oaks: SAGE

Doolaard, S., Dijkema, S., Prins, F., Claessens, L., & Ebbes, R. (2018). *Het functioneren van beginnende leerkrachten in hun groep en in de school; verschillen tussen alumni van de academische en de hbo-pabo*. GION, Gronings Instituut voor Onderzoek van Onderwijs, Opvoeding en Ontwikkeling, Rijksuniversiteit Groningen.

Onderwijsraad (2019). *Samen ten dienste van de school*. Den Haag: Onderwijsraad.

Inspectie van het Onderwijs (2019). *Rapport De Staat van het Onderwijs 2019 | Onderwijsverslag over 2017/2018*. Utrecht: IvhO

PO-Raad (2017). *Samen werken aan goed onderwijs. Strategische agenda 2018-2021*. Utrecht: PO-Raad.

PO-Raad, VO-Raad, MBO Raad, Vereniging Hogescholen (VH) en de Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten (VSNU) (2019-I). *Slimme verbindingen: naar een sterke kennisinfrastructuur voor het onderwijs*. Creative Commons.

PO-Raad/VO-Raad/MBO raad/Vereniging Hogescholen/VSNU (2019-II). *Lerend onderwijs voor een lerend Nederland: ontwikkelagenda voor de versterkte kennisinfrastructuur voor het onderwijs*. Utrecht: PO-Raad/VO-Raad/MBO raad/Vereniging Hogescholen/VSNU

SIA & NRO (2018). *Praktijkgericht Onderwijsonderzoek in wisselwerking*. 6 januari 2020 verkregen via www.nro.nl.

Sinek, S. (2011). *Start With Why: how great leaders inspire everyone to take action*. London: Penguin.

Uiterwijk-Luijk, L. (2017). *Inquiry-based leading and learning in primary education. Inquiry-based working by school boards, school leaders and teachers and students' inquiry habit of mind*. (Proefschrift Universiteit van Amsterdam, Amsterdam).

Van Schaik, P., Volman, M., Admiraal, W. & Schenke, W. (2018). Barriers and conditions for teachers' utilisation of academic knowledge. *International Journal of Educational Research*, 90, 50–63.

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2013). *Naar een lerende economie: Investeren in het verdienvermogen van Nederland*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Bijlage 1: Vragenlijst bouwplannen

Algemene vragen:

8. Wat is jouw functie?

- Leerkracht
- Intern begeleider
- Schoolleider
- Schoolbestuurder
- Beleidsadviseur
- Onderzoeker
- Anders, namelijk...

9. In welke onderwijssector ben je werkzaam?

- Po
- Vo
- Mbo
- Hbo
- Wo
- Anders, namelijk...

10. Op welke manier ben je betrokken bij [naam bouwplan]?

(meerdere antwoorden mogelijk)

- Ik neem actief deel aan het project(team)
- Ik ben betrokken als adviseur/denk mee
- Ik neem deel aan (digitale) bijeenkomsten
- Ik maak gebruik van het product/de dienst die ze aanbieden

- Anders namelijk, ...

11. Hoe ben je bij [naam bouwplan] terechtgekomen?

- Ik hoorde van [naam bouwplan] via social media
- Ik hoorde van [naam bouwplan] via collega's
- Ik ben benaderd om mee te doen
- Ik heb de opdracht gekregen om het te bekijken/deel te nemen (bijvoorbeeld van mijn leidinggevende)
- Anders namelijk, ...

12. Wat is je motivatie om betrokken te zijn bij [naam bouwplan]? [open vraag]

13. Het doel van [naam bouwplan] is [toevoegen].

Stelling: dit bouwplan heeft deze doelstelling behaald: [antwoordmogelijkheden van helemaal niet mee eens (1) tot helemaal mee eens (5)]

14. Op welke manier pas je kennis en inzichten toe die je hebt opgedaan bij [naam bouwplan]?

[Open vraag met optie n.v.t.]

15. [Indien nog niet mogelijk geweest]. Wil je de kennis en inzichten die je hebt opgedaan bij [naam bouwplan] – in de toekomst - gaan toepassen in je werk?

- Ja, vaak
- Ja, een enkele keer
- Nee, ben ik niet van plan [licht toe]

16. Door [naam bouwplan] ben ik een nieuwe samenwerking gestart.
- Ja, ik ben een nieuwe samenwerking gestart [licht toe]
  - Nee, maar dit ben ik wel van plan [licht toe]
  - Nee, en dit ben ik niet van plan [licht toe]
17. Deel je de kennis die je hebt opgedaan door [naam bouwplan] met collega's?
- Ja, vaak
  - Ja, een enkele keer
  - Nee, en dat ga ik niet doen
  - Nee, maar wil ik in de toekomst gaan doen
18. [indien ja bij vraag 10] Heb je het idee dat collega's deze kennis toepassen in hun werk?
- Ja, vaak [licht toe]
  - Ja, een enkele keer [licht toe]
  - Nee [licht toe]
  - Weet ik niet/kan ik niet beoordelen
19. Welkcijfer geef je [naam bouwplan]? [Cijferrange van 1-10]
20. Kun je dat toelichten?
- - Wat vind je goed gaan? [open vraag]
  - - Wat kan beter bij [bouwplan]? [open vraag]
21. Door deel te nemen aan [naam bouwplan], wil ik ....
- (wetenschappelijke) kennis opdoen
  - dat leerkrachten/onderwijsprofessionals gebruik maken van (wetenschappelijke) kennis
  - dat kennis verspreid wordt/gebruik wordt gemaakt in de praktijk
  - verbinding leggen tussen onderzoek en de onderwijspraktijk
  - netwerken tussen mensen faciliteren
  - mijn eigen onderzoek naar dit onderwerp verder helpen

Antwoordmogelijkheden (1) helemaal niet mee eens tot (5) helemaal mee eens

22. In hoeverre draagt [naam bouwplan] bij aan ...

Vraagarticulatie:

Het verhelderen van welke vragen en behoeften er zijn aan kennis of onderzoek in het onderwijs

Kenniscreatie

Het creëren van nieuwe kennis voor de onderwijspraktijk

Kennisorganisatie

het structureren en ordenen van kennis, zodat het beter vindbaar en bruikbaar is, bijvoorbeeld in een overzichtsartikel

Kennisdeling

het delen van kennis tussen onderwijsprofessionals

Kennisbenutting

Het gebruiken van (wetenschappelijke) kennis in de onderwijspraktijk

Antwoordmogelijkheden (1) helemaal niet mee eens tot (5) helemaal mee eens

23. [Naam bouwplan] is tijdelijk gefinancierd en loopt tot [invullen]. Moet er wat jou betreft een vervolg komen?

- Ja, in de huidige vorm doorgaan
- Ja, maar wel in een andere vorm doorgaan
- Nee, het bouwplan heeft dan zijn doel behaald en kan stoppen
- Nee, het is niet zinvol en kan stoppen
- Kan ik nog niet beoordelen

24. [Indien ja bij vraag 17] Waarom zou je graag een vervolg willen?
25. [Indien ja bij vraag 17] Welke onderdelen zou je graag terug willen zien?
En in welke vorm?
26. [Indien nee bij vraag 17] Kun je toelichten waarom niet?
Specifieke vragen per bouwplan toevoegen [dit kunnen bouwplannen zelf invullen]
27. Zijn er opmerkingen die je aan ons wilt meegeven?

Bijlage 2: Samenstelling begeleidingsgroep

De begeleidingsgroep van het onderzoek bestond uit de volgende leden:

- Maarten Molenkamp, *leerkracht primair onderwijs*
- Helma Oolbekkink-Marchand, *lector 'Naar een meervoudige professionaliteit van leraren' (HAN)*
- Fedor de Beer, *hoofddocent Master Pedagogiek en onderzoeker Samenwerkingsverband Kwaliteit (HAN)*
- Wilfried Admiraal, *hoogleraar Onderwijskunde (ICLON, Universiteit Leiden)*

COLOFON

Opdrachtgevers	NRO en PO-Raad
Auteurs	M. Kwakernaak, MSc. A.L. Brock, MSc. Dr. M. van Rooijen
Met medewerking van	Dr. H.T. Jonkman
Foto omslag	LStockStudio
Uitgave	Verwey-Jonker Instituut Kromme Nieuwegracht 6 3512 HG Utrecht T (030) 230 07 99 E secr@verwey-jonker.nl I www.verwey-jonker.nl

De publicatie kan gedownload worden via onze website:
<http://www.verwey-jonker.nl>

ISBN 978-94-6409-115-1

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht, oktober 2021.

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut. Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute. Partial reproduction of the text is allowed, on condition that the source is mentioned.